

quæ ipsa sunt probanda: sed tum quaestiones, non autem argumenta uocantur: uerum ita, ut cum probata fuerint argumenta ea esse incipiant. Necessaria uero, quod nihil dubitationis post se relinquunt: neque unquam, nisi in re controuersa, sit argumentis opus. De uerisimilibus iam responsum est, de necessarijs dicendum. Sunt qui putant Quintilianum in uniuersum esse locutum, & negasse ullum necessarium signum argumentum esse, in qua heresi Rodolphus est, qui contra Quintilianum ostendere conatur signa necessaria argumenti esse, isq; Mathematicorū exemplis utitur, quorum probationes necessariae sunt, uerum argumenta dicuntur. Sed uenia Rodolphi dixerim, Quintilianum illi non intellexerunt, quia omnia signa necessaria, secundū eundem Quintilianum, ab argumentorum naturis exempta, & remota fuisse putant. Cum enim Quintilianus ab argumentis ea remoueret, non de Mathematicis, sed de Oratorijs tantum ageretur, quæ solum in re controuersa locum habent: quippe quæ rei dubiæ fidē faciunt: & ut facta sint, ita refelli possunt, intellexit: nec, ut rursum dicam, de Mathematicis, ut qui paulo post cap. de argumentis Apodixeis (quæ sunt necessaria Mathematicorum probationes) argumenta uocat. Admonet autem hic locus, ut quaeratur quid ante rem, quid cum re, quid post rem euenerit. Ante rem quaeritur: ut apparatus, colloquia, locus, constitutum conuiuium. Apparatus quidem, ut pro Milone quaestio est: uer alteri fecerit insidias, Milo Clodio, an Clodius Miloni. Cicero Clodium Miloni, non autem Milonem Clodio fecisse insidias, ab apparatu utriusque uerisimile reddidit, quod Milo ueheretur in rbeda penulatus, unā se deret uxor, & tum symphoniacos pueros uxoris, & ancillarum greges ille secum duceret: quorum nihil est non impeditissimum. Contra Clodium expeditus in equo, nulla rbeda, nullis impeditis, nullis Graecis comitibus, sine uxore, unā cum barbaris seruis, quibus syluas publicas depopulatus fuerat, Miloni obuiam factus est. Eodem modo

modo Catilina, Lentulus, & Cethegus in suspicionem coniurationis ab apparatu uenerunt: quod arma, enses, gladios, tela denique omnis generis, in Marci Porcij Leccæ aedes deferrent. Insuper Colloquia, ut colloquia legatorum Tarquinij Superbi cum Aquilijs, Vitellijs, & Brutilibus facta future proditionis coniecturam mouerunt: tamen si ea proditio à Vindicio seruo detecta sit. Tum Locus, ut Cicero à loco probauit Clodium Miloni, non Milonem Clodio insidiatum fuisse, quod Clodius è loco superiori in Milonem impetum fecisset. Insuper si quis in loco latronum receptatore & occultatore, quale est monumentum Basilij repertus fuerit, in suspicionē uenit latrocinij, aut alijs improbi facinoris. Deniq; constitutum conuiuium, ut Catilinae Lentuli & Cethegi facta apud Marcum Porcium Leccam conuiuia coniurationis suspicionem mouerunt: quemadmodum conuiuia à legatis Tarquinij, cum liberis Bruti & Aquilijs, & Vitellijs celebrata, ad probandam suspicionē proditionis ualuerunt. Et hæc tenent de adiunctis, quæ rem antecedunt. Nunc de ijs quæ cum re coherent, dicamus. Cum re coherent, pedum crepitus, strepitus hominum, corporum umbrae: ex ijs enim omnibus aliquid tum geri fieriq; cum hæc adiuncta sentiuntur, cognoscimus. Præterea post rem eueniunt rubor, pallor, titubatio, & si qua alia signa conturbationis & conscientia. præterea restinctus ignis, gladius cruentus, cæteraq; quæ suspicionem facti mouere possunt: è quibus argumenta uocantur: uerum ita, ut cum probata fuerint, argumenta ea coniectura dicantur, ut ex cruore gladij factum esse cædē probamus, ex restinctione ignis, aliquid factū esse colligimus, quod, celari latere, & occultari uelint, qui commiserunt. sic ex rubore, pallore, & titubatione & reliquis conscientia, perturbationisq; signis, autorem facti cognoscimus. Est igitur magna ex parte locus hic oratorius non modo non Iuriconsultorū, sed ne Philosophorū quidem.) Id est, non tam frequenter ad Iuriconsultos & Philosophos, quam

quam ad Oratores adiuncta spectant. Interim tamen ad Ius & ad Philosophiam spectant. Cùm enim locus & tempus sub adiunctis reponantur, de loco & tempore Iurisconsulti atq; Philosophi querunt. Iurisconsulti quidem, ut Quintilianus capite decimo, libro quinto testatur, dicens: Ducuntur argumenta & ex loco, spectatur enim ad fidem probationis montanus, an planus; maritimus an mediæiterraneus; confusus, an incultus; frequens, an desertus; propinquus, an remotus; opportunus cõsilijs, an aduersus; quam partem uidemus uehementissimè pro Milone tractasse Ciceronem. & hæc quidem & similia ad coniecturam frequentius pertinet, sed interim ad Ius quoq; ut priuatus an publicus, sacer an prophanus, noster an alienus. hinc enim quaestiones oriuntur, Priuatim pecuniam sustulisti uerum, quia de templo, non furtum, se sacrilegium est. Occidisti adulterum, quod lex permittit, sed quia in lupanari, cædes est. Ad qualitatem quoque frequenter pertinet locus, neque enim idem ubique aut licet, aut decorum est. Quin etiam in qua ciuitate quidq; queratur, interest. Moribus enim, & legibus distant. Itaque ex Quintiliano liquet, locum ad Ius pertinere. Quòd autem & tempus ad Ius pertineat, idem autor est; qui inquit, à tempore, Iuris quaestiones fieri. Insuper id alia ratione constat, quòd duodecim tabule furem nocturnum quoquo modo, diurnum uerò si se telo deseruerit impune interfici iubent. Quare leges in tempore discernimen ponunt. igitur ad Ius tempus pertinet. Ad Philosophos quoque tempus & locum (quæ sunt adiuncta) pertinere, probatam est. Physici profecto nihil aliud in ore, præter locum & tẽpus, habent: & in Physicis Aristotelicis libros plenos quaestio- num de loco & tempore reperias; quod & alia uia manifestum reddemus. Non ne à philosophis queritur, unde Nilus oritur: quia sit illis incertum, qui sint Nilii fontes: unde illud Luca. lib. 10.

Arcanum natura caput non prodidit ulli,
Nec licuit populis paruum te Nile uidere:

AMO

Amoniq; sinus: & gentes maluit ortus
Mirari, quam nosse, tuos. Item Tibullus lib. 1.
Nile pater, qua nam te possum dicere causa,
Aut quibus in terris oculuisse caput?
Tum Claudianus sic habet de Nilo loquens:
Quirapido tractu medijs elapsus ab austris
Flamma feræ patiens Zone, cancriq; calentis
Fluctibus ignotis nostrum procurrit in orbem,
Secreto de fonte cadens, qui semper inani
Quærendus ratione latet, nec contigit ulli
Hoc uidisse caput, fertur sine teste creatus
Flumina profundens alieni conscia cœli.

Sed hæc præter opus. Nõ ne itidè quærūt Philosophi, possint ne diuturnitate siccarij maria, & siccæ rursus aquis obrui? Item, An ad ultimũ habitantibus oriente Indis, sol in exortu continuo supra uerticè sit positus; item, An sint populi, quibus perpetua dimidio anno nox, dimidio sit dies? Ex his facile apparet non ad Solos Oratores, sed & Iurisconsultos & philosophos adiuncta pertinere: cum ad eos locus & tempus, quæ sunt adiuncta pertineant.

BARTH. LATOMVS.

Sed locus hic magis ad coniecturales causas pertinet.) Rectè admonet, Sed si hoc uerum est, exemplum supra, & hoc loco positum, parum aptum est. Cùm enim ex Iure sumptum sit, & per hunc locum ad qualitatem Iuris accommodatum esse debeat, ad coniecturam potius quàm ad qualitatem facit. Probat enim alterum futurum esse, si alterum fiat, hoc est, seruorum & exulum testamenta ex edicto Prætoris rata fore, si mulierum rata sint. In quo duplex est sensus, unus qualitatis, si unum rectè fiat, & alterum rectè alter coniecturæ, si hoc fiat & illud futurum esse. Priori modo, argumentum est ex similitudine, qua iuris qualitas ostenditur: posteriori est adiuncti, quod non ad Ius, sed ad coniecturam pertinet. Ad Ciceronè, inquinabar Gal

x 3 IUS

Ius noster.) Gallum Aquilium intelligit, qui coniecturales cau-
sus, si ad eum deferrentur, referebat ad Ciceronem, tanquam ad
Oratorem: quoniam non iuris scientia, sed signis & suspitioni-
bus & ingenio Oratoris explicarentur. Ad Philosophos autem
hic locus non pertinet, quoniam & huiusantur circa qualita-
tem, quæ in rebus expectandis & fugiendis est. Nam Philosophos
Moraes quos uocant, intelligit.

Ab adiunctis.) Adiuncta eiusmodi sunt similia, quæ tamē nõ
necessariò coherent. Si statuissemus, &c.) i. si pupillo non li-
cet testamentum facere, ergo etiam mulieribus non licet. Quid
post rem, &c.) Hic locus signorum dicitur, quæ diligenter tra-
ctantur à rhetoribus, à dialecticis serè prætermittuntur. Exat
præclarum signorum exemplum in Miloniana oratione.

Domrahe CHRISTOPH. HEGENDOR.

Multa adiunctis.) Hoc est locus ab adiunctis est, quando o-
stendimus ex uno aliud quoddam sequi, & priori concessio mul-
ta adiuungi. Si statuissemus ex edicto.) hoc est, si hoc statu-
erimus, quòd mulier quæ caput non dimittit, hoc est, nondum
nupta sit, possit testamentum facere, & quòd ex illo testamento
liceat hæredibus institutis accipere bonorum possessionē: ergo
etiam licebit pueris, seruis, testamentum facere, & ex illo hæ-
redibus bonorum possessionem concedere. Nihil ad hoc ius.)
Nam iurisconsulti est dicere de qualitate facti, hoc est, iure an
iniuria quid factum sit: at non differere an quid factum.

CICERO.

Deinceps est locus Dialecticorum proprius
ex consequentibus, & antecedentibus, & repu-
gnantibus: qui etiam ab adiunctis longè diuer-
sus est. Nam adiuncta, de quibus paulò antè di-
ctum est, non semper eueniunt; consequentia au-

tem

tem semper. Ea enim dico consequentia, quæ rem
necessariò consequuntur. Itemq; & antecedentia
& repugnantia: quicquid enim antecedit quan-
que rem, id coheret cum re necessariò: & quic-
quid repugnat, id eiusmodi est, ut coherere nun-
quam possit.

SEVER. BOETIVS.

EXPEDITO adiutorum loco, nunc de antecedenti-
bus, & consequentibus, & repugnantibus differit. Qui locus,
cum sit unus, in tria uelut membra diuisus est. Marcus quidem
Tullius loci huius uocabulum tenuit: mihi autem totus Condicio
nalis appellandus uidetur. Cuius cum promptissimè natura cla-
ruerit nomen quoq; ei, quod nos posuimus, rectè inditum ma-
nifestius apparebit. Primum igitur singularum partium definitio
prouidenda est. Itaq; Antecedens est, quo posito aliud necesse
est consequatur. Item Consequens aliquid est, quod esse necesse
est, si illud, cui est consequens, præcessisse constituit. Repugnans
est, quòd simul cum ea re, cui repugnare dicitur, esse non possit.
Antecedentium igitur atq; Consequentium & Repugnantium
unum locū esse præ diximus: qui quomodo sit unus, pauca osten-
dam. Primum igitur, dūm quaereretur, quoniam modo unus esset
locus à Consequentibus, & antecedentibus, & Repugnantibus,
dicebatur: quoniam eiusdem mentis est, atq; intelligentia, tam
consentanea sibi met, quam dissidentia prouidere: idcirco hunc
quoq; locum unum uideri. Consentaneorum namque duæ sunt
partes, antecedens una, altera consequens. Nam cum aliquo præ-
cedente comitatur alterum, illa sibi in ipsa natura consequentia
consentire necesse est. Repugnantium uerò, tamen si partes sunt
unum tamen est utriusque uocabulum: utraq; enim Repugnan-
tia nominantur: duo uerò esse, quæ sibi met repugnant, atque à se
dissentiant, nullus ignorat: sed eo distant, quòd antecedentium

X 4

E

& consequentium duo sunt nomina, licet unus utriusque consen-
 sus: repugnantibus uero unum nomen est, cum sit unus in utrisque
 dissensus. Ergo eadem mens, eademque intelligentiæ ratio, id quod
 præcedat, & id quod comitatur, intelligit. Neque enim fieri potest
 ut antecedens aliquid intelligatur, nisi in eodem, quid sit conse-
 quens, consideretur. Eodem quoque modo nec consequens nisi ap-
 pareat quid præcedat. Item repugnans aliquid intelligere nemo
 potest, nisi intelligat, cui repugnet. Sed quoniam eadem ratio po-
 test similia, dissimiliaque perspicere: antecedentium uero & conse-
 quentium consensus quidam, & per naturæ similitudinem con-
 cordia est: dissensus uero in repugnantibus, ac dissimilitudo: ne-
 cesse est, ut una atque eadem ratio, & antecedentium, consequen-
 tiumque naturam & repugnantiam spectet. Quo fit ut unus quo-
 que locus sit, quem una intelligentia comprehendit. Sed hic op-
 ponebatur. Cur igitur alium ex similitudine, alium ex contrario
 locum M. Tullius superius enumerauit: Nam secundum propo-
 sitionis rationem, quoniam similitudinem & contrarietatem intel-
 ligentia una percipit, unus locus similitum, contrariorumque esse
 debuisse. Sed respondebatur: quoniam non eodem modo sibi an-
 tecedentia, & consequentia consentire dicuntur, sicut ea, quæ
 similia nuncupantur. In his namque una tantum qualitas inueni-
 tur, & secundum eandem qualitatem similia esse dicuntur: at in
 antecedentibus & consequentibus non qualitatis similitudo, sed
 quidam naturæ consensus est. Et quæ similia sunt: sine se esse
 possunt: antecedentia uero & consequentia sine se esse non pos-
 sunt: atque ideo non uidetur esse consequentium & anteceden-
 tium cum similitudine illa communio naturæ. Quæ ratio non ual-
 de uidetur idonea nec explicat, quod demonstrare conatur. Illud
 certe firmius esse constituit: quod huius loci tractatus condi-
 tionibus semper propositionibus accommodaretur. Condi-
 tionalis uero propositio est, quæ cum conditione pronuntiat esse
 aliquid si aliud fuerit. ueluti cum dicimus, Si dies est, lux. Hæc
 igitur

igitur rerum consequentia facile in repugnantia uertitur. Nam
 si rebus consequentibus negatio interponatur, ex consequenti-
 bus repugnantia redduntur, hoc modo, Si dies est, lux est. Repu-
 gnantia fiunt ita, Si dies est, lux non est. repugnant enim diem
 esse & lucem non esse. Quæ repugnantia in conditione consi-
 stit. Dicimus enim, Si dies est, lux non est. Nam diei contrarium
 est nox, Consequens uero noctis, lucē non esse. Quare esse diem,
 & non esse lucem, repugnat. Argumento uero est hanc repu-
 gnantiam in conditione consistere: quia si conditio deficiat,
 nulla est repugnantia: hoc modo, Dies est, lux non est, utraq;
 enim disiunctæ propositiones, suas sententias gerunt, nec quic-
 quam intelliguntur habere commune: atque ideo diuersis acce-
 ptæ temporibus, ueræ sunt, nec repugnant. Nam sicut in his pro-
 positionibus, dies est, lux est, nulla est consequentia: quoniam
 conditio deest, quæ propositionem facit connexam: sed utraq;
 à se disiunctæ suam sententiam claudunt: ita in his, quibus pro-
 ponitur, Dies est, lux non est, nulla est repugnantia: quoniam ser-
 uat suam utraq; separatam sententiam. At si his conditio interue-
 niat superiorum quidem ita sententia copulatur, ut consequen-
 tes fiant: posteriorum uero ita, ut repugnantes, hoc modo, Si
 dies est, lux est. Hæc consequens propositio, ex duabus per con-
 ditionem mediam effecta est una. At si sit ita: Si dies est, lux
 non est: repugnat: negatum enim quod consequitur, repu-
 gnare necesse est. Amplius, argumentum quod ex antecedenti-
 bus & consequentibus fit, ex unius propositionis connexæ par-
 tibus nascitur: nam conditionalis propositionis connexæ una
 pars est antecedens, alia consequens. Quod si à repugnantibus
 argumentum fiat, rursus ab unius propositionis membris tale
 argumentum nasci oportebit. Igitur ex his propositionibus
 Dies est, lux est, una esse non potest, nisi conditione copulen-
 tur, ut unum sit antecedens, aliud consequens. & ideo in his ex
 antecedenti & consequenti argumentum esse non potest: quo-
 niam

niam due sunt. Etiam ex illis quoque propositionibus, que sunt, Dies est, lux non est, una esse non poterit, nisi conditionis adiunctione in unius quodam modo propositionis sententiam reducatur: cuius propositionis partes sunt repugnantes. Nam ut in connexa propositione una pars est antecedens, alia est consequens: ita in repugnanti utraq; pars propositionis, à semet inuicem repugnat, ac dissidet. Amplius, repugnans propositio connexæ partem contrariam tenet: nam ut in illa, quod antecedit, secum id quod sequitur trahit: ita in hac propositione, partes simile esse non possunt. Contrarie uero differentie sub eodem genere ponti solent. Si igitur connexa propositio in conditione est constituta: repugnans quoque in conditione consistit. Quod si & consequentiam propositionum, & repugnantiam conditio facit, non est dubium, quin locus hic iure conditionalis uocetur: ac sit unus positus in conditione diuisis partibus, id est in antecedentem, consequentem, & repugnantem. Connexæ namque propositionis una pars antecedens est, alia consequens. Repugnantis uero propositionis utraq; repugnat ac dissidet. Itaque connexæ propositionis partes, antecedens & consequens sunt: repugnantis uero repugnantes partes sunt. Nec illud intelligentiam turbet, quod Dies est, & Lux est, quadam sibi ratione consentiunt. Item Dies est, & Lux non est, quasi à se dissentiant atque discordant. Nam connexa est propositio, si cum aliud antecesserit, aliud consequatur. Item repugnans, si uno posito falso, aliud inferatur: quod esse non potest, nisi id uis conditionis efficiat. Quocirca aperte demonstratum esse arbitror, Conditionalem hunc locum uocari: & rectè unum esse à M. T. constitutum. Quomodo uero fiat ab antecedentibus & consequentibus & repugnantibus argumentum, posterius dicam. Sed quoniam nullius facultatis alterius est, quid quantum rem consequitur, uel cuius: quid repugnet, inspicere, nisi dialecticè tantum, que huius quam maxime rei peritiam proficitur: idcirco ait hunc esse locum totum Dialecticum.

rum,

rum, qui etiam ab adiunctis longe diuersus est. Primum quod Adiuncta proderet sese, atque ostentare inuicem possunt, non uero perficere atque implere naturam ueluti ambulatione pedum strepitus signare quidem, ac denuntiare potest, efficere uero non potest. Neque enim ambulatione efficitur pedum strepitus: nec uero ex necessitate ambulatione, ut pedum strepitus sit, autor est: sed sæpe ita ambulatur, ut nullus pedum strepitus exaudiat: sepe non mutato loco, moueri pedes, ac strepere præter ambulatione queunt. Adcirco non semper inueniuntur adiuncta: propositioque termino, quem probare contendimus, sepe ex adiunctis argumenta deficiunt: quia ipsa quoque aliquoties deficere uidentur adiuncta: Præcedentia uero, & consequentia, & repugnantia nunquam deficiunt. Omne enim quicquid in rebus est, habet quod se aut sequatur naturaliter, aut præcedat. Est etiam, à quo natura diuersitate dissidet: uelut hominem sequitur quidem animal, præcedit uero substantiam, dicimus enim, Si homo est, animal est. Substantiam uero præcedit, cum proponimus, Si animal est, substantia est. Repugnat uero mortuo, cum enuntiamus, Si animal est, mortuum non est. Præterea que sunt adiuncta, temporibus distributa sunt, ut ante rem, cum res, uel post rem. Que uero sunt antecedentia, consequentia, & repugnantia, quomodo libet in temporibus sint, nihil refert. Nam priora sepe temporibus comitantur, & temporibus posteriora præcedunt: & que simul temporibus sunt, alias præcedunt, alias uero consequuntur, ut superius quoque sæpe diximus. Amplius, que antecedentia sunt & consequentia, relinquere sese non possunt, nec sibi repugnantia coherere: & sunt necessario sibi et connexa, uel inconnexa. Que uero sunt adiuncta, nihil obtinent necessitatis: quia & iungi sibi, & à se separari queunt. Que cum ita sint, que sitio difficultis uehementer oboritur. Videtur enim minus intuentibus nihil hic locus differre ab his locis, qui dicti sunt uel à genere, uel à specie, uel à contrarijs. Nam genus semper species sequitur: species

genus

genus præcedit: contraria autem simul esse non possunt. *Quæ* soluenda est hoc modo. Primum, quia non omne consequens, genus est: nec species antecedens. Repugnantia uero, non ipsa contraria, sed contrariorum sunt consequentia: ut in locorum, qui à M. Tullio propositi sunt, expositione monstrauimus. Dehinc, quia cum à genere sit argumentum, ipsum genus assumitur: eodem quoque modo species, cum ab ea aliquid uolumus approbare. Cum uero ab antecedentibus et consequentibus aliquid monstrare contendimus, eo quod in conditionali propositione præcessit, utimur in assumptione: etiam si non fuerit genus. Item si à consequenti argumentum fiat, etiam si species non sit à consequenti parte conditionalis propositionis ducitur argumentum. ueluticum ita dicimus, Si ignis est, leuis est: Ignis antecedit, Leuis sequitur: sed neutrum neutri est genus: aut species. Assumitur itaque: Atqui ignis est. Nunc igitur, id quod antecedebat assumpsi: ex quo monstratur conclusio, Leuis ignis est. At si ita assumatur, sed non est leuis: id quod consequatur assumpsi. Concluditur ergo, atque monstratur, Non est igitur ignis. Vides igitur, ut de his præcedentibus et consequentibus nunc loquimur, quæ in conditionali propositione posita, uel præcedere uel consequi intelliguntur. Cum uero sit ex genere argumentum, species quidem est, de qua aliquid probare intendimus: genus uero assumimus, non quasi præcedens, sed quasi continens: ut quicquid esse consideratur in genere, id etiã formæ quoque debeat aptari. Genus enim, quoad permanet, à sua specie non recedit. Cum uero de specie sumimus argumentum, genus quidem est, de quo aliquid queritur: sed id laboramus, ut id, quod de genere conamur ostendere, ex specie positè facilius agnosci. Ut cum uxori Fabie relictum fuisse legatum, si materfamilias fuisset: quoniam non conuenit in manus, scilicet ab in manus conuentione, quæ species est uxoris, uxorem, quod est matrisfamilias genus, à legati iure seiungimus: et legatum ad speciem, id est matrem

trémfamilias deriuamus. Sed illud interius dispiciendum uidetur, num locus ab antecedentibus et consequentibus totus supernacaneus esse uideatur: cum, quolibet modo fuerit ex eo argumenta composita, à cæteris locis, quos superius descripsimus, non recedant. Nam quodcumque ab antecedentibus et consequentibus ducitur argumentum, id uel à toto, uel à partibus, uel à coniunctis, uel ab aliquo reliquorum tractum esse perpenditur, hoc modo, Si utilis est æquitas constituta ad res suas obtinendas, utile est ius ciuile. At utile est quod præcedit: quod sequitur igitur. Hic est à definitione argumentum, scilicet ab assumptione præcedentis. At si ita dicam, Sed non est utile ius ciuile: non est igitur utilis æquitas constituta ad res suas obtinendas: hic per consequentis assumptionem et definitionis loco sumptum est argumentum. Item à partium enumeratione, Si neque censu, neque cæteris liber est, non est liber: at censu, uel cæteris est igitur liber. at non est liber: neque censu igitur, neque cæteris manumissus est. Sed notandum est, quæ sit ius uniuersumque argumenti, et quoniam modo proferatur. Sunt enim argumenta, quæ prædicatiuis apta sint syllogismis: ut à definitione, sic, Ius Ciuile est æquitas constituta. et reliqua. Id uero utile est: utile est igitur Ius Ciuile. Item à partibus, Qui neque censu, neque uindicta, neque testamento est manumissus, hic ex seruitute liber factus non est: Stichus uero neque testamento, neque censu, neque uindicta manumissus est: Stichus igitur liber non est. et in cæteris eodem modo. Omnia uero quæcumque per categoricum syllogismum proferri possunt, eadem per conditionalem dici queunt. Omnis namque prædicatiua propositio in conditionalem uerti potest, hoc modo, Omnis homo animal est, prædicatiua est. Hæc facile uertitur in conditionalem, ita, Si homo est, animal est. Non uero omnis conditionalis in prædicatiuam uerti potest. uelut hic, Si peperit, cum uiro concubuit, nemo enim dicere potest ipsum. Peperisse, id esse, quod cum uiro concubere, quomodo dicimus hominem id esse, quod

quod animal sit. Alia enim ratio est in his propositionibus, quae ita dicuntur: Quae peperit, cum viro concubuit: haec enim similis est ei, quae dicit, Si peperit, cum viro concubuit. Sed praedicatiua propositio id esse subiectum dicit, quod fuerit praedicatum. Conditionalis uero id ponit, ut si id quod antecedens fuerit, committetur necessarii quod subsequitur. Cum uero praedicatiua est propositio, si ea uertatur in conditionalem, alia nimirum red datur propositio. Nam cum dicitur, Omnis homo animal est: ipse homo, animal esse proponitur: cum uero, Si homo est, animal est: non id sentitur, ut ille qui homo est, animal sit: sed proposito esse hominem, consequi ut sit animal. Ergo conditionalis syllogismus in antecessione et consecutione positus, licet per definitionem, licet per partium enumerationem, licet per coniugationem, et quolibet alio fiat modo: tamen in propria forma se continet: et est conditionalis, id est utens propria conditione, ut quodam modo caetera argumenta suae ueluti naturae uideatur habere subiecta: ut cum sit a definitione argumentum, si quidem per praedicatiuam formam factus fuerit syllogismus, a definitione deductus esse dicatur, sin uero per hoc potest in facta fuerit argumentatio, conditionalis sit syllogismus: quem discernat assumptio, utrum ab antecedentis, an a consequentis parte promatur. Quo fit, ut etiam si per caeteros locos conditionale argumentum feratur, tamen suam quandam habeat formam: quandoquidem in antecessione et consecutione est constitutus. Tunc enim definitio, partes, coniugatio, et caetera, ueluti res ipsae sunt, ac non locus, cum uenerint in conditionem, at si conditio cesset, ex ipsis perfectum uidebitur argumentum. Quod si propositionem conditionis copula uerit: ipsa quidem ea, quae in propositionibus continentur, sunt ueluti quaedam argumenti partes: locus uero in conditione est constitutus: Atque haec non ita dicta sunt, quasi aliter conditionalis hic locus tractari non ualeat, nisi eorum aliquem, quos praediximus, includat. nam potest praeter eos etiam saepe reperiri: cum dicitur,

mus,

mus, si homo est, risibilis est. Si coruus est, niger est. Hic enim nec definitionem, nec partes, nec ullum alium locum superius enume ratorum, continet argumentum. Amplius, Facile est in singulis eorum differentias prauidere. Locus quippe a toto, a substantia trahitur: a partibus uero, a rei compositione. nam in simplicibus terminis tale argumentum non potest inueniri a nota, ab interpretatione: a coniugatis, ab eo quod ex eodem utrunque diducitur: a genere, a continenti: a forma, ab eo quod continetur: a differentia, ab eo quod discrepat: a similibus, ab eadem qualitate: a contrariis, ab eo quod a se longe diuersa sint: a causis efficientibus, ab effectibus, ab his quae uim alterius efficientiae susceperunt: ab adiunctis, a uicinitate naturae: a comparatione maiorum, paruum, uel minorum, a relatione ad aequalem uel inaequalem quantitatem. Ab antecedentibus uero, longe alius modus est. Constat enim in eo, quod si propositum quid fuerit, aliud quiddam modis omnibus existet, quod Consequens appellatur. Huius uero intelligentia consistit in eo, quod praecedente quolibet, aliud subsecutum est. Repugnantium uero intelligentia consistit, non modo quod neque sequi, neque antecedere possunt: uerum etiam quod simul esse non possunt: quae in conditione consistere dubium non est. His igitur ita expositis, quoniam M. Tullius proprietatem loci, ut in transcurso potuit, euidenter expressit: nunc quibus modis eodem uti conueniat, adiungit. Quae topicoe pars, quoniam diligentius explananda est, sine quarto uolumini facienda, quinto caetera redditurus.

IOAN. VISORIVS.

Deinceps est locus Dialecticorum proprius ex consequentibus & antecedentibus & repugnantibus. Ut Antecedens est, quo posito, necesse est aliud sequatur: ita Consequens dicitur, quod antecedente posito, sequi necesse est. ut si iustitia est, uirtus est: iustitia est antecedens. Nam ea posita necesse est uirtutem sequi: unde fit, ut uirtus sit consequens, quippe quae posita iustitia ex necessitate colligatur. Repugnans est, quod cum re, cui

repug

repugnat, herere non unquam potest. ut nocendi libido, amicitia repugnat. nunquam enim amicus ei nocere cupit, quem amat. Quod autem Cicero dicat, hunc locum ab antecedentibus, consequentibus, & repugnantibus Dialecticorum proprium esse, non sic accipiendum est, ut ad solos Dialecticos pertinere intelligat. Nam paulo ante dixit, locos omnes omnium disputationum esse communes: quod fit, ut non Dialecticorum modo, sed Oratorum quoque, & Iuriconsultorum hic locus esse uideatur: id quod postea Cicero testatur, ubi ait: Hoc disserendi genus attingit omnino uestras quoque in respondendo disputationes. Cicero uestras dixit, Trebatium alloquens, id est Iuriconsultorum. Deinde addit, Sed Philosophorum magis, quibus est cum Oratoribus illa ex repugnantibus sententijs communis conclusio: quae à Dialecticis tertius concludendi modus, à Rhetoribus Enthymema nuncupatur. Vnde colligere paratum est, non Dialecticorum modo locum hunc esse. Nam si locus à repugnantibus Dialectico sit & Oratori communis, & itidem sit locus ab antecedentibus, consequentibus, & repugnantibus, ut paulo post dicit: sequitur, antecedentia, consequentia, et repugnantia ad Oratores quoque pertinere: ita tamen, ut Dialectica magis, quam Oratoria sint. Quod autem Iuriconsultorum quoque sint, ideo liquet, quod è Iure Ciuili deprompsit argumenta, quae ab antecedentibus, consequentibus, & repugnantibus erant. Qui etiam ab adiunctis longè diuersus est.) Quintilianus eundem locum ab adiunctis & consequentibus. 10. cap. lib. v. facit. quare Ciceroni uidetur aduersari. Nam Cicero consequentia longè diuersa ab adiunctis esse dicit. Verùm Quintilianus adiuncta & consequentia aliter, quam Cicero, cepit. Nam à Quintiliano dicuntur Adiuncta quae consentanea & coniuncta sunt cum re, nec non et cohaerent. Item consequentia Quintilianus uocat, non quae ex antecedentibus consequuntur, sed quae simul, mutuo, & inuicem sese comitantur, id est, quae idem retro ualent, et reciproca sunt, ut Si iust

iustitia bonum est, rectè est iudicandum: Si perfidia malum, non est fallendum. Argumentum conuertit, idem ualebit: ut Si non est fallendum, perfidia malum est. Si rectè iudicandum, bonum est iustitia. Haec, ut dixi, Adiuncta simul, id est, cognata & coniuncta dicuntur, quia utrunque alteri coniungitur & cohaeret. Tum Consequentia uocantur, quasi simul sequentia: quod utriusque ab altero colligatur, & mutua sit inter ea consecutio. Consequentia sane differunt a sequentibus, quod consequentia sint natura, sequentia temporis: natura dico, siquidè unius natura ab alterius natura pendet. Vnde fit, ut cognata rectè uocari dixerim: Eiusmodi consequentia Graeci ἀκόλλητα uocant, Latini mutua uocant uel reciproca, quod idem retro ualent. Temporis uerò sequentia sunt, quae post facta futura sunt. Ea Graeci ἄσυνδύα, Latini illata, id est, collecta nominant. At Cicero secus adiuncta & consequentia, quam Quintilianus, accepit, longèque diuersa esse uoluit: ut adiuncta sint, quae uicinam, & finitimam naturam cum re de qua quaeritur seruant: ita tamen, ut rei necessario non cohaereant, sed satis est, modo uniuersalia sint, etià si non semper eueniant, sepius tamè euenire possint, ut inimicitiae eadè adiuncta sunt, non tamen, quicumque alteri inimicus est, eundem occidit. Consequentia uerò & antecedentia & repugnantia necessitate quandam, sicuti dictū est, praese ferunt, quippe quae ex Pronuntiationis connexis fiant, quorum natura est, ut si pars prior uera fuerit, posteriore esse uera oporteat. Quare cum Cicero dixerit ab antecedentibus, consequentibus & repugnantibus argumentum necessarium esse, id in Pronuntiationis connexis intelligendum est. ut Si homo est, animal est, Homo antecedens est, & Animal consequens. homine enim posito, animal sequi necesse est.

Non semper eueniunt. Adiuncta frequentius uerisimilia sunt, quam necessaria, non unquam tamè necessaria, ut superius de loco & tempore dictum est. quo argumentum tanquam necessario Publii. Clodius absolutus est, qui se Interana fuisse probauit, quo

temp

tempore sacra Bone Deæ Romæ in domo alterius Cõsulis fie-
bãt. quare fieri nõ potuit, ut ea Clodius polluerit, qui tum Ro-
mæ non erat, sed Interãne. Vides hoc argumentũ a loco, & tẽ-
pore petitum, necessariũ esse: at locus & tempus adiuncta sunt:
igitur ab adiunctis argumẽta necessaria nonnunquã eruantur.
Insuper, ut probauimus, in uerisimilibus propriæ rerum note
aliquãdo sunt: at propriæ rerũ note necessariae sunt, ut in his
uerisimilibus cõiunctis, & coaceruatis propriæ note uis inest:
Illi eras inimicus qui casus est, mortem minatus es, noctu existi,
proficiscentem antecessisti, deprehensus es in solitudine iuxta
cadauer, gladium cruentum tenens, & statim rubuisti, uel pal-
luisti, ut deprehensus es: deinde latebras que suesti: illũ igitur
occidisti. Horum adiunctorum singula uerisimilia sunt, & se-
parata refelli possunt: collecta uerò, & cõgregata propria no-
tæ, id est, signi necessarii, uim habent.

BARTH. LATOMVS.

Deinceps est locus Dialecticorum.) Diximus hos tres
locos in ordine quodam rerum, & certã lege existendi positos.
Itaque non sumi, nisi per conditionem, nec concludi, nisi hypo-
thetico syllogismo: quia sumũ extra pronuntiatum hypotheti-
cum non possunt. Quæ rem necessariò consequuntur.)
In hypothetico scilicet Pronuntiato, quod cum duabus partibus
constet antecedente & consequente, hæc ita inter se iunguntur,
ut impossibile sit consequens esse uerum sine antecedente: & in
repugnantibus impossibile sit utrumq; simul uerum esse. Itaque
fit, quod uulgo dicunt, ut omnis conditionalis uera, sit necessa-
ria: falsa impossibilis.

Antecedentia.) Dicuntur quæ aliquid necessariò ex se gi-
gnunt. Adiuncta non necessariò gignunt. Consequentia, quæ
necessariò sequuntur.

ANI

ANITII MANLIII SE-
VERINI BOETII IN

Topica M. T. Ciceronis Com-
mentariorum liber
quintus.

DE OMNIBVS quidem hypotheticis syl-
logismis, Patrici rhetorũ peritissimè, plene ab-
undanterq; digestimus his libris, quos de corũ
principaliter institutione cõscripsimus: a qui-
bus integram, perfectamq; doctrinã, cui reuol-
uendi illa uacuum tempus est, lector accipiet. Sed quia nunc Ci-
ceronis Topica sumpsimus exponenda, atque in his aliquorum
M. T. modorum meminit, dicendũ mihi breuiter existimo de his
septem conditionalibus syllogismis, quæ eorum natura sit, pro-
positionumq; contextio: ut cum hæc ad sciẽtiam rite prælibata
peruenerint, Tulliana facilius noscatur exempla. Omne igitur,
quod in questione dubitatur, aut uerisimilibus, aut necessarijs
probabitur argumentis. Argumentum uerò omne, aut in syllo-
gismi ordinem cadet, aut ex syllogismo uires accipiet. Syllogis-
mus uerò omnis, propositionibus constat. Propositiones autem
omnes, uel simplices sunt, uel compositæ. Simples, quæ simpli-
cibus orationis partibus coniunguntur. Copulant autem in cõ-
positã propositionẽ simplices orationis partes, Nomẽ, et Ver-
bũ, uel ut cum dicimus, Dies est, uel dies uernus est, uel dies se-
renus. Hæc enim omne uim propositionis nomen cõnectit et uer-
bum: omnis autem simplex propositio, ex subiecto, prædicatoq;
cõsistit. Subiectum est, de quo dicitur id quod prædicatur. Præ-
dicatum est, quod de eo dicitur, quod subiectum est. Verbum au-
tem aliquoties prædicato Nomini adiungitur, aliquoties ipsum
prædicatur. prædicato Nomini adiungitur in hac propositione,
quæ dicit, Dies serenus est. Dies enim, subiectus est: Serenus,

y z præd

prædicatur: *est* uerò uerbū, Sereno adiunctū est: quod diximus esse prædicatum. At si talis sit propositio, quæ solo nomine consistit, & uerbo, ueluti cum dicimus, Dies est: tunc Dies subicitur: *est* uerbum, sine dubio prædicatur. Sine uerbo autem nulla est propositio. Omnis enim propositio uel uera, uel falsa est. Nisi autem uerbum sit quodlibet adiunctū, quo esse aliquid, aut nō esse dicatur, nulla ueritas, aut falsitas in propositionibus deprehenditur. Sæpe autē propositiones etiam ex totis orationibus constant: ut si dicamus, Transire in Africam utile est Romanis. Hic enim subiectū quidem est, Transire in Africā: Vtile autem Romanis, prædicatum: Esse uerò, prædicato coniūgitur. Huiusmodi igitur omnes propositiones Prædicatiuæ dicuntur. Prædicatiuæ uerò appellantur, quia aliud de alio prædicant. Omnesq; qui ex his propositionibus fiunt syllogismi, secundum Enuntiationum suarum formas, prædicatiui appellantur. Ex his autem prædicatiuis propositionibus existunt Compositæ propositiones: quarum aliæ quidem copulatiuæ coniunctione nechtuntur: ut Et dies est, & lux est: aliæ uerò per conditionem fiunt, quæ etiam Conditionales Enuntiationes uocantur. hæ uerò sunt, quæ coniunctione quadam partibus interposita, ad consequentiam, conditionemq; ducuntur. Age enim sint duæ propositiones prædicatiuæ, una quidē quæ dicit, Animal est: alia uerò, quæ proponit, Homo est. His si cōiunctio interueniat, faciet, Si homo est, animal est. Vides igitur, ut duæ prædicatiuas propositiones in unam cōditionem coniunctio copulauerit. Quæ cum ita sint, omnes hæ propositiones Hypotheticæ, id est cōditionales uocantur: atque ex his syllogismi tales existunt, quibus Hypotheticis, uel Conditionalibus nomen fit. Omnis autem hypothetica propositio, uel per connexionem fit, uel per disiunctionem. Per connexionem hoc modo: Si dies est, lux est. per disiunctionem ita, Aut dies est, aut nox est. Earum uerò, quæ per connexionem fiunt, aliæ ex duabus affirmatiuis copulate sunt.

ut si

ut, Si dies est, lux est. nanque Dies est, & lux est, utraque aliquid affirmat. Aliæ ex duabus negatiuis. ut, Si lux non est, dies non est. utraq; negatio est. Aliæ uerò ex affirmatiua negatiuaq; coniunctæ sunt. ut Si dies est, nox nō est. Aliæ uerò ex negatiua atq; affirmatiua copulantur. ut, Si dies non est, nox est. Omnes tamen in cōnexionem sunt positæ. Aut enim affirmatio affirmationem sequitur, aut negatio negationem, eiq; connexa est: aut affirmationem negatio, aut negationem affirmationem. Sed ex connexionis repugnantes manifestum est nasci. Namq; ubi affirmatio sequitur affirmationem, his si mediâ negatio interposita sit, repugnantiam facit, hoc modo, Si dies est, lux est: hic affirmatio sequitur affirmationem. At cum dico, Si dies est, lux non est: repugnant inter se partes propositionis connexæ, interposita negatione. Item quoties negatio sequitur negationem, si posteriori propositionis parti negatiuum dematur aduerbiū, repugnantes fiunt, hoc modo: Si animal non est, homo non est. hæc connexa est ex duabus proposita negatiuis. At si posteriori parti, Homo non est, negatiuum detrahatur aduerbium, fiet, Si animal non est, homo est: quod repugnat. At si affirmatio negationem sequatur, siue posteriori parti negatio iungatur, siue priori auferatur: repugnantes fiunt, hoc modo: Si dies non est, nox est: hic igitur affirmatio sequitur negationem. Siue igitur posteriori parti, Nox est, negatio copietur, ut sit ita: Si dies non est, nox non est: siue priori auferatur, ut sit ita: Si dies est, nox est: repugnantem fieri propositionem necesse est. Quæ si negatio affirmationem sequatur, & posteriori parti negatiuum aduerbiū subtrahatur: propositio connexa partes in repugnantia cadit: hoc modo: Si uigilat, non sterit: hic affirmationem sequitur negatio, sed si posteriori parti, id est Nō sterit, negatio dematur, fiet, Si uigilat, sterit: & erit repugnans. Sed in connexis atque disiunctis propositionibus illud intelligendum est, quod in earum partibus & uis quæstionis includitur, & argumenti.

2 3

Agē

Agē enim dubitetur, An lux sit, idq; approbandum sit eo quod dies est. Si igitur ita fiat propositio, Si dies est, lux est: ea quidem pars totius propositionis, quae sequitur, id est Lux est, quæstionis est. De eamque queritur, an lux sit. Ea uero quæ prior est, id est Dies est: uim continet argumenti: ex eo enim quod dies est, lux esse probabitur. Et in cæteris quidem uel con nexis, uel disiunctis, eadem ratio est. In omnibus uero his, quoniam syllogismus atq; argumentatio ad demonstrandam partem alteram quæstionis accommodatur, quæstio uero omnis dubitabilis est: oportet syllogismos, qui accommodantur ambiguae quæstioni, indubitabiles esse atque perspicuos: qui, ut sint tales, ex claris, atq; apertis, & in ueritate patētibus propositionibus necesse est cōstent, Propositiones uero partim per se notæ sunt, partim aliquibus probationibus indigebunt. Omnis uero syllogismus enuntiatione proposita habet alicuius partis assumptionem, ut quod est in quæstione cōcludat: hoc modo: Si dies est, lux est. Vt igitur lucem esse demonstrem, assum in unam partem propositionis superius constitutæ dicamq;. Sed dies est: ac tunc denum id quod est in quæstione concludam, Lux est igitur. Ergo cum ad syllogismi conclusionem, & tota enuntiatione in proponendo, & in assumēdo parte enuntiationis utamur: necesse est, ut ea quibus utimur nihil habeant dubitabile, si quidē ex his ea quæ sunt ambigua, capient fidē. Quod si propositio aliquoties quidē per se nota est atq; perspicua, aliquoties uero probationis indigens inuenitur: assumptio quoq; aliquoties per se uera esse notabitur, aliquoties approbationis indiget adiumentis. Quo fit, ut si & propositio & assumptio demonstranda sint, quinque pertitus, ut Cicero etiā in Rhetoricis autor est, syllogismus fiat, cōstans ex propositione, eiusq; probatione, assumptione, eiusq; probatione, & cōclusionē. Quod si neutra sit approbata, tripartitus fit: ex propositione scilicet, et assumptione, & cōclusionē. Quod si altera earū demonstranda sit, sit qua-

drip

dripartitus, ex propositione scilicet, & assumptione, atq; unius earum approbatione, & cōclusionē. Cōclusionis uero ipsius approbatio, præcedente propositione, atq; assumptione perficitur. Quæ cum ita sint, cumq; omnis propositio hypothetica, in connexionem disiuctionisq; diuidatur: in connexis propositionibus aliud dicimus præcedens, aliud cōsequens: idem autem consequens & connexum uocamus, uelut in hac propositione, Si dies est, lux est. Dies est, præcedit: amicitur, Lux est. In disiunctis autem non est eadē ratio: quia cum ea quæ proponuntur, simul esse non possunt: nullo modo dicuntur esse connexa. Præcedens autem & subsequens inde indicatur: quia quod primum ponitur, iure antecedit: quod locatur posterius, iure subsequens dicitur. Ex his igitur propositionibus, quæ connexa sunt, fit primus & secundus hypotheticorum syllogismorum modus: addit uero negatione propositioni connexæ ex duabus affirmationibus copulatae, eaq; in super denegata, tertius accedit: ex disiunctis uero propositionibus, diuerso modo assumptionibus factis, quartus & quintus: utrisq; uero per negationem cōpositis, sextus & septimus. Atque hæ septem sunt hypotheticæ cōclusiones, quarum M. Tullius in Topicis meminit: quarum omnium deinceps ordo atq; exempla subdenda sunt. Primus igitur modus est, cum in cōnexa propositione, assumpto eo quod præcedit, uolumus monstrare, quod sequitur ita esse oportere, ut est in connexionem prolatum. In quo, si id quod connexum est, ac sequitur, assumptum: nullus omnino fit syllogismus. Huius exemplum tale est, Si dies est, lucet. Si igitur lucere monstramus: assumamus necesse est diem esse, hoc modo, Atqui dies est: consequitur ergo ex necessitate Lucere. Quod si Lucere assumamus, atq; ita dicamus: Atqui lucet: nō necesse est diem esse, atq; ideo nulla necessitas euenit cōclusionis. Vbi uero nulla necessitas est, nec syllogismus quidē intelligi potest. Est igitur primus modus in hanc formam, Si dies est, lucet: dies autem est, lucet igitur.

y *

Iuuē

Inueniuntur tamen in quibus æquo modo ualet assumptio, siue præcedens, siue subsequens assumatur. ut in homine atq; risibili. Si enim homo est risibile est, atqui homo est: risibile igitur est. atqui risibile est: homo igitur est. Sed in his hæc causa est: quia Homo atq; Risibile, æqui sunt termini: atq; idcirco uno posito alterum comitari necesse est. Sed quia hoc in omnibus non est, idcirco dicimus non esse uniuersale, in assumpto posteriore, quod præcedebat probetur. Secundus uerò modus est, quoties assumpto posteriore atq; consequenti, quod antecesserat auferatur: hoc modo: Si dies est, lucet. hic si assumamus non lucere, contrario modo, atq; in propositione prolata, ut asumenus, dicentes: Atqui non lucet: in eo igitur sequitur, non esse diem. Quod si diem negemus, id est quod antecedit, in assumptione contrario modo, atque positum est in propositione, proferamus: non tollitur quod est conexum. ut si dicamus, Atqui non est dies: non mox sequitur, non lucere. Potest enim non esse dies, & tamen lucere. Est igitur secundi modi forma huiusmodi, Si dies est, lucet: atqui non lucet: non est igitur dies. Primus igitur modus assumit quod præcessit: ut approbet quod conexum est. non potest uerò assumere quod conexum est, ut probet quod præcessit. Secundus autem assumit contrario quod sequitur, ut quod præcessit euerat. non potest autem contrario assumere quod præcessit, nisi id quod conexum est auferatur. Tertius modus est, cum inter partes connexæ, atq; ex duabus affirmationibus copulata, propositionis negatio interponitur ea que ipsa negatio denegatur: que propositio, in præcedentibus Græco sermone appellatur: ut in hac ipsa, quam superius proposuimus, Si dies est, lux est. si inter has propositiones negatio interueniat, fiet hoc modo: Si dies est, lux non est. ac, si ulterius denegemus, erit ita: Non si dies est, lux non est: cuius propositionis ista sententia est: Quia si dies est, fieri non potest, ut lux non sit. Que propositio, superabnegatiua appellatur. talesq; sunt

sunt omnes, in quibus negatio præponitur negationi, ut, Non non est dies. & rursus, Nec non Ausonij Troia gens missa coloni. In hac igitur, si priorẽ partem, id est, diem esse, in assumptione ponamus: consequetur etiam, lucem esse: hoc modo: Non si dies est, lux non est: atqui dies est: lux igitur est. Qui modus a superioribus plurimum distat: quod in eo modo qui sit ab antecedentibus, ponitur antecedens, ut id, quod sequitur, asruatur. In modo uerò a consequentibus, perimitur consequens, ut id quod præcesserat, auferatur. In hoc uerò, neutrum est. nam neque antecedens ponitur, ut quod sequitur confirmetur: nec interimitur subsequens, ut id quod præcesserat eueratur: sed ponitur antecedens, ut id quod sequitur interimitur. Hic autem propositionis modus, partes inter se suas continet repugnantes. Aduersum quippe est, ac repugnat, Si dies est, non esse lucem: sed idcirco rata propositio est, quia consequentium repugnantia facta per mediam negationem, alia negatione destruitur, & ad uim affirmationis omnino reuocatur. nam quia consequens esse intelligitur ac uerum, Si dies est, esse lucem, repugnat ac falsum est. Si dies est, non esse lucem. Que denegata rursus uera est, ita, Non si dies est, lux non est: & fit similis affirmationi, Si dies est, lux est. quia facit affirmationem geminata negatio. Similiter uerò fiunt ex repugnantibus propositionis partibus argumenta, uel si affirmatione & negatione iungantur. Quomodo uerò fiant ex talibus connexis repugnantes, superius dictum est. Fit uerò ex ea propositione, que duabus iungitur negatiuis, ex repugnanti argumentum, hoc modo: Sit propositio, Si non est lux, dies non est: fiat repugnans ita, Si non est lux, est dies. hinc iungamus negationem, ut fiat uera, ita, Non si lux non est, dies est: atqui lux non est: dies igitur non est. Item si ex negatione atque affirmatione propositio hæc, Si dies non est, nox est: hinc addatur ex posteriore parte negatio, & fit ita, Si dies non est, nox non est: fit

fit repugnās. hęc nihilominus annuatur, ut sit uera, Non si dies non est, nox non est. Assumimus, Atqui dies non est: concludimus, Nox igitur est. Item si ex eadem propositione, quę ex negatiua affirmatiuaq; coniungitur, & dicit, Si dies non est, nox est: à priori parte negatio subtrahatur, fiat repugnās: hoc modo, Si dies est, nox est. Huic apponatur negatio, ut uera esse possit, hoc modo, Non si dies est, nox est: assumimusq; Atqui dies est: concluditur, Nox igitur non est. At si sit ex affirmatioue & negatione propositio coniuncta, uelut hic, Si uigilat, non sterit: aemur posteriori parti negatio, ut fiat ita, Si uigilat, sterit: sed hęc repugnat. Totā rursus propositio denegetur, ut uera fiat, hoc modo: Non si uigilat, sterit: assumimus, Atqui uigilat: concludamus necesse est, Non sterit igitur. Sed hęc quatuor ex repugnantibus conclusiones, in tertio modo consistere intelliguntur: quarum quidem Tullius tres cōmemorauit, unamq; precepto docuit, eam quam propositio talis efficit, quę duabus iungitur affirmatiuis: duas uerò exemplo, scilicet eam, quę ex tali propositione nascitur, quam duę copulant negationes: & eam quę ex tali cōnexa procreatur, quę ex affirmatioue negationeq; consistit. Reliquam uerò præterijt, quod illarū similitudine etiam in tertium conclusionis modum uidebatur incidere. Quartus modus in disunctione consistit hoc modo. Aut dies est, aut nox est. sed dies est: nox igitur nō est. Huius hęc ratio est: quia disunctiua enuntiatione proposita, prior pars eius assumitur affirmando, ut subsequens auferatur. Ex ea enim propositione, quę dicit, Aut dies est, aut nox est: assumimus, Atqui dies est: scilicet affirmantes esse diem: quam affirmationem assumptionis consequitur, nō esse noctem. Quintus modus est, cum in eadem disunctiua propositione, id quod primum est, negado assumitur, ut id quod est posterius inferatur, hoc modo: Aut dies est, aut nox est: atqui dies non est: per negationem scilicet facta est assumptio; consequitur, esse noctem. Sextus uerò modus ac

septimus

septimus, ex quarti & quinti modi disunctiua propositione deducuntur, una negatione scilicet adiecta, & disunctiua propositione detracta: additaq; coniunctiua his propositionibus, quę superius in disunctione sunt positę, hoc modo: Non & dies est, & nox est. Dudum igitur in disunctiua ita fuit, ut, Aut dies est, aut nox est. Ex hac igitur propositione sublata Aut cōiunctiue, quę erat in disunctiua, adiecitur Et, quę copulatiua est, præsumimusq; negationem. Itaque fecimus ex partibus disunctiue propositionis copulatis, addita negatione, propositionem sexti atq; septimi modi, quę est, Non & dies est, & nox est. In qua si assumatur, esse diem: noctem non esse, consequitur: Atqui dies est: nō est igitur nox. Septimus uerò modus est, cum prima pars propositionis negando assumitur, ut posterior subsequatur, hoc modo, Non & dies est & nox est: atqui dies non est: nox igitur est. Atque hic modus propositionum in solis his inueniri potest, quorum alterum esse necesse est, ut, diem uel noctem, & graditidinem uel salutem, & quicquid medium non habet. Quo autem modo omnium syllogismorum conditionalium ueritas sese habeat, his diligentissime explicauimus libris, quos de hypothetice conscripsimus syllogismis. Nunc uerò, non quod de his perfectior consideratio inueniri potest, apposuius: sed id quod ad explanandum M. Tullij sententiam poterit accommodari. Ut igitur cuncta, quę diximus, breuiter colligantur: Primus modus est, quoties in connexa propositione primum, ut in propositione locatur, assumitur, ut consequatur secundum: hoc modo: Si dies est, lux est: atqui dies est: lux igitur est. Secundus modus est, quoties in connexa propositione secundum è contrario assumitur, quam in propositione locatū est, ut id quod primum est auferatur: hoc modo: Si dies est, lux est. atqui non est lux: non est igitur dies. Tertius modus est, cum connexę propositionis partes ex affirmationibus iunctę, negatione diuidantur, totiq; propositioni negatio rursus adiungitur, assumiturq; quod prius est,

ut in

ut in propositione est enuntiatum, ut e contrariò concludatur secundum, quam in propositione prolatum est: hoc modo: Non si dies est, lux nō est. atqui dies est: lux igitur est. Hic ergo posito, quod precedebat, id est, esse diem: negationem quippe affirmatio omnis euertit. Vel cum connexæ propositionis negationibus iunctæ secundæ parti negatio detrahatur, totaq; propositio denegatur, positq; priore propositionis parte, interimitur quod subsequitur, hoc modo: Non si lux non est, dies est. atqui lux non est: dies igitur non est. Vel si connexæ propositionis ex negatione atq; affirmatione compositæ secundæ parti negatio iungatur, eaq; insuper denegetur, ponaturq; quod prius est, ut id, quod sequitur, auferatur, hoc modo: Non si dies non est, nox non est. atqui dies nō est: nox igitur est. Vel si in eadem propositione, que ex negatione atq; affirmatione copulata est, priori parti negatio subtrahatur, eaq; denegetur, ponaturq; quod primum est, ut id quod sequitur auferatur, hoc modo: Non si dies est, nox est. atqui dies est: nox igitur non est. Vel si connexæ propositionis ex affirmatione & negatione copulate, posteriori parti negatio dematur, totq; insuper denegetur, positq; priore, id quod sequitur interimatur, hoc modo: Non si uigilat, stertit: atqui uigilat: non stertit igitur. Atque hæc omnia in tertio esse intelliguntur modo, atque ex repugnantibus fiunt: & semper id, quod antecedit, ponitur, ut id, quod sequitur, auferatur. Nam sicut in propositione conditionalis, que negata repugnantia partium uera sit, prior pars proponitur, siue affirmatiue siue negatiue: ita eam reddit assumptio. Sed ut prima pars fuerit assumpta, reliqua contraria enuntiatione concluditur. Nam si assumptio fuerit affirmatiua, erit negatiua conclusio: si assumptio negatiua: erit conclusio affirmatiua. Quartus modus est, cum in disiunctiua propositione primum ponitur, ut auferatur secundum, hoc modo: Aut dies est, aut nox est: atqui dies est: non est igitur nox.

Quintus

Quintus modus est, quoties in disiunctiua propositione auferatur quod prius est, ut ponatur secundum, hoc modo: Aut dies est, aut nox est: nō est autem dies: nox igitur est. Sextus modus, cum his rebus, que in disiunctionem uenire possunt, id est contrarijs, uel repugnantibus mediocitate carentibus, negatio præponitur, & copulatiuæ cōiunctiones adiunguntur, poniturq; quod primum est, ut id quod est subsequens auferatur, hoc modo: Non & dies, & nox est: dies autem est: nox igitur non est. Septimus modus est, cum in eadem propositione auferatur id, quod præcedit, ut ponatur id quod consequitur, hoc modo: Non & dies est, & nox est. atqui dies non est: nox igitur est. His igitur in prædictis, ad Ciceronis uerba ueniamus.

CICERO.

Cum tripartitò igitur distribuatur locus hic, in consecutionem, antecessionem, repugnantiam, reperiendi argumenti locus simplex est, tractandi triplex. Nam quid interest, cum hoc simplex ris, Pecuniam numeratam mulieri deberi, cui sit omne argentum legatum, utrum hoc modo concludas argumentum? Si pecunia signata argentum est, legata est mulieri: est autem pecunia signata argentum: legata igitur. An illo modo? Si numerata pecunia non est legata, non est numerata pecunia argentum: est autem numerata pecunia argētum, legata igitur est. An illo modo? Non & legatum argentum est, & non est legata numerata pecunia: legatum autem argētum est: legata igitur numerata pecunia est.

SEVER. BOETIVS.

EVM locum qui ex antecedentibus, & consequentibus, & repug

repugnantibus esset, unum rectè uideri, cumq; in cōditione esse positum, sed trina partitione distribui, superius explicatum est. Idq; M. Tullius euidentius notat, dicens, Intellectū quidem eius, considerationemq; in conditione positam, unam esse, sed per argumentationem tractationem triperitō diuidi. Cuius rei per primum, ac secundum, & tertium hypotheticorum syllogismorum modum, sicut paulō superius diximus, exempla subiecit. Quae quoniā implicatio uidentur, quam ut primo statim aditu cōprehendatur: uisum paulisper est apertioribus exemplis animū lectoris imbuere: ut in facilioribus primum exercitata intelligētia, sine magno negotio, quae sunt difficiliora, perpēdat. Ab antecedentibus igitur argumentatio fit, quoties enuntiata cōditione propositionis, sumitur id quod antecedit, ut id quod sequitur, inferatur, hoc modo: Sit enim dubiū, An Tullius animal sit: cōcedaturq; eundem Ciceronē esse hominem: & sit rata propositio hęc, Tullius si homo est, animal est: Homo antecedit, Animal sequitur. Si igitur ex antecedenti uelim facere argumentationem, assumā id quod praecedit, hoc modo: Sed homo est Cicero, cōsequitur, animal esse Ciceronē. Et est hic primus, quem supra diximus, modus. Rursus ad consequētī argumentatio fit. Quoties in conditione proposita, id quod consequitur, tollit assumptionem, ut id quod praecesserat intrinatur, hoc modo: Si homo est Cicero, animal est, antecedit Homo, sequitur Animal. Si igitur ex consequenti facere argumentū uelim, dicā: Atqui non est animal: sequitur, esse ne hominem quidem: sed id perspicue falsum est: esse enim hominem constat: falsum est igitur, animal nō esse: Tullius igitur animal est. Et hic dīctorum superius secundus est modus. Quod si a repugnantibus fiat, in tertio scilicet modo digestarum superius conclusionum faciemus, ita: Non si homo est Tullius, animal non est: repugnat enim esse hominem & animal non esse. Hic si assumamus Esse hominē, Animal quoq; esse, reiecta ratione concludimus, hoc modo: Atqui homo est: animal igitur

tur est. Atq; hic quidem modus ex ea propositione connexa cōuersus est, quae ex duabus iuncta est affirmatiuis. His igitur tribus modis Tullius, qui homo esset, animal quoq; esse monstratus est: nunc quidē, dum id quod antecedit, assumimus, id esse hominem: nunc uerō, dum id quod consequitur, in assumptione denegamus, id est, non esse animal: nunc autem repugnantia denegantes eorū quae sibi sunt consequentia, posito quod praecedebat, id quod sequebatur intulimus. Quibus ita praecognitis, nunc M. T. tractemus exēpla. Cum enim dixisset, Loci in consecutione, antecessione, & repugnantia positi, reperiēdi quidem argumenti simplicem esse intellectū, tractandi autē triplicē, adiecit: Nam quid interest, cum tibi sumpseris ad demonstrandam pecuniam numeratā mulieri deberi, cui sit argētum omne legatum: utrum id ab antecedentibus, an a consequentibus, an a repugnantibus probes? Namq; eadem sententia in conclusione colligitur & argumentationū diuersitas, nō in re, sed in antecedentiū & consequentiū & repugnantium tractatu est cōstituta. Primum igitur ponatur, quod testamētō aliquis omne suum argētū mulieri legauerit: quaeraturq; an numerata pecunia mulieri legata sit: concedaturq; numeratam etiam pecuniā argētū appellari. Argumentū igitur in primo modo ex antecedentibus tali ratione cōtextitur. Proponimus enim, si pecuniā signatā, numeratāq; argētū est, eadē pecuniā numeratā atq; signatā, legata mulieri est. Hic igitur praecedit, numeratam atq; signatā pecuniam argumentum esse: sequitur legata esse mulieri. Id igitur, quod praecessit assumimus, dicētes: At est signata ac numerata pecunia argumentum: concludimus, numeratam signatamq; pecuniam mulieri esse legatam. Erith; totius argumentationis hic textus, si pecunia signata numeratāq; argētum est, legata mulieri est: at est pecunia signata, numeratāq; argētum: igitur legatum est mulieri. In quo si ad saepius praemissū, plurimūq; exēplis superius enodata, lectoris animus reuertatur, hanc argumentationem in pri-

mo modo ab antecedentibus esse compositam non ignorabit. A consequentibus uero hoc modo: Si numerata pecunia non est legata mulieri, cui sit argentum omne legatum: numerata pecunia non est argentum. Hic igitur præcedit, numeratam pecuniam non esse legatam, cum sit argentum omne legatum: sequitur, numeratam pecuniam argentum non esse. Si igitur id, quod est posterius, auferatur, ea que erat, id est, numeratam pecuniam non esse argentum, dicemus: At qui est numerata pecunia argentum: affirmatio nanque tollit negationem. Sequitur igitur, ut pars præcedens auferatur, ea que erat, non esse legatam mulieri pecuniam numeratam, cum argentum ei fuisset omne legatum. Sed cum omnis negatio affirmatione consumatur, dicemus in conclusione: Est igitur numerata pecunia mulieri legata: cum sit argentum omne legatum, critiq; huiusmodi argumentatio. Si nõ est mulieri legata pecunia numerata, cum et sit argentum omne legatum: non est argentum numerata pecunia: at qui est argentum numerata pecunia: legata est igitur mulieri numerata pecunia, cum ei fuerit argentum omne legatum. Sed quod Tullius breuitatis causa præterijt, id est, illam partem propositionis, que ait: Cum sit mulieri argentum omne legatum: nos aperitior intelligentiæ causa subiunxit. Nec perturbare lectori debet, quod cum in superioribus exemplis in secundo modo per negationem facta fuerit semper assumptio, & per negationem rursus illata conclusio, nunc per affirmationem & assumptionem facta est. Cuius rei euidentissima ratio est. Nam cum in superioribus exemplis prima propositio ex affirmationibus fuerit constituta, atq; in secundo modo assumptio id quod sequeretur auferret, ita ut interimeret id quod præcedebat: necessarium erat duplicem affirmationem gemina negatione consumi, hoc modo: Si dies est, lux est: utraq; in affirmatione sunt constituta. Vt igitur posterior pars, id est, Lux est, que affirmatio est, interimat, de neganda est: dicam igitur: At qui non est lux: quo

si

fit, ut præcedentem quoq; partem, id est, Dies est, quam affirmationem esse manifestum est, negotiatione tollamus, concludentes Dies igitur non est. At in hoc Ciceronis exemplo utraq; pars prima atq; hypothetica propositionis negotiationibus enuntiatæ est: que in assumptione, uel conclusione non alijs, nisi affirmationibus auferuntur, hoc modo. Est enim tale Ciceronis exemplum, Si legata non est mulieri numerata pecunia: nõ est numerata pecunia argentum. Vides, ut si utraq; negatio. Nam & Non esse legatam mulieri pecuniam numeratam, & Non esse numeratam pecuniam argentum, utraq; in negatione sunt posite. Quod si auferenda est, per assumptionem propositionis consequens pars, quoniam negatio est, Non esse numeratam pecuniam argentum dicendum est, argentum esse pecuniam numeratam. Quod si in conclusione auferenda est pars præcedens, eaq; negatio est, id est, Non esse legatam mulieri pecuniam numeratam pecunia est. Et secundus quidem modus a consequentibus factus huiusmodi est. Illud tamẽ est diligentius annotandum, quod superius Tullius, cum locorum omnium breuiter exempla dissoneret, loci huius qui a consequentibus ducitur inconueniens secundo conditionalium syllogismorum modo subiecit exempli: potiusq; primo conuenit modo, qui non a consequentibus conclusionem, sed ab antecedentibus facit. Ita quippe proposuit a consequentibus: Si mulier, cum fuisset nupta cum eo, cum quo connubium concessum non esset, nuntium remisit: quoniam qui nati sunt, patrẽ non sequuntur, pro liberis manere nihil oportet. Hic igitur, cum queratur, an dotis pars apud uirum debet permanere: id quod præcedit assumitur, ut sit rata conclusio, hoc modo: Sed mulier cum eo nupta est, quicum connubium non fuisset: concluditur: Quoniam igitur qui nati sunt, patrem non sequuntur: pro liberis manere nihil oportet. Et ita non est a consequentibus argumentum: quia non id quod consequeretur assumptum est, sed id quod præcedebat. erat quippe antecedens,

z

Nupta

Nupta mulier præter connubij ius sequebatur: Cùm filij patræ non sequebatur, pro eis nihil ex dote retineri. Sic igitur Tullius pro eo quod est à consequentibus argumentum, ab antecedentibus potius dedit exemplū. Potest uerò fieri à consequentibus argumentum ita, si id de quo quaeritur, prius ponatur, & id quod assumendum est, posterius, hoc modo: Si quid ex dote pro liberis manere oportebit, quia patrem liberi sequuntur: cum eo nupta est mulier, quicum cõnubij ius erat. Sumo igitur quod consequitur per negationem, ita: Sed nõ est nupta mulier cum eo, quicum cõnubij ius erat: atq; ideo qui nati sunt, patrem non sequuntur. rat, ita: Pro liberis igitur manere nihil oportet. Sed de secundo modo ista sufficiant: nihil nanque, ut arbitror, prætermisissum est. Tertius modus à repugnantibus longè perspicuus, hoc modor Non si legatum argentum est, non est legata mulieri pecunia numerata. Hic nanq; consequens erat, Si argentum esset omne legatum, pecuniam quoq; numeratam fuisse legatam. Vt igitur fieret repugnans: huic consequentiæ interposita negatio est, dictumq;: Si argentum omne legatum esset, numeratam pecuniam non esse legatam. Quod quia pugnat & falsum est, ad ueritatem alia negatione reducitur, sic: Non si legatum argentum est, non est legata numerata pecunia: u scilicet ei affirmationi cõueniat quæ dicit: Si legatum argentum est, legatam esse pecuniam numeratam. Assumimus igitur huic propositioni, Argentum omne esse legatum: & cõsequitur: Omnè numeratā pecuniam mulieri esse legatam: ut sit forma argumētationis huiusmodi: Nõ si legatum argentum est, non est legata numerata pecunia. M. uerò T. propositionem ita formauit: Non est legatum argentum est, & non est legata numerata pecunia: sed nos idcirco causalem coniunctionem apposimus eam, quæ est s i, ut ex quo esset genere talis propositio, monstraremus. Nanq; ex connexo, negatione ad idem sit repugnans. Connexum uerò, nulla æque, ut s i coniunctio,

fitio, posset ostendere: quanquam idem efficiat copulatiua coniunctio. Nam quæ connexa sunt, etiam cõiuncta esse intelliguntur ex hoc, quod paulò antè diximus. Quod argumentum ex ea propositione profectum est, quæ duabus affirmationibus copulabatur, & iuncta negatione in super denegata est. In omnibus igitur illud est approbatum, pecuniam numeratam mulieri debere, cum sit argentum omne legatum. Sed tunc quidem ex supra descriptis propositionibus, id quod antecedeat, assumpsimus: nunc uerò, id quod consequatur: nunc autem id quod repugnabat. Ac de explanandis Ciceronis exemplis, ut arbitror, satis. Illud autem dubitationem mouere potest. Nam si quis minus callidus ad Ciceronis exempla respiciat, eundem locum arbitrat bitur esse à genere, quum ab antecedentibus, & consequentibus, & repugnantibus esse diximus, illo falsus errore, quòd in utrisq; locis eodem utitur exemplo, Argenti uidelicet, & numerate pecunie. Sed diligentius intuenti, in eisdem rebus diuersus argumentationem uidebitur tractatus esse. Aliud quippe est dicere, Cùm argenti species sit numerata pecunia, si genus legatum sit, & speciem esse legatam: quoniam nunquam species à genere separatur: aliud est, in conditione euentiationem proponere, & eiusdem partibus assumendis argumētationem uaria ratiocinatione formare: ut superius demonstratum est: ut præsertim huiusmodi ex consequentibus, antecedentibus, & repugnantibus argumentationes etiam præter genera ac species fieri possint: uelut nos superius in dicitur de luce. Nā neq; Dies lucis, neq; Lux Dies species, aut genus est. Sed id tantum in his cõsiderari debet: quia posito altero, alterum necessariam esse sequitur. Differunt igitur loci à genere uel à specie, ab eo loco qui in conditione est constitutus: quoniam illi ex uniuersaliatis ac paritatis ratione ducuntur: hic autem in consequentiæ ac repugnantie ordine tractatur. Post hæc igitur Tullius hypotheticorū syllogismorum modos conclusionesq; dinumerat, hoc modo:

IOAN. VISORIVS.

Cum tripertito igitur hic distribuatur locus, in consecutionem, antecessionem, & repugnantiam. Vnus est hic loco inuentionis, sed tractatione triplex. Inuentione dicitur unus, quia siue ab antecedentibus, siue à consequentibus, siue à repugnantibus argumenteris, idem efficit, idem probas, idem colligis, eademq; est in his omnibus conclusio. Neq; sicut uoluit Boëtius, propterea uocatur unus, quod eiusdem mentis est atq; intelligentiæ tam consentanea sibi met, quam dissentanea praeuidere. Quam Boëtij interpretationem ridiculam esse, & à Ciceronis sententiâ longe abhorrentem deprehendet, qui Ciceronis exemplum legerit, & intellexerit. Tractatione uerò triplex dicitur, quia dispositio, & elocutio propositionū in his triplex est. ut si ab antecedentibus argumentari uelis accipiendum est pronuntiatum connexum propositionis loco. Deinde in assumptione, pars prior affirmati connexi affirmanda est, ut posterior in conelusione probetur. exempli gratia: Si omne argentum mulieri legatum est, signata pecunia legata est. atqui omne argentum legatum est, igitur pecunia signata legata est. Quando autem à consequentibus aliquid probas, pronuntiatum connexum per contrapositionem conuertendum est: quod si ita dispositum sit, propositionis loco dicitur. Deinde in assumptione contradiens partis posterioris accipiendum est, ut prioris partis oppositum sequatur. ut si pecunia signata non est legata, non omne argentum est legatum: atqui omne argentum legatum est, igitur signata pecunia legata est. Deniq; à repugnantibus argumentaberis, si huic pronuntiato duplicem negationem addideris: quod est, si omne argentum legatum est, signata pecunia legata est. adde negationem unam posteriori parti, & dic: si omne argentum legatum est, pecunia signata legata non est: quod certe repugnat. quare alteram quoq; negationem toti pronuntiato praeponere, ut uerum pronuntiatum habeas, hoc modo: Non, si omne argentum
lega

legatum est, pecunia signata legata non est, & si hæc argumentationis propositio. Deinde in assumptione prioris huius propositionis affirmati, ut posterioris partis contradiens concludatur, hoc modo: Non, si omne argentum legatum est, pecunia signata legata non est: atqui omne argentum legatum est, igitur signata pecunia legata est. Vides in triplici argumentatione eandem esse conclusionem, quæ est hæc, Si signata pecunia legata est. Quapropter hic locus à Cicero uocatur unus: sed quia uaria est dispositio propositionum, & ideo triplex tractatione dicitur. Quid sit autem legatum, iam dictum est, nempe quod testamento relictum est. Insuper pecunia numerata dicitur quæ parata & in promptu est. unde in numerato habere dictum, pro eo quod est in promptu & in manu. Porro signata pecunia est percussa & formata: propterea q; uocatur pecunia, quod nota pecudis signata sit. Signate autem pecunie, contrarium est, as graue, id est, rude & informe. Hic fuit ordo rei nummarie, apud Romanos, ut primū Romani ere graui, id est, rudi & informi usi sint. Postea ere signato, quod fuit sub sexto demum rege, id est, sub Seruio qui primus as signauit. Deinde argenteo signato anno urbis quingentesimo octogesimo quinto, Quinto Fabio consulente quinq; annis autē primū Punicū bellum. Paruo uerò tempore post regem Pyrrhum denicatum, sic habet Plinius lib. xxxiii. Budeus tamen lib. v. de Ase in numeris annorum apud Plinū mendā esse ait, quā sic castigat, ut anno cccclxxviii. legendum sit pro dlxxxv. Verūm hæc fortasse plura, quam par est, esse uidebuntur: quare ad Ciceronē reuertamur. Ex superioribus exemplis apparet, hunc locum antecessionem, consequentium, & repugnantium esse argumenti unius, argumentationis uerò triplicis. Nam cum argumentum sententiâ sit, & materia, & uis, & robur argumentationis, argumentatio uerò forma, necnon elocutio argumenti per propositiones: in illis exemplis idem sensus, materia eadē est & idem effectus: at dispositio

Et explicatio uaria est. Quòd autem uis eadem sit, ostenditur. Trium enim formarum argumentationis hæc est materia et sensus: Cui omne argentum legatum est, eadem signata pecunia legata est: uerum hæc una materia triplicem formam accipit: ita tamen, ut idem semper efficiatur, et sit eadem forma omnium conclusio. Quapropter apertum, est Rodolphū Agricola non recte dixisse, qui antecedentia, consequentia, et repugnantia, si cut à Cicero ne sunt exposita, non esse inuentionis, sed iudicij tantum dixit: cum unius, et inuentiois, et iudicij Cicero faciat; inuentionis quidem: nam Cicero locum hunc reperiendi argumenti simplicem tradidit: iudicij uerò, quia tractatione triplicem esse uoluit: cum unius et eiusdem sententiae triplicem dispositionem et tres firmas faciat.

BARTH. LATOMVS.

Reperiendi argumenti locus simplex est.) Simplex, id est, eiusdem nature: quæ constat ex cõditiõne. Et certa lege existendi, quæ hypothetico pronuntiato comprehenditur. Tractandi autem ratio triplex est, id est, concludendi firma. In quo sanè Cicero ipse fateri uidetur, hunc locum ad formam magis, quàm ad argumentandi materiam pertinere. Quod cum ita sit, non commodissimè locos distinxisse uidetur: cum admitteret hypotheticas propositiones, quas pro locis ponit. Sed mihi hanc rationem cum cæteris, qui ista eodem modo tradiderunt, secutus esse uidetur, quod, quemadmodum in categoricis argumentationibus res pura, ac simplex locum argumento præbet, quæ simplici pronuntiato comprehenditur: ita in hypotheticis hæc eadè, non nisi per conditionem sumpta, argumentum suppeditat: cum aliter in pronuntiato hypothetico sumi non possit. Non & legatum argentum est.) Ponit copulatiuum loco rationalis, quoniam eandem uim obtinet sumpta ex repugnantibus. Nihil enim interest, siue ita proponas, Non & legatum argentum est: et non est legatum numerata pecunia: legatum autem argentum est:

est: legatum igitur numerata pecunia est. Siue hoc modo, Non, si legatum argentum est, non est legatum numerata pecunia: legatum autem argentum est, ergo legatum numerata pecunia est. Sed uide, num repugnent, Legatum argentum esse, et non esse legatum numeratam pecuniam, nisi conuerteris ordinem, uel pro argento omne argentum sumptis, cum possit argentum legatum esse, ut nõ sit numerata pecunia legata, cõtra uerò minime: quia omne argentum ad signatum, et non signatum pertinet: quæ formæ argenti sunt. Forma autè postea inferitur genus: at contrà ex genere forma non sequitur, nisi uniuersum genus sumatur.

Cum tripartito. Hoc totum nihil aliud est, quàm quod dialectici tradunt de hypotheticis propositionibus. Conditionalibus propositionibus sic utimur in colligendo. Ex antecedente recte colligimus consequens affirmatiue: ut, si homo currit, animal currit: sed homo currit, ergo etiam animal currit. Sic Paulus, Si gentes seruant legem, gentes erunt pro circuncisis: sed gentes seruant legem, ergo gentes erunt pro circuncisis. Si hæc parua et moritur a corpora mente aliqua reguntur, ergo etiam æterna corpora mente aliqua reguntur: Sed constat humana corpora mente regi: Ergo hic mundus etiam mente, id est diuinitus regitur. Sic Cicero collegit pro Milone. Ex consequente colligimus antecedens negatiue. Si Iudæi ex deo essent, uerba dei audirēt: sed non audiunt, ergo ex deo non sunt. In disiunctiuis ita colligimus, cum unam partem ademeris, alteram tribuere necesse est: ut mundus aut regitur aliqua mente, aut nullo ordine certo res fiunt: Sed certo ordine res fiunt, ergo mundus aliqua mente regitur. In copulatiuis ex tota alterutram partè colligimus: ut, Deus exigit timorem et fidem, ergo Deus timorem exigit. Magistratus debet et punire fontes, et bonos honore afficere: ergo non satis est magistratui punire fontes. Illa enthymemata ualde firma sunt, quæ constata sunt ex contrarijs: ut, Cum sis expertus

que incommoda sequantur ebrietatem, ergo debes studere sobrietati, & illam amplecti. Cum nihil sit perniciosius humano generi, bello: nihil debet esse gratius pace. Item, Lex iram operatur, ergo non iustitiam.

CHRIST. HEGEND *Damnatus*

Pecuniam innumeratam.) Argumentū ab antecedētibz est, cum in propositione conditionali sumitur id quod est antecedens, & ab eo contextitur argumentatio, hoc modo: Si Cicero homo est, animal est. homo est antecedens. ab hoc sumitur argumentum: atqui homo est, igitur animal est. Exemplum Ciceronis: Si pecunia signata argenti est, legata est mulieri. pecunia signata antecedens est: inde argumentum sumitur, sed pecunia signata argenti est, igitur legata est mulieri. A consequentibus.) Argumentum à consequentibus est, quoties ex conditionali hypothetica id quod consequens est, sumitur in argumentatione: ut, si sentit, animal est. animal est consequens. inde sic colligitur, sed non est animal, igitur non sentit. Exemplū Ciceronis: Si numerata pecunia non est legata, non est numerata pecunia argenti. non numerata pecunia, consequens. unde ita colligitur: est uero numerata pecunia argenti, legata est igitur.

A repugnantibus.) A repugnantibus sic colligitur: Non si homo est Cicero, animal non est: repugnant enim, hominem esse, & animal nō esse. atqui homo est Cicero, animal igitur est. Exemplum Ciceronis: Non est legatum argenti est, & non est legata numerata pecunia: repugnant enim legatum esse argenti, & non legatam pecuniam numeratam. atqui legatum est argenti, legata est igitur pecunia numerata.

CICERO.

Appellant autem Dialectici eam conclusionē argumenti, in qua, cum primum sumptis, consequitur id, quod annexum est, primum conclusionis modum. Cum id, quod annexum est, negatis,

garis, ut id quoque, cui fuerit annexum, negandum sit, secundus appellatur concludendi modus. Cum autem aliqua cōiuncta negaris, & his alia negatio rursus adiungitur, & ex his primū sumptis, ut quod relinquatur tollendum sit, is tertius appellatur conclusionis modus. Ex hoc illa Rhetorū sunt ex contrarijs cōclusa, quę ipsi Enthymemata appellant: non quod non omnis sententiā proprio nomine Enthymema dicatur, sed ut Homerus propter excellentiam communē poëtarum nomen efficit apud Græcos suum, sic cum omnis sententiā Enthymema dicat, quia uidetur ea, quę ex contrarijs conficiatur, acutissima, sola propriē nomen cōmune possider: eius generis hæc sunt, Hunc metueret, alterum in metu nō ponere: Eam quam nihil accusas, damnas? Bene quam meritam esse autumas, dicis male mereri? Id quod scis, prodest, nihil id, quod nescis, obest? Hoc differendi genus attingit omnino ueltras quoque in respondendo disputationes, sed Philosophorū magis, quibus est cum Oratoribus illa ex repugnantibus sententijs communis conclusio, quæ à Dialecticis tertius modus, à Rhetoribus Enthymema nuncupatur. Reliqui Dialecticorum modi plures sunt, qui ex disunctionibus constant. Aut hoc, aut illud: hoc autem, non igitur illud. Itemque, Aut hoc, aut illud: non autem hoc, illud igitur. Quæ conclusiones idcirco ratae sunt, quod in disunctione plus uno

uerum esse non potest. Atque ex his conclusionibus, quas supra scripsi, prior quartus, posterior quintus à dialecticis modus appellatur. Deinde addunt coniunctionum negantiam, sic: Non & hoc est, & illud: hoc autem, non igitur illud. Hic modus est sextus. Septimus eutem: Non & hoc & illud: non autem hoc, illud igitur. Ex his modis conclusiones innumerabiles nascuntur, in quodis ferè tota Dialectica. Sed ne eæ quidem quas exposui, ad hanc institutionem necessaria.

SEVER. BOETIVS.

ET SI multipliciter superius cuncta digessimus, nec expositionis indiget repetita toties disputatione: erit tamen operæ pretium, si quam breuissimè poterò, M. Tullij uerbis mediocri lucè commentationis interseram. Septem igitur modos hypotheticos enumerans, ait: Cum in connexis propositionibus id quod est primum assumitur, ut ostendatur secundum, primum à Dialecticis modum uocari, hoc modo, Si hoc est, illud est: quod dicitur Hoc, primum est, quod uerò ait illud, secundum. Assumitur ergo quod primum est, Atqui hoc est: concluditur quod secundum est, illud igitur est. uelut in his rursus exemplis, Si homo est, animal est: assumitur, Atqui homo est: concluditur, Animal igitur est. Secundum uerò modum ait esse Tullius connexis propositionibus textum: in quo, cum secundum negatur, sequitur ut id etiam, quod primum est, abnegetur, hoc modo: Si hoc est, illud est. Illud autem non est: igitur ne hoc quidem est. In exemplis ita, Si homo est, animal est: animal autem non est, homo igitur non est. Tullius ita dixit: Cum id, quod annexum est, negaris, ut id quoque, cui fuerit annexum, negandum sit, secundum esse modum: quasi connexa propositione affirmatiuis partibus iuncta. Vniuersaliter autem rectius diceretur, cum id quod annexum est, id esse secundum

secundum, perimitur: perimi illud quoque, cui annexum est, id est, primum: ut si affirmatiuum est id quod annexum est, negatione perimitur: si uerò negatiuum, affirmatione. Et de eo quoque, cui annexum est, id est primo, idem est. ut si in connexa propositione affirmetur, in conclusione denegetur, secundum nunc propositum Ciceronis exemplum. Si uerò negatiua sit propositionis prior pars: in conclusione contraria affirmatione tollatur. Tertium uerò modum ait esse Cicero, cum ea, quæ coniuncta sunt, de negantur, & his alia negatio rursus adiungitur. ut, quia animal homini coniunctum est, ita dicamus: Non et homo, et non animal est. atque ex his unum ponitur, ut quod relinquitur, auferatur, hoc modo: Ponamus esse hominem, dicentes: Atqui homo est. Quod ergo relinquitur, Non est animal, auferatur, atque concluditur, Animal igitur est. Fit enim argumentatio hoc modo, Non & homo est, & non est animal: atqui homo est: animal igitur est. Ex his nasci dicit enthymemata ex contrarijs conclusa: quibus plurimè Rhetores uti solent: atque hæc Enthymemata nuncupantur, non quòd eodem nomine omnis inuentio nuncupari non possit, (Enthymema namque est mentis cõceptio: quod potest omnibus inuentionibus conuenire.) Sed quia hæc inuenta, quæ breuiter ex contrarijs colliguntur, maxime acuta sunt, propter excellentiam speciei; inuentionis, commune Enthymematis nomen, proprium factum est: ut hæc à Rhetoribus quasi proprio nomine Enthymemata uocentur. Sicut Græcus quoque Poëta Homerus, Poëta tantum dicitur: et quisquis ex Homero aliquid profert, ita dicere cõsuevit: Hunc uer sum poëta locutus est: & tunc non alius intelligitur, præter Homerum: non quòd ceteri non sint poëtæ: sed quòd excellentia eius commune nomen uertit in proprium. Fiunt uerò hæc enthymemata hoc modo, ex contrarijs uidelicet texta, Hunc metuere, alterum in metu non ponere. uel si de Lentulo & Cethego, ceterisque diceretur, Paucos ciues interficere metuis: ne res publica intereat, nihil laboras. Connexum quippe est, ut quicunq; noluit

noluit interire paucos ciues, Rempub. multo magis nolit extingui. Quibus cum interponitur negatio, fit ex repugnantibus argumentum. Sed hoc breuiter Tullius enuntiavit: nos uero argumentum in syllogismum redigamus à repugnantibus scilicet, ex quo enthymemata nasci solent, hoc modo: Si tu connexum, si quis metuit ciues paucos interfici, is metuit interire Rempub. His interponitur negatio, sic: Si quis metuit ciues paucos interfici, is non metuit interire Rempub. Iungitur alia negatio sic, Non, si quis metuit paucos ciues interfici: non metuit interire Rempub. Quae duae negationes uni affirmationi pares sunt, quae dicit: Si quis metuit hoc, metuit & illud. Cuius quidem assumptio est: At metuit hoc: Conclusio sequitur: Metuit igitur illud: quae tantundem ualeat, si negando interrogetur, ita, Hoc metuis, illud non metuis: Sed quia non totus, ut supra posuimus, in his argumentationibus ponitur syllogismus, sed propositio, cuius assumptio, & conclusio notae sunt: idcirco Enthymema dicitur, quasi breuis animi conceptio. Et in ceteris exemplis idem modus est. Sed haec quidem Ciceronis similitudo non tam ex repugnantibus, quam ex contrariis, argumentum intelligitur continere. Metuere quippe & non metuere, contraria sunt: nisi haec ipsa uerborum prolatio à contrariis argumentum ad repugnantia retrahat. Nam quod dicit, Hunc metuere, alterum in metu non ponere, tale est, ut repugnantia uideantur. Etenim metuere & non metuere, uere contraria sunt. In metu autem non ponere, et metuere, prolatione ipsa tam contraria, quam repugnantia intelliguntur: licet eadem probetur esse sententia. His adiecit alia rursus exempla: Eam quam nihil accusas, damnas. Huius Enthymematis talis est integer syllogismus: Non, si nihil accusas, damnas, sed nihil accusas: non damnas igitur. Venit ergo hoc argumentum ex ea propositione connexa, quae ex duabus componitur negatiuis, ita: si nihil accusas, non damnas. Posteriori uero parti detracta negatio est: & insuper tota est propositio denegata, hoc modo: Non, si nihil

nihil accusas, damnas: & ex ea factum est argumentum, quod possum in interrogatione efficit enthymema hoc, Quam nihil accusas, damnas: Bene quam meritam esse autumas, dicis male mereri: Huius quoque enthymematis talis est collectio, Non & bene meritam esse autumas: & male mereri. Atqui bene meritam esse autumas: non male igitur mereri. Quod enthymema ex propositione connexa proficiscitur, quae constat ex affirmatione & negatione, ita: Si bene meritam esse autumas, non male mereri. Cuius ex posteriore parte dempta negatione, tota; propositione denegata, fiet propositio, Non, si bene meritam esse autumas, male mereri. Quod interrogatio deductum, facit enthymema, Bene quam meritam esse autumas, dicis male mereri: Item, id quod seis prodest: nihil id quod nescis obest: Hoc quoque enthymema tali ne ceditur syllogismo: Nō, si quod seis prodest, et id quod nescis non obest: atqui id quod seis prodest, obest igitur id, quod nescis. Hoc argumentum ex ea propositione compositum est, quae duabus affirmationibus iuncta accepit mediam negationem, & insuper denegata est. Quod interrogatum fit enthymema, hoc modorum Idem quod seis prodest: nihil id quod nescis obest: Omnium uero positorum superius exemplorum ista sententia est: Nam quam quisquam nihil accusat, eam damnare recte non potest. Et eam quam bene meritam esse autumat, male dicere mereri turpe est. Et si id, quod scit quisque, in causa proderit: oberit, si est contrarium, id quod nescit. Hunc uero locum communē esse Oratoribus, ac Philosophis dicit: Sed apud illos Tertium Modum, apud Rhetores Enthymema nūcupari. Reliqui, inquit, modi plures sunt. Nam cum tres superius enumerasset modos, adiungens quatuor, plures dixit. Hi sunt in distinctionibus constituti, hoc modo: Aut hoc, aut illud: hoc autem: non igitur illud. Qui est quartus modus à nobis quoque supra positus, ita: Aut dies est, aut nox est: dies autem est: non igitur nox est. Et semper, quod ait Cicero, hoc, ad praecedens spectat. quod uero ait *ILLUD*, ad consequens, sicut in com-

xis propositionibus, siue disunctis. Item, Aut hoc, aut illud : non autem hoc: illud igitur. Hic quoq; quintus modus est, uelut in his exemplis, Aut dies, aut nox est: non autē dies: nox igitur est. Quorum conclusio non necessitatem ex eo dicit euenire, quia quæ in disunctione sunt posita, medium non uidentur admittere, ut esse aliud præter eorum alterum possit, atq; ideo uno sublato, alterū esse: unoq;posito alterum non esse concluditur. Quòd si sit medium, quòd præter alterutrū esse possit, nec uera est propositio, nec rata conclusio. uelut in his, Aut album est, aut nigrum: id falsum est: esse enim prætere a rubrum potest. Sed si ponamus esse album, uel auferamus: non necesse erit non esse uel esse nigrum: quia rubrū esse, quòd est medium, potest. Deinde, inquit Tullius, addunt coniunctionem negantiam, in disunctiuis scilicet propositionibus, hoc modo: Non & hoc, & illud: hoc autem non igitur illud. Id est, non & nox & dies est: nox autem est: non igitur autem est ex eadem ueniens propositione, hoc modo: Non et hoc & illud: non autem hoc: illud igitur. Vel si dicamus, Non & nox & dies est: non autē nox est: dies igitur est. Quæ propositiones, nisi in disunctiuis, mediq; carētib; ratam conclusionē habere non poterunt. Age enim ita dicamus, Non et album est & nigrū. Ponamusq; non esse album: non cōsequitur, ut sit nigrum: potest enim esse, quòd medium est. Huiusmodi igitur per negationē coniunctionum, ut Tullius ait, propositio, si ratas factura est conclusiones, in disunctis rebus, mediq; carentibus accommodatur: aliās non erit rata cōclusio. Distat uerò propositio tertij modi à propositione sexti & septimi: quòd tertij modi propositio esse coniunctis nascitur: hæc sexti & septimi, ex disunctis terminis existit: ut in superioribus patet exemplis. Ex his igitur, inquit, modis conclusiones innumerabiles nascuntur: unus enim quilibet horum modorum infinitis conclusionibus aptari potest: ueluti primus ac secundus in omnibus, quæ sibi connexa sunt: quorum nullus est

nume

numerus, si quis prosequi uellet. Itemq; repugnātium infinita est multitudo: in quibus tertius modus est utilis. Item plura disuncta sunt, in quibus quartus, & quintus, & sextus, & septimus plurimum ualent. Atq; in his, inquit, omnis ferè est Dialectica: sed ad Topicos locos tres primi modi sunt necessarij, qui antecessionem, consecutionem, & repugnantiam tenent. Reliqui uerò complendæ disputationis magis gratia, quam quòd ad hanc institutionem necessarij fuerint, uidentur adiecti.

IOAN. VISORIVS.

Appellant autem, &c.) Hoc in loco de syllogismis, quos Hypotheticos, id est, conditionales appellant, agitur, quorum septem sunt formæ: tres primæ pronuntiatas connexis sunt: quarta & quinta, disunctis: sexta uerò & septima, copulatis. Quare de connexis, disunctis, & copulatis colloquijs prius est dicendum, quam de syllogismis. Est autem connexum pronuntiatum, quòd pluribus simplicibus proloquijs coniunctione, si, de iunctis coalescit: cuius ea natura est, ut significet partem priorem, siue posteriorem ueram esse non posse, id est, posteriorem ex priore necessarij sequi. ut si Licurgus est Lacedæmonius, Licurgus est Peloponnesius. Eiusmodi pronuntiatia Græci ἀναγκαῖον ἀπολογίαν dicunt. Copulatiū dicitur, in quo plura simplicia proloquia coniunctione, Et, colligantur: eiusq; natura est, ut si unum est mendacium, etiam si cætera uera sunt, totum esse mendacium dicatur. ut Annibal Scipionem ad Ticinum fudit, & fauciauit: idem Sempronium ad Trebiam superauit, & ad Trasimenum Flaminium occidit, et ad Cannas Paulum interfecit, Varronemq; fugauit. Hoc proloquium uerum est, quia partes omnes ueræ sunt: quòd si ei partem aliquam falsam addideris, totum pronuntiatum falsum reddes. ut si superioribus adieceris: Et idem in Campania Quintum Fabium Maximum cunctando fregit: falsum dices. Non enim Annibal Fabium, sed Fabius Annibalem cunctando uic-

cit

cit: unde et Cunctator dictus est: de quo sic Ennius:

Vnus homo nobis cunctando restituit rem.

Non ponebat enim rumores ante salutem.

Superius proloquium quod nos Copulatum uocabamus, Graeci *σύνθετον* appellant. Disiunctum denique pronuntiatum est, quod pluribus constat simplicibus, coniunctiōe Aut, inter se distinctis: ut Aut malum est uoluptas, aut bonum, aut neque bonum neque malum est. Omnia autem quae disiunguntur, pugnantia inter sese esse oportet, eorumque opposita. Graeci dicunt: ea quoque oportet inter sese aduersa esse. Eiusmodi disiunctum proloquium Graeci *ἀντιθέτον* uocant. Ex omnibus quae disiunguntur unum esse uerum debet, cetera falsa. Quod si aut nihil omnium uerum, aut omnia, plurimum, quam unum, uera erunt, aut quae disiuncta sunt non pugnant, aut quae opposita eorum sunt, contraria inter sese non erunt: tunc id disiunctum mendacium est: et appellatur *παράδοξον*, sicuti hoc est in quo quae opposita non sunt contraria, Aut curris, aut ambulans, aut stas. Nam ipsa quidem inter sese aduersa sunt, sed opposita eorum non repugnant. Non obambulare enim, et non stare, et non currere, contraria inter sese non sunt: quoniam contraria ea dicuntur, quae simul uera esse nequeunt. Positis enim simul, eodemque tempore, neque ambulare, neque stare, neque currere. Haec Gellius cap. s. lib. xvi. Ad Ciceronem reuertamur. Prima forma syllogismi conditionalis est, si pronuntiatum connexi partem priorem assumas, ut posterior rem concludas. ut Si Cicero est Orator, est Philosophus: atqui est Orator, igitur Philosophus. Hic modus est ab antecedentibus dictus, quod ex parte antecedente, id est, priore conexi Proloquii, pars consequens, id est posterior colligatur. Forma secunda est, si partis posterioris contradicens in assumptione ponatur, ex quo prioris oppositum conficiatur. ut Si Cicero est Orator, est uir bonus: non est autem uir bonus: neque igitur Orator. Hic modus a consequentibus est appellatus, quia ex contradicente partis consequent

quentis, id est, posterioris, confectum est partis antecedentis contradicens. Tertia forma est, si duplicem negationem Pronuntiatum connexo addideris, quarum una toti Proloquio praeficiatur, altera posteriori parti praepositur: tum in assumptione partem priorem affirmes, ut in conclusione posteriore perimus, hoc modo: Non, si Cicero Orator est, non est uir bonus: atqui est Orator: bonus uir igitur. Hic modus a repugnantiis uocatur: repugnant enim, ut Cicero sit Orator, et non sit uir bonus. Sub quo genere Enthymemata continentur, et quid est omnia, sed quae ex contrariis uel repugnantiis conclusa sunt, quae per excellentiam dicuntur Enthymemata, non quod sola, sed quod omnium acutissima sint. Nam Enthymemata triplicem intellectum habent, ut ait Quintilianus: Vnum, quo omnia mente concepta significamus: Alterum, quo sententiam cum ratione: Tertium, quo certa argumenti conclusione uel ex consequentibus, uel ex repugnantiis. Ex consequentibus, quod habet propositionem coniunctamque rei protinus probationem. Cuius forma quadruplex est: aut enim propositio praecedit et ratio sequitur, ut Silice leges inter arma, nec se expectari iubent, cum ei, qui expectare uelit, ante iniusta poena luenda, sit quam iniusta repetenda: aut contra, ratione propositio sequitur, ut, Quod si duodecim tabulae nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem, si se telo defenderit, interfici impune uoluerunt: quis est, qui quoquo modo quis interfectus sit, puniendum putet? Aut propositione rationi postposita sequitur alia ratio, ut si proximo exemplo hanc quoque ratione addas: Cum uiderit aliquando gladium nobis ad occidendum hominem ab ipsis porrigi legibus, Aut denique ex propositione et ratione fit aliqua complexio. Ut insidiatori uero et latroni quae potest afferri iniusta nexi propositio est. Deinde, Quid comitatus nostri? quid gladij uolunt: ratio est unde fit illa complexio quae sequitur: Quos habere certe non liceret, si illis uti nullo pato liceret. Haec de Enthymemate a consequentibus: nunc pauca de eo, quod a repu-

quantibus est, dicamus. Eius apud Ciceronem pro Milone exemplum est: Eius mortis sedetis ultores, cuius vitam si putetis per vos restitui posse, nolitis. Deinde pro eodem latius. Quem igitur cum omnium gratia noluit, hinc noluit cum aliquorū querela: quem iure, quem loco, quem tempore, quem impune non est ausus, hinc iniuria, iniquo loco, alieno tempore, cum periculo ca pitus non dubitavit occidere. Deinde pro Ligario: Quorum igitur impunitas Caesar tuæ clementie laus est, eorum ipsorum te ad crudelitatem acuet oratio? De hoc genere Enthymematis, quod est à repugnantibus Cicero verba facit, quod Oratori cū Dialectico comune esse dicit: unde fit ut locus, qui est ab antecedentibus, cōsequētibus, et repugnantibus, non modo Dialecticorū sit, sed & Oratorū & Iuriscōsultorum: id quod Cicero plane docet, cum dicit, ut iam admonuimus: Hoc differendi Genus attingit omnino uestras quoque in respondendo disputationes, id est Iuriscōsultorum, sed Philosophorum magis, quibus est cum Oratoribus illa ex repugnantibus sententijs communis conclusio, quæ à Dialecticis Tertius Modus, à Rhetoribus Enthymemata nūcupatur. Et hæc de tribus primis Syllogismorū conditionalium formis, quæ pronuntiatas connexis constant, dixisse sufficiat. Ad quartum & quintum modos ueniamus, qui ex disiunctis proloquijs sunt. Eorum quartus est, si proloquijs disiuncti partem priorem assumas, ut in conclusione posteriorem eueras, hoc modo: Aut dies est, aut nox est: atqui dies est: non igitur nox. Quintus modus est, si pars prior disiuncti negetur in assumptione, ut in conclusione posterior affirmetur, ita: Vel dies est, uel nox: non autem dies: igitur nox. Sextus & septimus modus ex proloquijs copulatis componitur, & Sextus est, si toti copulato negationem præfeceris, deinde copulati membrum prius assumptis, ut posterius in conclusione perimas, hoc modo: Non & dies est, & nox: est autem dies: non igitur nox. Septimus uerò modus est, si negati copulati pars prior in assumptione

sumptione perimatur, ut posterior in conclusione probetur: hoc modo: Non & dies est & nox: atqui dies non est: igitur est nox. Animaduertendum est autem, hos duos postremos modos, id est sextum & septimum, ex quarto & quinto fieri, coniunctione disiunctiua in copulatiuam mutata, & toti pronuntiato præposita negatione.

BARTH. LATOMVS.

Coniuncta negaris.) Id est, addita negatione, repugnantia efficietis, ut Pecunia numerata & Argentum coniuncta sunt: quoniam hoc ex illo sequitur, eiq; annexum est: itaque si alteri negationem addideris, repugnantia efficietis, hoc modo: Si numerata pecunia legata est, argentum legatum non est. Sin uerò his rursum aliam negationem à fronte addideris, non ueram modò, sed & necessariam sententiam conficies: de qua hic loquitur Cicero: ut ea proposita, ac priore eius parte sumpta, reliqua tollatur, hoc modo: Non, si numerata pecunia legata est, argentum legatum non est: atqui legata est numerata pecunia: ergo argentum legatum est. Verum hæc proponendi ratio in coniunctis dubitaxat locum habet: in his autem, quæ per se repugnant, diuina negationibus opus non est, sed una sufficit: de quo datur à Dialecticis talis regula: quæ etiam in coniunctis ualet: Vt sumpta propositione hypothetica negatiua, ex repugnantibus, & priori eius parte posita, consequens tollatur, hoc modo: Non, si dies est, nox non est: atqui dies est: nox igitur non est: quod cum etiã, ut dixi, in coniunctis ualeat, in his altera negatione addita repugnantia faciendæ erunt, quemadmodum supra demonstratum est. Et ex his primum sumptis.) Sumere, est id ipsum, quod pro antecedente uel annexo positum fuit, affirmare. Tollerere, est contrarium eiusdem sumere, uel inferre, negatione addita uel detracta: quemadmodum in exemplis iudicare licet. Ex hoc illa Rhetorum sunt ex contrarijs.) Rhetorica Enthymemata sunt ex hoc tertio modo conclusionum, sed formam

A 2 earum

earum non retinent. Non enim concluduntur ad præscriptam rationem, sed breuiter ferè, & per interrogationem efferuntur, quo acrius ueniant. Ut, Hunc metuerè, alterum in metu non ponere: quod sic concluditur, Non, si hunc metuis, alterum in metu non ponis: sed metuis hunc: ergo alterum in metu ponis: quod de Catilina, & republica dici potest. Item, Quos plures uicimus, eos nunc pauciores timemus: Quam nihil accusas, damnas: quâ bene meritam esse autumas, eam dicis male mereri: Id quod scis prodest, nihil id quod nescis obest: que eodem modo explicanda sunt: & omnia sunt ex contrarijs. Commune Poëtarum nomen efficit suum.) Quod fit per *anvno* uas *lay*, qua nomen pro nomine ponitur. Sed Philosophorum magis.) Qui de rebus expetendis, & fugiendis differunt, & nos ad uirtutem hortantur. Reliqui Dialecticorum modi.) Quatuor sequentes modi, qui ex copulatiuis & disiunctiuis constant, ad priores tres, qui rationales sunt referuntur. Sunt enim omnes uel ex antecedentibus, uel consequentibus, uel repugnantibus. Itaque tres dumtaxat sunt modi, si formam concludendi spectemus: si in propositionum diuersitate, genere septem: ut tres rationales, duo disiunctiui, totidem copulatiui: speciem autem innumerabiles, cum ista porro in alios modos abire possint, propter enuntiandi uarietatem. Sed ea ad formam argumentandi, & ad iudicandi partem, non ad inuentionem pertinent.

Jamnaty CHRIST. HEGEND.
Cum autem aliqua.) Tertium modum concludendi uocat Cicero, cum ea que coniuncta sunt, denegatur, & his alia negatio rursus adiungitur: ut quia animal homini coniunctum est, ita dicimus, Nō & homo, & nō animal est, atque ex ijs unū ponitur: ut, atqui homo est: ut quod relinquitur, asseratur: ergo relinquitur, animal non est animal, & ita concluditur, animal igitur est. Summa summarum, ex repugnantibus ita colligitur: Non & homo, et

non animal est: atqui homo est, ergo animal est.

Que ipsi enthymemata.) Id est, ratiocinationes constantes, aut ex prologo maiori & cōclusionē: ut, Decet omnes ciuitates legibus cōstituire, ergo Lipsia est legibus sancienda. Aut ex minori prologo & cōclusionē: ut, Virtute nemo male uti potest, ergo uirtus est bona. Eius generis hæc sunt.) Hoc est, ex enthymemate sic colligitur: Nō potest fieri ut Lētulū metuis, et Cethegū nō metuas: atqui Lētulū metuis, igitur Cethegū non metuerè non potes. Quam nihil accusas.) Hoc est, Nō rectè, si hæc nihil accusas, damnas: atqui hanc nihil accusas, ergo non rectè damnas. Bene quā meritā) Hoc est, Non & bene meritā esse existimas, et malè mereri: sed bene meritā existimas, non malè igitur mereri. Id quod scis.) Hoc est, Nō si id quod scis, prodest, id quod nescis, nō obest: at id quod scis, prodest, obest igitur quod nescis. Obseruabis hic obiter exēpla enthymematū à Cicero hic adducta nasci ex hypothetico prologo conditionali, in quo prior pars enunciat causam quare posterior uera sit, ut, si Lentulum metuis, Cethegum metuis: at Lentulum metuis, igitur & Cethegum metuis.

Aut hoc aut illud) Exemplum est: Aut homo, aut bos est: sed homo est, non igitur bos est. Aut hoc aut illud. Exemplū est: Aut nox est, aut dies est: sed nox non est, igitur dies est. Non & hoc est, &c.) Exemplum est, Non & nox & dies est, nox autem est, igitur dies non est. Septimus autem Non & hoc) Exemplum est: ut, Non & rationale & irrationale est: sed non est rationale, igitur irrationale est.

CICERO.

Proximus est locus rerum efficientium, quæ causæ appellantur: deinde rerum effectuarum ab efficientibus causis. Harum exempla, ut reliquorum locorū, paulo antè posui, & quidē ex Iure Ciuili: sed hæc patet latius. Causarum igitur ge-

nera duo sunt, Vnum, quod ui sua id, quod sub ea subiectum est, certè efficit: ut ignis accendit. Alterum, quod naturam efficiendi non habeat, sed sine quo effici non possit: ut si quis æs causam statuæ uelit dicere, quod sine eo non possit effici. Huius generis causarū, sine quo non efficitur, alia sunt quæta, nihil agentia, stolidam quodammodo, ut locus, tempus, materiæ, ferrameta, & cætera generis eiusdem. Alia autem præcursionem quandam adhibent ad efficiendum, & quædam afferunt per se adiumenta, etsi non necessaria: ut amor congressio causam attulerit, amor flagitio. Ex hoc genere causarum ex æternitate dependentium fatum à Stoicis necitur. Atque ut earum causarum, sine quibus effici non potest, genera diuisi, sic etiam efficientium diuisi possunt. Sunt enim alia causæ, quæ planè efficiant nulla re adiuuante; alia, quæ adiuuari uelint: ut sapientia efficit sapientes sola per se; beatus efficit, necne sola per se, quæstio est.

SEVER. BOETIUS.

POST eum locum, qui in conditione est constitutus, consequens erat is, qui considerabatur ex causis: post hunc est numeratus locus est, qui in effectis causarum positus, argumenta præstabat. Quorum quidem superiorum M. T. exempla posuit: nunc rationè latius tractat. Cum igitur Aristoteles quatuor posuerit causas, quibus unumquodque conficitur: Primam, quæ mouendi principium est; secundam, ex qua fit aliquid, quam materiã uocat; tertiam, rationem ac speciem, qua unumquodque formatur; quartam, sine propter quem quodlibet efficitur. At uerò M. T. principalem

etalem causarum diuisionem facit in ea, quæ efficiant aliquid, & in ea sine quibus effici nequeat: ut id quod efficit, ad eam causam conferatur in qua motus principium constitutum est: id uerò sine quo non fit aliquid: tum ad intellectum materiæ et transfertur, uel eorum, quæ cõiuncta materiæ, efficientis adiuuāt facultatem: tum ad reliquas causas ducatur, ut paulo posterius apparet. Eius igitur causæ quæ ui sua id, quod sub ea subiectum est, efficit, tale ponit exemplum, ut, Ignis accendit. Nā accessionis ipsius causa ignis est, & id efficere potest: atque illud quod accenditur, mouet, atque permutat. Eam uerò causam, sine qua id quod faciendum est, fieri nequit, ab una eius parte designat: uel uti cum dicit, æs causam esse statuæ: quod sine eo statua non possit existere. Hæc enim, ut per faciendam diuisionem clarescet, non ea ipsa est causa sine qua non efficitur, sed pars eius esse monstrabitur. Eam uerò causam, sine qua id quod faciendum est, effici non potest, diuidit hoc modo: Alia enim eius sunt quæta, nihil agentia, stolidam quodammodo, ac per se, nisi agendi extrã motus accesserit, immobilia. horum exempla: ut, locus, tempus, materia, instrumentum. Omne enim quod fit, locum necesse est habere subiectum, in quo nisi aliquid fiat, locus ipse immobilis est ad aliquid explicandum. Itemque materia et instrumenta, nisi manu moueantur artificis, ipsa naturaliter nihil egerint. Tempus quoque operationi subiectum est: quæ si desit, nihil ipsum proprie nature ratione profecerit. Atque hæc quidem sunt, quæ nihil per se agunt: tamen causæ sunt, si his efficiens operatio superuenierit. Alia uerò, quæ in motu posita præcursionem quandam ad efficiendum, ac præparationem uidentur afferre: ut amoris causa est congressio quæ præcursionem uidetur afferre: ut amoris causa est congressio quæ præcursionem uidetur afferre: ut amoris causa est congressio quæ præcursionem uidetur afferre. Ex his, inquit, causis Stoica disputatio factum connectit. Fatum enim dicunt esse præcedentium causarum subsequentiumque rerum perplexionem quandam, atque catenam more continetam, hoc modo: Ideo profectus peregre, quoniã matris parentum iracundiam ferre non poterat: idcirco parentum sue-

consonem non ferebat, quia amice amore detinebatur: idcirco amabat, quod se pe fuerat ante congressus: ideo congressus est, quia aliquid ut congrederetur præcessit. Itaque ordine præcedentium, consequentiumque rerum Fatum, ut dicit à Stoicis, nescitur. Item diuidit eam causam, quæ ui sua efficit aliquid, in eam quæ ad efficiendum sibi sufficit, eamque, quæ extrinsecus adiminationis indigeat. Sufficit igitur sibi ad efficiendum causa, ut Sapientia efficere sapientes per se nullo penitus adiuta solet. Sed hæc an sola beatos efficere possit, queritur: an ei sint extrinsecus addenda, quæ iuuent, uel fortuna bona, uel corporis. Itaque ea causa, quæ ui sua efficit aliquid, aut talis est, ut ei sint extrinsecus adiuuenta querenda, ueluti artificij instrumenta quedam, quibus id quod efficiendum est, explicet atque conformet. Horum uero omnium, quæ Tullius statuit in alterutra diuisione causarum, illa quidem quæ ui sua explicant eas, quorum cause sunt, omnia tam per se ad efficiendum ualētia, quam quæsti extrinsecus iuuaminis indigētia, in ea Aristotelicæ diuisionis causa locabuntur, quæ est, principium motus. Quantum de sapientia tali cause non conueniat exemplum, sed potius ad rationem formamque contendat. Namque sapientia rationem quadam atque forma efficit sapientes. Eius uero cause, quam Tullius refert, sine qua non fit aliquid, materia quidem, tempus, et locus, id est ex quo fit, uel in quo fit: quæ sunt efficiētis subiecta nature: (ut uno intellectu comprehendatur) uel materia sunt uel materie uice supposita. Instrumenta uero eius cause sunt, quæ ad finē spectāt, sed non ad ipsa, finis: quia nō finis instrumenta respicit: sed hæc finē. Instrumenta namque propter aliquē finem parantur. Sed mirum uideri potest, cur congressionem, amoris causam, non inter ea numerauit, quæ habent efficiendi uim, sed inter eas posuerit causas, sine quibus effici non potest: cum tamē agat aliquid atque moueat. Nā ipsa congressio, aliquid uidetur efficere: similisque est ei causa, quæ ipsa quidem habet effi-

efficiendi uim, sed sine adminiculo non potest: ueluti cum queritur de sapientia, an sola beatum possit efficere. Sed Merobaudes Rhetor ita disseruit, earum causarum, quæ efficiendi uim haberent, eam esse facultatem, ut etiam si adiuuentis extrinsecus indigeant, effectus tamen earum ad id spectet, quod efficiendum est: at in his quæ sunt præcursoria: etiam si eis antecedentibus aliquid existit: nō tamen id quod existere intelligitur, præcursorio principaliter operatur. Sed ista quidem ueluti sub quadam occasione præcurrit: illa uero: illa uere, quæ existere dicitur, alijs operantibus nascitur: uelut in congressione solitum est fieri. Fortasse enim non propter amorem quisque congrederit, sed præcedente congressione amor existit, quem non congressio principaliter appetebat. Itaque quoniam propter congressionem amor existere non potuit: recte inter eas causas locata uidetur, sine quibus non efficitur. Quoniam uero non efficit ui sua (quandoquidem non principaliter, ut efficiat, spectat: sed tantum ea antecedente aliquid existit) recte inter præcursorias, ac non inter efficiētes causas est collocata.

IOAN. VISORIVS.

Proximus est locus rerum efficiētium, quæ cause appellentur. Causa res est cuius ui aliquid euenit. Eius genera quatuor ante finimus. Materia ex qua res fit: Forma per quæ res est: efficiētia à qua res fit: Finem propter quam res est. Illas priores Rodol. nō causas appellat, sed sub partibus complectitur, nec immerito. Nam materia, et forma, rei naturalis partes sunt: ut hominis, corpus, animus. Has uero posteriores solas causas facit, efficiētiam dico et finem, nec iniuria. Nam causa est, cuius uirtute aliquid, ut iam diximus, euenit: ut autē aliquid eueniat, necesse est id esse, quod ui efficiendi habeat, cuius efficiētia formari res possit: deinde id si non aliquo ad agendum stimulo moueatur, iners, sequeque manebit, quo fit, ut aliquid rei gratia, quod agit, operetur. Id ergo cuius uirtute res fit, effici-

ciens est: cuius uerò causa, finis. Hæc autem genera quatuor ad duo capita Cicero redegit, qui dixit: Causarum duo genera sunt: Vnum quod ut sua id, quod sub ea subiectum est, certe efficit: alterum, quod natura efficiendi non habet, sed sine quo effici non possit, quam diuisionem idem quoque in Partitionibus Oratoris facit, dicens: Causarum sunt alie, quæ ipse conficiunt: alie quæ uim aliquam ad conficiendum adferunt. Itaque ille superiores conficientes uocantur: hæc reliquæ ponuntur in eo genere, ut sine ijs confici aliquid non possit. Ergo causarum omnium capita generalia duo sunt, efficiens, & sine qua nihil effici potest: ad quæ rediguntur, ut diximus, quatuor illa causarum genera, quæ Philosophi faciunt. Efficiens causa dicitur, quæ suam operam rei faciendæ præbet: ut architectus ad ium causa est efficiens. Sub efficiente formam, & finem cum Cicrone comprehendimus, id quod & in Partitionibus ipse testatur, ubi dicit: Sunt autem alie cause, quæ aut propter principium, aut propter exitum conficientes uocantur: per exitum finem intelligit, per principium uerò formam. Est enim forma, sicuti Physici definiunt, principium effectuum motus & quietis. Neque placet, ut per principium materiam intelligas, sicuti Georgius Valla homo maxime malus diuinat. Nam Cicero materiam, non sub efficientibus, sed sub ijs, sine quibus nihil efficitur, reponit. Itaque iam constat tres causas in idem genus cadere: Efficientem, formam, & finem. Nam idem, efficiens, & finis esse potest: ut is qui sibi domum ædificat, quatenus ædificat Efficiens est: ut uerò sibi habitandam domum efficit, est finis: sic forma efficiens est, tametsi Rodolphus neget. Quod autem forma sit efficiens, ex superiori definitione liquet, quæ est hæc. Forma est principium effectuum motus & quietis. Hactenus de ijs quæ ad causas efficientes rediguntur: nunc de reliquis dicendum, sine quibus non efficitur. Materia sub eo genere reponitur, sine quo nihil effici potest: ut æs, statua æræ materia est, sine qua statua æræ fieri nequit. Unde colligimus ad hæc duo capi-

ta, id est, ad efficientes causas, & sine quibus non efficitur, omnes causas uero modos à Cicrone reuocari. Quare mihi reprehendendus Agricola uideatur, qui Cicronem taxat, quod omnia causarum genera ad solas efficientes causas redegerit, qui tamen non redegit: id quod ei sole clarius euadet, qui Cicronis diuisionem legerit. Nam cum Cicero causas ita distribuisset, ut alie conficientes essent, alie non conficientes: sub his, quæ non conficiunt, materiam collocauit: reliquas uerò ad efficietes reuocauit: quare non omnes causas efficientes esse uoluit. (Huius generis causarum sine quo non efficitur.) Causas eas quæ non sunt efficientes quidem, sed sine quibus nihil efficitur, Cicero distribuit sic, ut carum alie sint quiete, stolidæ quodammodo & nihil agentes: alie quidem sint in motu, & nonnihil agant. Cause quiete sunt, & quæ per se nihil agunt, ut locus, tempus, materia, instrumentum. Nam sine loco, tempore, materia, & instrumentum nihil efficitur: Locus tamen, tempus, materia, & instrumentum non efficiunt. Verum Rodolphus instrumenta ad efficientes causas reuocat, nec certe iniuria. Nam eorum quæ efficiunt, alia sunt uerba, id est præcipua & imperantia: alia uerò obsequuntur & ministrant: quorum alia agunt, alia agendi sunt instrumenta, ut in domo faciendâ architectus imperat: qui quo modo fieri quidque debeat, iubet. Is qui lapidem sculpsit, qui parietem extruit, qui cædit, aptatque materiam, ministrat & obsequitur. Instrumenta sunt securis, terebra, mallei, & quæcunque sunt alia quibus artifex opus suum explicat. Ille autem cause dicuntur esse in motu, & nonnihil agunt, quæ tametsi conficientes non sint, & suum effectum directò non prosseferent, quandam tamen præcurssione & præparationem ad efficiendum adhibent, & per se adiumenta quædam, licet non necessaria, præbent. Hoc modo congressio causa est nonnunquam amoris, & amor aliquando flagitij: non tamen ita, ut congressio in eum finem facta sit, ut amor inde sequeretur: sed quia contingit, ut qui se pius cum aliquo congressus est.

est, cum amari ab eo cum quo congressus est. Ex hoc genere causarum ex æternitate pendentiū fatum à Stoicis nectitur. Cicero Fatum collocat in eo genere causarū, quæ præcurrentes appellantur. Fatum uerò Gellius cap. 2. lib. 6. sic definit: Fatum est (inquit Chrysippus Stoicus) sempiterna quædam, & indeclinabilis series rerum, & catena uoluntis semetipsa, sese & implicans per æternos consequentiæ ordines: ex quibus apta connexaq; est. Qui huic definitioni obstrepunt, sic fatum euertere conantur. Si omnia fato reguntur, neque fati uoluntina declinari transcendī ue possunt, peccata nō sunt hominibus inducenda, neq; eorum uoluntatibus, sed illi necessitati inenitabili, quæ rerum omnium domina est & arbitra: per quam necesse sit fieri quicquid futurum est. Verum Chrysippus hanc obiectiōnem sic diluit: Sicut lapidem cylindrum per spatia terræ pronā si iacias, aut pellas, causam ei quidem & initium præcipitantiæ feceris: mox tamen ille præceps uoluitur, non quia tu iam id facis, sed quia modus eius, & formæ uolubilitas sese sic habet: sic ordo & ratio & necessitas fati genera ipsa & principia causarum mouet: impetus uerò consiliorum, mentiumq; nostrarum, actionesq; ipsas, uoluntas cuiusq; propria, & animorum ingenia moderantur. Insuper Seneca in libro de Diuina providentia, naturam Fati ita describit: Fata nos ducunt, & quātuncumque temporis restet, prima nascentiū hora disposuit: causa perdet ex causa, priuata ac publica longus rerum ordo trahit: idco fortiter omne sciendum est, quia non ut putamus incidunt cuncta, sed eueniunt. Olim constitutum est, quid gaudeas, quid fleas, & quamuis magna uideatur uarietas singulorum uitæ distingui, summa in unum uenit. Atq; ut earum causarum.) Quemadmodum cause sine quibus nihil efficitur, distributæ sunt: sic efficientes diuidi possunt, ut eorum alia absoluta & perfecta sit, quæ sola per se suum opus efficit, nulla re adiuuante. Alia uerò non sola, sed quæ adiuuari uelit, ipsamet quidem

etiā

etiā adiuuās, & efficiendi socia quædam: ut sola uirtus bonos eos efficit, in quibus est, sed an sola beatos efficiat, an uerò sit adiuuanda, queritur. Si Stoicis credimus, sola uirtus beatos efficit: Si Peripateticis, non sola, sed bonis corporeis & fortuitis adiuuanda est. Quod autem Cicero dicat sapientiam solam per se sapientes efficere, docet nos, aliquando efficiētem causam & formam eandem esse. Nam sapientia, sapientis forma est, ut uult Boetius: eadem uerò, sicut Cicero dicit, sapientis efficiens causa est. Quare non est, quod Rodolphus neget, formam & efficiētem interim eandem esse.

Nota

BARTH. LATOMVS.

Causarum igitur genera duo sunt.) Diuidit causam in efficientem necessariō, & non necessariō efficientem: & rursus utrunq; genus duplex facit. Vnum quod ui sua certè efficit. Certè, id est necessariō. Est enim uis eius eiusmodi, ut cessare, & in id quod subiectum est, non explicari non possit: ut ignis accendens, & omnia, quæ sine appetitione & delectu agunt. Sed sine quo effici nō possit.) Hoc est, sine quo uel omnino non possit, uel facile non possit: ut sine materia, loco, tempore, instrumentis, quibusdam in rebus omnino non potest effici: sine adiumentis autem & præcurtionibus quibusdam alijs in rebus non facile efficitur, in alijs facilius. Nihil autem est in omni rerum natura, quod sine careat, propter quem agit: quare & hic ad efficiendum est necessarius. Præcurtionem quandam.) Id est, adiumentum & proliuiatē, qualis tum in occasione temporum, tum in ipsa sepe rerum natura esse solet: ut in stupa accendenda, & iracundo inflammando: item cum amantibus locus & tempus suffragatur: ut Aeneæ & Didoni spelunca in sylua & solitudine. Causarum ex æternitate pendentiū Fatum à Stoicis nectitur.) Fatum à Chrysippo sic definitur, ut refert Gellius, esse sempiternam quædam, & indeclinabilem rerum seriem, & catenam uoluentem semetipsam

Gell. Noct.
Att. libro 6.
cap. 2.

ipsam sese, & implicantem per æternos consequentiæ ordines, ex quibus apta connexaq; sit. Constat enim ex causis prouehentibus magis, quam efficientibus: sicut idem Chrysippus exemplo cylindri ostendebat. Non enim mouetur cylindrus per se, nisi impellatur: & tamen forma sua uolubilis est, ut si uel leniter impulsus fuerit, ultro deinceps ac sponte sua feratur. Atq; hoc est, quod dicitur à sapientibus, astrà non afferre necessitatem cõsilijs hominum, sed procliuuatiem. Atque ut earum causarum.) Ex præcedenti diuisione sequens nascitur. Nam si sunt quedam, sine quibus effici non potest: non omnia efficientia, etiam si necessariò efficiant per se sola efficiunt: sed alia efficiunt sola per se, alia adiuuatis egent. Beatos efficiat necne.) Quia uidentur etiam externa bona ad felicitatè necessaria esse, de quo est inter Stoicos & Academicos magna dissensio.

Proximus est locus.) De causarum locis, quæ in quatuor genera distribuantur. Hic autem circumstantias & occasiones causas facit. Fatum ordinem uocarunt causarum inter se connexarum: nec tamen uoluntati necessitatem afferre Chrysippus dixit, quòd semper certo ordine sydera uehantur. Fuerunt autem uariæ hac de re dissensiones. Chrysippus dicit causas præcedentes eadem esse adiuuantes, non sufficientes. Verùm præter eas causas esse rationem in nobis assentientem aut refragantem uis: fieri tamen plerunq; ut quales sunt in natura impetus, ita trahant nos uisa, aut non afficiant: sicut cylindrum si quis impulerit in aream, quia rotundus est, per sese uoluitur longius. Sic in ipsa figura cylindri causa est quæ motionem recipiat. Sed si cubum impellas, non uoluetur longius. Hinc intelligi potest cur Cicero fatum ponat inter adiuuantes causas, non necessarias. Christiani autem est sic sentire, quòd quanquam sit aliqua uis naturalium causarum, & uoluntatis humanæ, tamen Deus eas gubernet, & nunc quoque moderetur, & pro suo consilio uel imped

impediat actionem eorū, uel iuuet, inuicta illud. & nus de istis passibus nõ cadet super terrã sine uoluntate patris. Item, in ipso sumus, uiuimus, & mouemur. Multa etiã præter naturales causas diabolus efficit in his q; deserti à deo, impelluntur à diabolo.

CHRIST. HEGEND. *Immutat*

Quodammodo stolidã.) Id est, immobilia prorsus, nisi agendi ex trã modus accesserit. Fatũ à Stoicis nectitur.) Fatũ enim autore Chrysippo, est sempiterna quedã & inãclinabilis rerũ series, & catena uoluens ipsam sese, & implicans per æternos cõsequentiæ ordines, ex quibus apta connexaq; est. Vide Gellũ lib. 6. cap. 2. ut, Abijt filius peregrè, quia patris obiurgationem ferre non poterat. Ideo patris obiurgatione ferre nõ poterat, quia puellam quandã deperibat. Ideo puellam deperibat, quòd sæpe antea cū ea congressus erat. Idcirco uerò congressus erat, quia aliquid, ut cum ea colloqueretur, præcessit. Et ita illa infimã causarum consequentiã à Stoicis fatum dicitur.

CICERO.

Quare cùm in disputationem inciderit causa efficiens aliquid necessariò, sine dubitatione licebit quod efficitur ab ea causa cõcludere. Cùm autẽ erit talis causa, ut in ea non sit efficiendi necessitas, necessaria conclusio non sequitur. Atq; illud quidem genus causarum, quod habet uim efficiendi necessariam, errorem afferre non ferè solet: hoc autem sine quo non efficitur, sæpe cõsturbat. Non enim si sine parentibus filij esse nõ possunt, propterea causa fuit in parentibus gignendi necessaria. Hoc igitur, sine quo non fit, ab eo in quo certè fit, diligenter est separandum. Illud enim est tanquam, Utinam ne in nemore Pelio securibus Cæsæ cecidissent abiegnae ad terram

terram trabes. nisi enim cecidissent abiegnæ ad
terram trabes, Argo illa facta non esset. Nec ta-
men fuit in his trabibus efficiendi uis necessaria.
At cum in Aiacis nauim crispifulcans igneum
fulmen iniecit est, inflamatur nauis necessariò.

SEVER. BOETIUS.

PRIMA quidem causarum diuisio secundum Tullium,
fuit in ea que efficienter aliquid, & ea sine quibus effici nò pos-
set. Atq; illud quidè quod efficienter, in gemina item partitus est,
scilicet in id quod ad efficiendum aliquid necessariam uim pos-
sideret, neque ullius indigeret extrinsecus adiumenti: & in id,
quod nisi alijs adiuuantibus, operari atq; efficere nò posset. Ac
primum quidem de ea loquitur causa, que efficiendi uim tenet.
Eius enim ea pars, cui efficiendi necessitas adest, statim secum cõ-
clusionè comitè trahit. Dicta enim causa, que necessariò aliqd
efficit, effectus etiam necesse est consequatur: ueluti si solem af-
fuisse quis dixerit, lucem quoq; affuisse monstrabit: aut cum ali-
cui adesse sapientiam dixerimus, sapiemem necesse est esse fateamur.
At in his causis efficientibus, que extra positus indigent
adiumentis, non eadem ratio est. Neq; enim, ut quæq; huiusmodi
causa dicitur, ita necesse est effectum sequi. Non enim huiusmodi
causa, necessariò efficit quod uult, nisi extra positus auxilijs ad-
iueatur. Idem est etiam in ea causa, que ipsa quidem efficiendi
uim non habet, sed sine ea non prouenit effectus. Nam ut Tul-
lius quoque commemorat, nullam in efficiendis rebus adhibet ne-
cessitatem. atque ideo dicta causa, non statim sequitur effectus.
Neque enim si congressus est, mox amant: nec si fuit es, statim
quoque fuisse necesse est: ex quo aliarum causarum partitio na-
scitur. Alia namq; cause sunt necessariae, alia minime. Non ne-
cessariarum alia sunt efficientes, alia sine quibus non efficitur.
Necessariarum uerò causarum conclusio non solet conturbare.

Vt

ut enim hæc causa fuerit dicta, statim in conclusionè sequuntur
effectus. Non necessariarum uerò, que sunt partim efficientes,
(quod nunc tacuit, sed paulo ante prædixit) non habent subs-
quentem effectus rei conclusionem. Neq; enim si liberi sine pa-
rentibus non sunt, idcirco in parentibus efficiendi causa necessa-
ria fuit: cum uideamus in hominum esse potestate ne gignant. Ea
uerò causa, que ipsa quidem non efficit, sed sine ipsa effici non
possit, huiusmodi est, quemadmodum Ennio uersus declaratur
Nisi enim cecidissent abiegnæ trabes ad terram, Argo illa fa-
cta non esset. Ex trabibus namq; Argo facta est: sed nulla in tra-
tribus necessitas, ut ex eis fieret nauis. At uerò ea causa, que
est efficiens, & que in se sua continet necessitatè, talis est, quale,
cum in Aiacis nauim igneum crispifulcans fulmen iniecitum est.
Statim enim accendi necesse est nauim: quia ignis accendendi ne-
cessaria causa est. Et sensus quidem est huiusmodi: ordo autem
paulò confusior est: ait enim hoc modo, Atq; illud quidem genus
causarum, quod habet uim efficiendi necessariam, errorem asser-
re non solet: hoc autem sine quo non efficitur, sepe contur-
bat. Quod cum dixisset, cumq; uel utriusq; uel alterius exemplum
ponere debuisset: neutri conuenientem exemplo similitudinè de-
dit. Namq; cum uel necessariam causam efficientem, uel eam sine
qua non efficitur, proposuisset: eius cause posuit exemplum,
que efficiat quidem aliquid, sed non sine extra positus adiu-
mentis, hoc modo: Non enim, si sine parentibus filij esse non possunt,
propter ea causa fuit in parentibus gignendi necessaria. Paren-
tes enim & maxime masculi sexus, efficiens causa est: sed non
sine femina, id est, sine materia quadam. & ea causa, sine
qua fieri non possit: cum ipsa uim efficiendi non habeat. Itaque
nec causa necessaria, & efficiens posuit exemplum: nec eius si-
ne qua fieri nihil possit: sed efficientis quidem, non tamen neces-
saria: sed uidetur tacuisse in propositione id cuius posuit exem-
plum. Ita enim apertius dici potuisset, Atque illud quidem genus

B

cau

causarum, quod habet nūm efficiendū necessariam, errorem afferre non ferē solet: hoc autem quod non habet efficiendū nūm necessariam, uel hoc sine quo non efficitur, sepe conturbat. Itaque sic intelligendum est, quasi sit ita dictum. Nam de necessaria causa nullum posuit exemplum. Quod uerō subicit, utriusque causis euenit posterius enumeratis tam efficiēti non necessaria, quam ei sine qua nihil efficitur. Parentes namque, tam masculini sexus, quam femini esse dicuntur: quorum quidem masculini sexus ea causa est que efficiat, sed non necessaria: femini uerō ea, que non efficiat, sed sine qua esse non possit. Que eum ita sint, discernēda sunt causa, et prouidenda necessitas: nec omnis causa prae mitenda, ut subsequatur effectus, sed ea tantum, in qua est efficiendū necessitas, etiam si extrinsecus adiumenta defuerint.

IOAN. VISORIVS.

Quare cum in disputationē incidit causa efficiens.)

A causa ad effectum nonnunquam argumentatio necessaria est, aliquando non est necessaria. Necessaria est conclusio, si ab efficiente causa argumenteris. nam Causa efficiens dicitur, que uisua id, quod sub ea subiectum est, certe efficit. Certē, Cicero signatē dixit, quasi necessario, uel haud dubie, dicere uellet, quod si causa efficiens suum opus ex necessitate sortitur, ab ea sane ad effectū rata erit, et explorata collectio. ut Si Sol adest, ergo lux adit oportet. Non est autem certū, neque necessaria argumentatio, ab ea causa, sine qua non efficitur, ad id quod ex ea fit: non enim protinus sequitur, si sit es, et eam statum esse: quamuis et ea statua sine ere fieri nō posset, es tamen esse potest, ut a rea statua non sit. Itaque genus illud causae, quod efficiendū nūm habet, ab eo diligenter separandum est, sine quo res non efficitur. Nam illud in argumentando nō fallit, nec errorem in colligendo solet adferre, quippe quod indubitate et explorata fidei sit. Hoc uerō genus sine quo non efficitur, sepe fallit, neque enim necessariam efficiendū per se nūm habet, quo fit, ut eius effectus non

ex

ex necessitate colligatur. Illud enim est tanquam uinum in nemore Pelio securibus caesae cecidissent abiegnae ad terrā trabes. Trabes illae, que in nemore Pelio caesae sunt, causae fuerunt Argo nauis fabricandae, non quidem conscientes, sed sine quibus Argo nauis fabricata non est. Nam illi fabricandae materiam praeberūt. Recte nos admonet Quintilianus cap. x. lib. v. ne causas ab ultimo repetamus, ut ancilla Medae coniugis Iasonis suae herae miseria causam esse dicebat trabes abiegnas in nemore Pelio caesas, nam nisi caesae fuissent, neque ad terram cecidisset, Argo nauis fabricata nō fuisset: unde miseria Medae orta est, que patrem suum Aetam regem Colchorum, patriamque suā Colchida reliquit, ut Iasonem post uellus aureum conquisitum in Graeciam sequeretur: quo tandem repudiata fuit, tamen et eam postea reuocauerit, ut Iustinius lib. ii. et 1111. narrat. Huius rei Cicero meminit, cum alibi, tum secundo Rhetoric. ad Herennium, ubi de uitiōsa expositione loquitur: sic enim ait:

Ne Ennium et ceteros poetas imitemur, quibus hoc modo loqui concessum est.

Vtinam ne in nemore Pelio securibus

Caesae cecidisset ad terram abiegnae trabes,

Ne ue inde nauis inchoanda exordium

Caeppisset, que nunc nominatur nomine

Argo, qua uecti Argiui delecti uiri

Petebant illam pellem inauratam arietis

Colchis, Imperio Regis Peliae per dolum.

Nam nunquam herae errans mea domo efferret pedem

Medeae, animo egra, et amore saucia.

Nam hic erat satis dicere (si id modo, quod satis erat, spectas

set poeta)

Vtinam ne herae errans mea domo efferret pedem

Medeae, animo egra, et amore saucia.

Ergo hac quoque ab ultimo repetitione, in expositione magistro

B 2 pete

pere subiectum est. Non enim reprehensione, sicut alie com-
pures, sed sua sponte uitiosa est. Similis causa est, si quis dicat
Publium Cornelium Scipionem causam multarum in urbe Ro-
ma seditionum. Nam nisi Corneliam filiam Sempronio ducendam
collocasset, & Sempronius ex ea Tyberium & Caium Grae-
chos suscepisset, qui multas in urbe seditiones excitarunt, sedi-
tiones ille suscitatae non fuissent. In nemore Pelio. Ouidius
lib. 5. Fausto. de nemore Pelio sic ait,

Pelion Aemoniae mons est obcurus in austris,

Summa uident pinu, cetera quercus habet.

Phillyrides tenuit, saxo stant antra uetusto,

Quae iustum memorant incoluisse senem.

Hic est Pelion, qui quaedam modum dictum est) Argo nauis fabri-
candae materiam tribuit, ut Flaccus libro primo testatur, & Ca-
tullus in Pelei nuptijs,

Peliaco quondam prognatae uertice pinus

Dicuntur liquidas Neptuni nasse per undas

Phasidos ad fluctus.

Cicero lib. primo Tuscul. Argo nauis meminit: ubi dicit, Etenim
si nunc aliquid assequi sese putant, qui ostium Ponti uiderunt, &
eas angustias per quas penetrant ea quae nominata est Argo,
quia Argiui in ea deleati uiri uecti petebant pellem inauratam
arietis, cum Colchos adissent. Sed de Argo nauis satis dictum.
De Pelio monte rursus, praeter superiora pauca dicamus. Mons
Pelion adeo altus est, ut Dicarchus mathematicus regum cura
montes permensus omnium cum altissimum prodiderit: hinc il-
lud est Ouidij libro Faistorum primo:

Sic petitur caelum, non ut ferat Ossan Olympus,

Summaque Peliacus sydera tangat apex.

At cum in Aiakis nauim. Sicut exemplum cause Tul-
lius ante dedit, sine qua res non efficitur, quae nos in colligendo
sepe fallit, quod ex ea non necessario sequatur effectus, ut si ira
bes

bes in Pelio nemore fuerunt non protinus tamen Argo nauis fa-
bricata est, neque continuo Medea misera fuit. Sic nunc Cicero
dat exemplum cause, quae sua uis, quod sub ea subiectum est, certe
efficitur ignis causa est efficiens incendij, neque non urere potest,
sicut apponatur, quod uri possit: at igneum fulmen crispissulcans
iniecitur in Aiakis nauem non accendere non potuit. nauis enim
necessario inflammata est. Ab eiusmodi causa efficiente ad effe-
ctum rata est, & inexpugnabilis argumentatio, ut fulmen inie-
ctum est in nauem Aiakis: igitur inflammata nauis est. Duo fue-
runt Aiaces, unus Oileus, & alter Telamonius: ambo fuerunt
Oileus quidem amore & ira: Telamonius amore diuo. Nam Ajax
Oileus per impatientiam amoris Cassandrae filiam Priami, &
uatem, in templo Palladis oppressit: quam nimirum Pallas ulexit.
Vnde Vergilius primo Aeneid. sic ait sub persona Iunonis:

— Pallas ne exurere classem

Argiuam, atque ipsos potuit submergere ponto,

Vnius ob noxam, & furias Aiacei Oilei

Ipsa nouis rapidum iaculata e nubibus ignem,

Disfecitque rates, euertitque aequora uentis:

Illum expirantem transfixo pedore flammis

Turbine corripuit, copuloque infixit acuto.

Alter uero nempe Telamonius Ajax in furorē ira uersus est: de
quo poetae sic loquuntur: Achille sagitta Paridis interempto, ma-
gna inter Aiaceum & Ulysses contentio orta est, uter ipsorum
illius armis dignior esset. Agamemnon autē, ne in alterius odium
incideret, illius contentionis iudicium ad Principes Graecorum
reiecit: ut pro uirtute & meritis utriusque arma alteri adiu dica-
rent. Iusso igitur utroque in confesso principum causam suam
agere, Ulysses non uirtute, non meritis, sed eloquentia, qua plu-
rimum ualebat, efficit, ut sibi arma adiudicaretur. Illam autem
repulsam Ajax adeo agere tulit, ut primum furiosus sit effectus,
deinde cum respiciisset, gladio incumbens sese interjecerit, Aia-

cent autem Telamonium Ouidius libro xiii, Metamorph. sic loquentem inducit,

A gemus, proh Iuppiter inquit,
Anterates causam, et mecum confertur Vlysses?
At non Hecloreis dubitauit cedere flammis,
Quas ego sustinui, quas hac a classe fugauit.
Tutius est igitur fictis contendere uerbis,
Quam pugnare manu: sed nec mihi dicere promptum
Nec facere est istam quantum ego M arte feroci
Inq; acie ualeo, tantum ualet iste loquendo.
Nec memoranda tamen uobis mea facta Pelasgi
Esse reor: uidiſtis enim, sua narret Vlyſſes
Que sine teste gerit, quorum nox conscia sola est.

Et cætera, que ab Ouidio repetes. Nunc uero de Aiace Oileo, non autem de Telamonio Cicero loquitur.

BARTH. LATOMVS.

Hoc igitur sine quo non fit.) Vel omnino non fit, uel non facile fit, quemadmodum supra interpretati sumus. Vtinam ne in nemore Pelio, Senarij sunt ex Medea Ennii, quibus ancilla queritur Medeam inter Argonautas Iasonem secutam esse, que nunc ab illo relicta sit.

Diligenter est separandum.) Id est, est necessarie sunt separanda a non necessarijs: ut cum iustitiam humanam posuerit causam iustificationis, est que sitio an sit necessaria, an non? Paulus respondet, non. Vtinam, &c.) Hoc Cicero saepe allegat, et recitantur hi uersus in Rhetorica ad Herennium, ex Medea. At cum in Aiace.) Ex comædia aliqua sunt petita. Summa hæc genera sunt causarum, naturæ, et uoluntatis. Illorum ergo generum hic exemplum ponit. Affectus et habitus non procul disident. Itaque sunt habitus in animis, tanquam colores in corporibus. Natura uocat inclinationem naturalem. Quidam magis ad iram, quidam

quidam natura ad lenitatem propiores sunt. Casum subiecit uoluntarijs causis, quod humanum consilium posuit fortune et casui mereri. Non necessariæ.) Id est, non semper pariter suos effectus.

CHRIST. HEGEND. *Summa*

Aliquid necessarium.) Vt, ignis est, ergo accendit. Sol adest, ergo lux adstip oportet. Sapietia praeclatius ergo sapiens sit necessarium est. Cum autem talis causa.) Vt non sequitur, Cogressus est, ergo amavit. Aes est, igitur statua est. Farina est, ergo panis est. Non enim si sine paren.) Exempli cause est que efficit quidem aliquid, sed non necessarium. At cum in Aiace.) Exemplum cause efficietis, que in se uim efficiendi habet.

CICERO.

Atque etiam est causarum dissimilitudo, quod *Aha causa: uoluntatis diuisio.* alia sunt, ut sine ulla appetitione animi, sine uoluntate, sine opinione, suum quasi opus efficiant, uelut, Omne intreat, quod ortum est. Alia autem, aut uoluntate efficiuntur, aut perturbatione animi, aut habitu, aut natura, aut arte, aut casu. Voluntate, ut, tu, cum hunc libellum legis. Perturbatione, ut si quis euentum horum temporum timeat. Habitu, ut facile, et cito irascatur. Natura, ut uitium in dies crescat. Arte, ut bene pingat. Casu ut prosperè nauiget. Nihil horum sine causa, nec quicquam omnino, sed huiusmodi cause non necessariæ.

SEVER. BOETIVS.

FACIT aliam rursus causarum diuisionem, ita: Causarum enim alie sunt, que sua quadam uim sine appetitione, sine uoluntate, sine opinione, unum atque eundem efficiendis rebus ordinem tenent: ut est: Interire omnia, que orta sunt. Nam quia ortum est, idcirco etiam necesse est interire: nec tamen ipse ortus, ut ea

B 4 *icta*

tera intereant, uel appetitu aliquo uel uoluntate, uel opinione efficiat: sed ita est ab eterno rerum statu, ut quicquid ortum est, quia coepit esse, aliquando etiam esse desinat. Item alie sunt cause, quae aut in uoluntate, aut in perturbatione animi, aut in habitu, aut in natura, aut in arte, casu uel consistunt. Voluntate, ut si querat aliquis, cur Trebatius libri legat, respondetur: quia legendi uoluntas est. Perturbatione animi, ut si quis timore pallescatur, aut urbem fugiat, bellis ciuilibus conturbatus. Habitu, ut si idcirco Trebatius facile de iuris ratione responderit, quonia multo usu constantem ciuili scientie habitum tenet: uel si quis idcirco irascatur facile, quia eius animus per iracundie habitum effertus est. Natura, ut si quis idcirco dicatur irasci, quia naturaliter iracundus est, idque ei in dies uitium crescat. Arte ut si idcirco bene quisque pingat, quia eius artis peritus esse proponatur. Casu, ut quae in nostra potestate nullo modo sunt, sunt tamen uelut incerto praesertim tempore prosperitas nauigandi. Atque horum omnium nihil causa uacuum est: nec quicquam est in rebus, quod aliqua causa non perficiat. Omnia enim quae fiunt, habent aliquam rationem, cur facta sint: quam si quis reddere possit, causam quoque reddiderit. Id enim est causa, propter quam unumquodque fit. Omnes uero causa, quae uel ex uoluntate, uel perturbatione animi intelliguntur, ad eam causam pertinent, quae est mouendi principium, ut in Aristotelica diximus diuisione. Haec enim, ut aliquid efficiatur, mouendi principia sunt. At in arte, uel habitu, uel natura, illa causa est, quae in ratione consistit. Species enim, ac ratio uniuscuiusque; efficiendae rei in arte, et habitu, et natura posita est. Casus uero exterior causa, nec inter principales annumeratur, secundum Aristotelem. Secundum uero Marcum Tullium, Casus est latens effectus rei causa, quod quale sit, paulo posterius designabitur.

IOAN. VISORIVS.

Atque etiam est causarum dissimilitudo. Cicero causas alias

alia distributione partitur, ut earum alie sunt necessitatis, alie uoluntatis, alie perturbationis, alie habitus, alie naturae, alie rationis, alie casus et fortunae. Cause necessitatis sunt in ijs rebus, quae rationis et consilij expertes sunt. Nam eiusmodi res omnes, ut ait Rodolphus, necessitatem in agendo sequuntur, ut ignis appositus sibi, quod uri possit, non urere non potest. Causa uoluntatis, sunt in ijs rebus, quas homines consilio, ratione, et iudicio administrant. In ijs enim agendis delectum sequi uidentur, quas si uolunt, agunt: si nolunt, non agunt: sed ab eis abstinent. Est enim uoluntas, ut Philosophi definiunt, rationalis appetitus, ut cum hunc libellam legis, uoluntas tua causa est quare legas: nam quia legere uoluisti, propterea legis. Causa perturbationis in ijs est, qui ob ebrietatem ad manus, et ad ferrum ueniunt: et in omnibus illis, qui impetu mentis impulsus, quicquam agunt: ut si quis euentum horum temporum timeat, id est, si quis urbem relinquat Antonij tyrannidem timens, causa migrationis timor habetur, qui perturbationis est species. Nam timor est appropinquantis mali metus. Metus uero futuri mali opinio. At perturbatio, aut est praesentis, aut futuri boni uel mali opinio: praesentis boni, ut leuitia: mali praesentis, ut aegritudo: futuri mali, ut metus: boni futuri, ut libido. Has quatuor species perturbatio comprehendit. Est autem perturbatio, ut inquit Cicero libro 1111. quae stionum Tuscul. auersa à recta ratione contra naturam animi incitatio. Habitus causa, est in eo, qui ad aliquid agendum assuetus est. Est enim habitus, qualitas quaedam usus, et meditatione comparata, quae ad aliquid faciendum procliuens, et promptissima. Ut qui uirtutis habitum sibi comparauit, ad bene agendum paratissimus est. Natura nonnunquam causa esse dicitur, ut aliquid fiat. Sed memineris naturam hoc in loco pro facilitate quaedam et naturali promptitudine capi: ut adulescentes suapte natura ad libidinem prompti sunt. Ars est recte facienda consuetudo: sicut Aristoteles v. 1. Ethicorum definiit. Quo fit, ut sit artis bene pinguere.

B s

gere. Casus deniq; causa est accidentaria, ut pote rerum earum, quæ temere, & insperato nobis contingunt: ut Adrastus filium Cræsi casu occidit. Nam cum telum misit, ut feram confingeret, Cræsi filium præter expectationem occidit. Hæ autem omnes cause, præter primum modum, non necessarie sunt: ut uoluntas, perturbatio, habitus, natura, ars, & casus. Velut omne intereat, quod ortum est.) Quintil. cap. de argumentis, ubi de rebus mutua confirmationem præstantibus, loquitur, scribit ita: Illa quoq; quæ ex rebus mutua confirmationem præstantibus ducuntur: quæ proprii generis quidam uideri uolunt, & uocantur in *τὸν ἴδιον ἀνάγκη*, Cicero, ex rebus sub eadem rationem ueniens) sorte consequentibus iunxerim, si portorium Rhodijs locare honestum est, & Hermocrenti conducere: & quod discere honestum, & docere. Vnde illa, non hac ratione dicta, sed efficiens idem, Domitij Afri sententia est pulchra, Ego accusaui, uos damnastis: Est inuicem consequens & quod ex diuersis ostendit, ut qui mundum nasci dicit, per hoc ipsum & deficere significat, quia deficit omne quod nascitur.

BARTH. LATOMVS.

Atq; etiam est causarum dissimilitudo.) Hæc diuisio est causarum, non secundum uim qua efficiunt, sed secundum modum efficiendi. Aristotelici eas appellant, ex proposito, & sine proposito agentes, hoc est, cum delectu, & sine delectu. Velut omne intereat.) Huius causa ipsa rerum natura est, qua ita comparatum est, ut quicquid ortum sit, intereat. Sed asserti hanc conditionem rebus materia, ut tradunt Physici, quoniam ea aliarum & aliarum formarum sit capax. Nec tamen fit, ut sit causa efficiens materia, quæ per se stolidæ et inefficax est: sed ea cum subiectum sit efficientis, fit ut aliam atq; aliam formam accipiendo, interitum rerum admittat, coq; causa interitus earum esse dicatur. Aut natura.) Hæc naturam accipe non in uniuersum, sicut de ea modò locuti sumus: sed pro ingenio cuiusq; quod cum dele-

cti

cti agit: ut in iracundo et libidinoso, qui natura tales sunt, in quibus cum ualet uitium, natura id fieri dicitur. Casus ad fortunam pertinet, quæ & ipsa multorum euentorum causa est, sed latens.

Damastrus CHRIST. HEGEND.
Velut omne intereat.) Ita enim ab æterno rerum statu comparatum est, ut quicquid ortum sit, intereat: & ortus nec appetit, nec uult, nec opinione efficit interitum. Aut habitu.) Habitus in presentia est quæ qualitas uel animi uel corporis agendi consuetudine parata, quæ facilius & certius aliquid agimus. Voluntate.) Sensus est, uoluntatem legendi hunc libellum habes, igitur libellum hunc legis, Habitu.) Hoc est, habitum quandam irascendi habes, id est, cito & facile irasceris, ergo te iratum fuisse credibile est. Perturbatione.) Hoc uult dicere, quia bella ciuilia instant, quid dubius horum temporum euentus est, uel quia timeo euentum horum temporum, ergo ex urbe fugio. Natura.) Hoc uult dicere, Natura iracundus es, ergo te iratum fuisse credibile est. Item, Sol oritur, ergo dies est: quia sol est naturalis causa efficiens diei. Arte.) Id est, Artem pingendi callet, ergo bene pingit. Casu.) Hoc est, Aura pacata in mari fuit, ergo prosperè nauigauit. Porro aura pacata casu accidit. Sed huiusmodi.) Exceptis tamen causis naturalibus, & causis quæ arte agunt, nam illa necessarie sunt.

CICERO.

Omnia autem causarum, in alijs inest constantia, in alijs non inest. In natura, & in arte constantia est, in cæteris nulla. Sed tamen earum causarum, quæ non sunt constantes, aliæ sunt perspicuæ, aliæ latent. Perspicuæ sunt, quæ appetitionem animi, iudiciumq; tangunt. Latent, quæ subiectæ sunt fortunæ. Cum enim nihil sine causa fiat, hoc ipsum est fortunæ euentus obscura causa, quæ latenter efficitur. Etiam ut ea quæ sunt,

partim sint ignorata, partim uoluntaria. Ignorata, quæ necessitate effecta sunt. Voluntaria, quæ consilio. Quæ autem fortuna, uel ignorata, uel uoluntaria. Nam facere telum, uoluntatis est: ferire quem nolueris, fortuna. Ex quo aries ille subijcitur in uestris actionibus, Si telum manu fugit, magis quam iecit, Cadunt in ignorantem, atq; imprudentiam perturbationes animi, quamquam sint uoluntarij: obijurgatione enim, & admonitione deijciuntur: tamen habent tantos motus, ut ea quæ uoluntaria sunt, aut necessaria interdum, aut certe ignorata uideantur.

SEVER. BOETIUS.

R V R S V S Q V E casusarum diuisionem aliam claram, ac perspicuam prodit. Casusarum namq; alie sunt constantes, alie uero inconstantes. Constantes sunt, quarum non ferè uariatur effectus. Inconstantes uerò, quæ huc atq; illuc facilioribus mutationibus transferuntur. Omnia igitur, quæ ex natura atq; arte descendunt, constantia sunt. Natura quippe, atq; ars suum semper opus efficiunt, nisi subiectæ materiæ obstat incertum. Nam quod unus, idemq; artifex ex eadem sepe materia, non admodum similes latuas format, non est hæc in arte uarietas: sed tum in artificis manu, quæ integritatem artis assequi non potest: tum in ipsa materia, quæ efficientiæ atq; formæ non æqualiter cedit. Idem est in natura. Seruat namq; natura constantiam suam, cum hominem format ex homine. Itaq; similia in cæteris animalibus gignit. At cum monstruosum aliquid efficitur: non nature uisio, sed materie potius applicatur, ex qua, id quod efficere contendebat, non ita potuit natura explicare. Sed inter constantes causas, Habitus quoq; debuit adiungi. Nam quod ex habitu cuiusq; fit, id constans, nec mutabile esse solet. Quandoquidem idcirco habi-

tus dicitur, quia diuturnitate habendi, in nature similitudinem uertitur. Sed forsitan illud Tullius uidit, quod a natura, atq; ars, nõ tam in effectibus constantes, quam in propria ratione esse intelliguntur: intantũ, ut quod ars et natura delinquit, materie sepius imputetur: habitus uerò ipse consuetudine quadam collectus est, qui non ratione aliquid, et propria constantia, sed usu facit. Atq; idcirco forsitan Habitus, qui inter cætera, præter artem in natura uidebatur esse constantior, à causis constantibus segregauit: Ea uerò quæ non sunt constantia, in ea diuidit, quæ sunt perspicua, & in ea quæ latent. Perspicua sunt, quæ ab animi quolibet motu, uel appetitione, uel iudicij ratione, profecta sunt. Latent uerò, quæ fortune subiacent. Nã qui non ignorat animus, in quam partem declinet, qui tametsi boni aliquando iudicium, nunquam tamen eius rei quam efficit, notionem relinquit: præter eos, qui funditus mente capiuntur, & in quibus iam nulla uoluntas est, necesse est nota esse, quæ ex uoluntate uel animi iudicio fiunt. Fortuna uerò atq; casus, semper ignotus est, cuius quidem natura æquè incerta est, atq; ea, quæ ipsi casibus fiunt. Sed Marcus Tullius definit esse Casum, euentum causis latentibus effectum, Quæ non uidetur integra definitio. Quid enim, si adhuc lateret, quibus causis solaris defectus, & lunaris contingeret: num idcirco casu ac fortuna fierent, quæ constantibus cœli motibus administrantur? An casus quidem putaretur ab ijs, qui defectus rationem reperire non possent: per se autem consideratus, nullo quidem modo esset casus: Sed Marcus Tullius, nõ qui uideretur esse casus ijs, qui eius naturam minime perspexissent, sed quid omnino fortune euentus esset definitionis ratione monstrabat. Euentum uerò latentibus causis Cicero casum esse, ita concludit: Cum omnia certis de causis fiant: quorum ratio cognoscitur, eorũ euentus casu fieri non posse, monstratur. Sed putatur aliquid fieri casu eorum, quorum causa nulla ratione cognoscitur. Ex quo euenit, ut fortuna sit euentus, qui latentibus causis efficitur. Hic ci gi-

tur in rebus quidem ipsis constantiam ponit, casum uero non res,
 sed opinione metitur. Quo fit, ut si alter effectus rei nouerit cau-
 sam, id quod accidit, non sit fortunæ euentus: idem tamen fortu-
 næ euentus sit, si rationem alter ignoret. Quod uero omnium re-
 rum causas esse dicit, non determinat quales: atque ideo nec de
 fortuna ipsa, quorum euentum causa sit, monstrat. Nec me la-
 næ hominum mentes arrogantia notent, quod uelut affectata au-
 toritate Tullianis sententijs pugnem: cum aduersus eas, si quid
 uidebitur, non nostra, sed ab antiquissimis tractata compensem.
 Quod si nostra quoque diceremus, oporteret tamen eos, non perso-
 narum uelutatem, sed eorum, que proponuntur, considerare ra-
 tionem: nec odisse potius que aduersus magni nominis uiros di-
 euntur, quam contraria, si posint argumentatione reuincere.
 Nam si eis Marcus Tullius in definitione rerum nimium placet,
 quænam est inuidia, nos quoque Aristotelicam rationem probaret.
 Quod si intemperanter molestissimi esse pergunt, audiant M.
 Tullium secundo Tusculanarum disputationum libro adhortan-
 tem potius, atque ad certamen uocantem hoc modo: Sed tamen tan-
 tum abest, ut scribi contra nos nolimus, ut id etiam maxime opte-
 tum. Ipsa enim Græcia Philosophia tantum in honore nunquam
 fuisse, nisi doctissimorum contentionibus, dissentionibusque cre-
 uisset. Quamobrem hortor omnes, qui scire id possunt, ut eius
 quoque generis laudem iam languenti Græcie eripiant, et trans-
 ferant in hanc urbem: sicut reliquas omnes, que quidem erant
 expetendæ studio atque industria sua maiores nostri transtulere.
 Et rursum nos, qui sequimur probabiliæ, nec ultra, quam quod ue-
 risimile occurrit, progredi possumus, et refelli sine pertinacia,
 et refellere sine iracundia parati sumus. Quocirca que mala ra-
 tio est ipsius M. Tullij uoluntatem iudiciumque conuellere, cum
 eiusdem contra nos sententijs, atque autoritate nitantur: Sed si cui
 commentarios nostros inspicere uacuum fuerit, sciat hæc nos ex
 Aristotelis secundo Physicorum uolumine uertisse, que tamen si
 ab

altioris Philosophiæ disputationes tangunt: non est tamen studijs
 inuidendum, si Rhetoricis quoque, ac Dialecticis disputationibus
 admisceamus, que sunt profundiora naturæ. Neque pigrescere, ac
 dilassari animos æquum est: quos intentiones ac uegetos ipsa re-
 rum ambiguitas et uariarum cognitio speculationum deberet
 efficere: cum præsertim ea librorum natura sit, ut ad legendum
 studiosos teneat, nullum cogat ignauium. Dicamus igitur, quid
 euentus sit fortunæ: uel quarum rerum fors causa esse dicatur.
 Omnia igitur sunt uel immutabiliter, ac semper, ut quod sol ori-
 tur: uel sæpius, ut quod equus quadrupes nascitur: uel arbor, ut si
 equus cum quing, uel tribus pedibus procreatur: uel æque, ut in
 quibus faciendarum rerum nihil inter est, quod potius uoluntate uer-
 gamus. Atque illud quidem, quod semper fit, nihil habet oppositum,
 quod ullo modo aliter fiat. Id uero quod sepe contingit, habet ad-
 uersum id, quod rarius euenit. Neque enim sæpius fieret, ac non
 semper: nisi diuersum raro quidem, sed aliquando tamen conti-
 geret. Quod igitur ex fortuna fit, in sempiternis non est. Quis
 enim casu solem dicat oriri: Ne in his quidem, que frequentius
 sunt: nullus enim casu equum dixerit esse quadrupedem. Nec
 uero in ijs, que fieri equaliter solent. Nam que uoluntaria sunt,
 non uidentur esse fortuita. Restat igitur, ut in his fortunæ euen-
 tus sit, que rarius sunt. Eorum uero que sunt, partim finem ali-
 quem spectant, partim minime. Quis enim finis esse potest, si ma-
 num extendam, si genus complectam, atque aliqui diacens humi tol-
 lam, quod nullis uestibus applicem: At uero ea, que aliquem finem
 spectant, partim uoluntatis sunt, partim naturæ. Voluntatis, ut si
 quis idcirco domo egrediat, ut uideat amicum. Naturæ, ut
 quod in animalibus omnia, que ab ea sunt, certam animalis respi-
 ciunt utilitatem: atque ad huius salutem, conseruationemque omnium
 membrorum momenta sunt constituta. Casum igitur, ac fortuitos
 euentus in his esse ponimus, que cum rarius fiant in ijs tamen per-
 accidens eueniant, que propter aliud fiunt. Veluti quis egressus
 domo

domo ut amicū uideret, prateriens cadente desuper lapide
ictus est. Id igitur quod euenit, in rariore causa ponendum: ac-
cessit uero ei uoluntati, quæ certum respiciebat finem. Ea uero
fuit domo egrediendi causa, ut amicū uideret. Rursus quoniam
lapis naturaliter grauis est, grauitas uero terram petit: casus
quidem lapidis propter aliquid naturaliter factus est. Ad id
enim lapidis natura tendebat, ut in suum locum pondus ueniens,
conquiesceret. Sed huius naturalis intentionis accidit id, quod ra-
rius euenit, scilicet ut perceret. Quo fit, ut sit Fortuna, uel Ca-
sus, causa per accidens rariis euenientium in his rebus, quæ pro-
pter aliquid fiunt. Quæ cum ita sint, cumq; definitio Aristotelica
Tulliana plurimum discrepet: illud tamen in utrisq; constat, id
quod fortune subiectum est, incertis casibus semper esse suppo-
situm. Nam licet in his rebus sepe fortuna suos experiatur actus,
quæ uoluntarie sunt, & ad aliquem finem referuntur: extra ta-
men accidit quod fortune est, nec ab eo fine uenit, quem sibi ani-
mus ante præstruxerat. Sed cum Cicero diuisisset causas, in eas
quæ perspicue sunt, & in eas quæ laterent: cumq; eas, quæ per-
spicue sunt, diceret esse, quæ appetitionem animi, iudiciumq;
tangerent: manifestum est cum, uel artem, uel uoluntatem, uel
perturbationem, uel habitum in his causis ponere, quæ perspicue
sunt. Voluntas quippe, atq; animi perturbatio in appetitione
ponitur: sepe enim perturbatione aliquid appetimus. Artem ue-
ro uel habitum in iudicio: arte namq; iudicamus. Habitus uero ad
utrumq; pertinet. Nam & uoluntatis coniectas ministrat: &
multo usu peritiq; fit quædam constantia iudicandi. Casus in
non perspicuis posuit. De natura incertum est, utrum inter per-
spicuas, an inter latentes ipsam naturam collocat. Nam si inter
latentes, ipsam naturam casum uideretur putare: cuius opinionis
nulla ratio est. Quod si inter perspicuas: quænam appetitio ani-
mi, uel iudicium in natura est? Neq; enim aliquid appetendo,
uel iudicando scit natura. Nisi forte, quoniam ex ipsa sepe habi-

lilitas

lilitas quædam mentis, & corporis existit: quæ habilitas ad
unamquamq; rem adiuvat uoluntates (id enim maxime uolumus,
ad quod habiles sumus) natura inter perspicuas causas poni-
tur. Quæ iudicio quoque coniecta est: ut si naturaliter sano
quisq; iudicio compositus est. Appetitioni etiam: si naturaliter
aliquid animus petat. His adiungit aliam causarum diuisionem.
Aut enim alias causas esse uoluntarias, alias ignoratas. Volunta-
rias eas, quæ cūq; ex iudicio ueniunt animi. Ignoratas, in quibus
necessitas domina est, id est, in quibus aut omnino non uolumus,
aut ne si uelimus quidem, aliter facere possumus: ut in natura at-
que casu. Necessitate enim quadam natura & grauis deorsum fe-
runtur. Necessitate item factū dicimus, ut aliquis ignorans, iacto
trans parietem lapide, prateriret hominem peremerit. Quæ
necessitas talis est: non quod aliter fieri non potuisset, nisi ut la-
pide iacto perceret: sed quia uoluntas desinit, & non idcirco
quæ uoluit fecit. Prior uero necessitas talis est, in qua uel nulla
uoluntas est: uel ea est, quæ ne id, quod cupit, efficiat, ualidior
necessitate constringitur. Nam cum lapis deorsum propria gra-
uitate deponitur, nulla uoluntas est, sed tantū naturæ necessitas.
At si homo deorsum cadat, est quidem non cadendi uoluntas, sed
ferri quod non uult, ualidior natura & causa compellit. Voluntate
uero à fertuitis euenitibus, uno eodemq; aptissimo secreuit ex-
plo: ueluti si telum manu iaciat, nolensq; feriat praterirentem.
Nam icessit, ex uoluntatis principio nascitur. Idcirco enim icessit,
quia uoluit. Si autem non ignorasset, non percerere potuisset.
Vnde etiam machinamentum quoddam atque defensio in iurif-
peritorum responsionibus inuenitur, hoc modo: Si telum manu
fugit, magis quam icessit. Nam si quis cædis accusetur, optima so-
let esse defensio, si alia non suppetit, fugisse manu telum, & ma-
gis, quam uoluisse, icessisse: non uoluntati, quæ condemnatur
in culpis, sed ignorantie factum tribuatur. De perturbationi-
bus animorum paulo confusus iudicium est. Dubitari enim po-
test,

C

test, ex uoluntate, an necessitate, an ex ignorantia uenerit, quod perturbatione peccatur. Videntur enim esse uoluntaria peccata. Quoniam qui perturbatus est, appetit aliquid, aut fugit: sed in hoc, perturbatio eius apparet, quod non fugienda uisat, & non appetenda nimium exoptat. Porro autem, quoniam in perturbationibus sunt confusa iudicia (neque enim aliter id quod fugiendum est sepe appetunt perturbati, nisi obcecato, obscuroque iudicio: quod uero sit animi confusione, sepe tale est, ut nollet admississe qui fecit) euenit, ut non inter uoluntarias, sed inter ignoratas, uel necessarias causas, animorum perturbatio sit. In tantum uero, qui perturbatus est, à uera discretionem discedit, ut in ea uix possit sepe recta bene consulentiū admonitione reduci. Quo fit, ut animorum perturbatio iure à causis uoluntarijs segregetur, & aut in ignorantia, aut in necessitate ponatur. Nam quod ait, Tamen habet tantos motus, ut ea que uoluntaria sunt, aut necessaria interdum, aut certe ignorata uideatur: ita intelligendum est. Quoniam omnis animi passio iudicium turbat: confundit uero rectam discretionem, si acrior fuerit, quam ut rationis retinaculis temperetur: sit quædã ex perturbationibus ueluti uolens necessitas: ut dubium sit, utrum is, qui aliquid perturbatus animo facit, ignorans faciat: ueluti cum casu ignorans delinquit, cum futurum non prouidet casum: an sciens faciat, seu necessitate ducatur. Quod igitur dixit, aut necessaria esse, aut ignorata, & diuisit à necessarijs ignorata, nõ pugnat contra id, quod superius dixit, ea que ignorata sunt, esse necessaria. Nam id quod est ignoratum, ita quodammodo diuidit, Ignoratorum alia quidam necessitate fiunt: dum aut nulla uoluntas est, aut ea que est, necessitati nequit obistere: alia casu, cum in ijs faciendis, que ignorantur, nulla uoluntas est. Quod igitur dixit perturbationes animi aut in necessarijs causis poni, aut in ignoratis: id sine dubio sensisse intelligitur: Perturbationes animi aut in ijs esse ignoratis, in quibus ea necessitas est, ut uoluntas

obstare

obstare non possit: aut in ijs, in quibus nulla uoluntas est, sed sit delictum cæcitate iudicij: uelut in ijs, qui immoderatus amoris cupiditati deseruiunt. Aut enim confuso iudicio ab honestate discedunt: & dum quasi bonum appetit, in malum decidit ignorans: atque ita in casu quodam atque errore ponitur amor immodicus. Aut nouit quidem, quod appetit, esse uitandum: sed maiori actus cupiditatis impellitur: atque inter ea necessaria ponitur, que aut non habent uoluntatem, aut eam ita infirmam ac debilem, ut nullo modo ualidioribus passionibus obnitatur.

IOAN. VISORIVS.

Omnium autem causarum, &c.) Causarum omnium alie sunt constantes, alie inconstantes. Constantes sunt, que suum semper effectum, nisi fuerint impeditæ, sortiuntur. Sunt enim inconstantes ille, que uariant & mobiles sunt. Ars & natura sub genere priori reponuntur: sunt enim constantes: ut natura suum effectum semper, nisi aliunde impediatur, habet. Dixi, Nisi impediatur. Nam impedita suum euentum non nanciscitur: puta cum monstra parit, materia impeditur. Neque enim natura finis est, ut monstra pariat, sed id materie uitio contingit. De Arte pari modo iudicandum est. Nam ars natura imitatur. Ars autem finem suum semper prospectat & ad eum tendit: quod si eo nunquam frustratur, non arti, sed materia, que arte excollitur tribuendum est. Sub genere posteriore collocatur, uoluntas, perturbatio, casus. Nam sunt omnes mobiles, neque constantes, sed uariæ, & mutabiles. Boetius Habitum Causis Inconstantibus subiecit: & eam esse Ciceronis sententia comprobauit: sed meo sane iudicio falsus est. Nam Cicero sub constantibus causis habitum reponit: siquidem ars habitus est, ut Aristot. v. 1. Ethico. definit. Quod si ars habitus sit, & subiciatur ars constantibus causis, eiusdem subicietur habitus. At Boetius forsitan dicit, Cicero diuisione superiori habitum, & artem separauit, diuersasque causas fecit: non igitur per artem debet habitus intelligi, aut contra. Si

C 2 intel

intelligatur, satis erat eorum alterū dixisse. Sed soluitur: Omnis ars est habitus, non autē omnis habitus est ars: Habitū genus est artis, ars uerō species. Est enim Ars rerum faciendarum habitus, & consuetudo. Cæterum multi sunt habitus, quos artes uocare non possumus: cuiusmodi sunt uirtutes omnes morales. Ergo qui artem dixit, eundem dixisse habitum necesse est: atqui Cicero dixit artem causam esse constantem: igitur habitum causam esse constantem uoluit, id quod & ratio suadet. Est enim habitus constans affectio. uel si mauius qualitas longa meditatione firmata. Quare non est habitus inter eas causas collocandus, quæ sunt inconstantes. Sed tamen earum.) Causarum inconstantium alie sunt perspicue, alie latent. Perspicue sunt, quarum cognitio est euentus latet, quarum exitus est obsecutus. Causas perspicuas Cicero definit, quæ à ratione uel iudicio oriuntur. Nam ratio & iudicium nunquam cognitionem relinquunt eius rei, quam efficere conatur. Latentes causas idem describit, quæ fortuitæ sunt & accidentariæ, quæq; præter spem & expectationē nostram eueniunt, id est, quæ sunt causæ eorum, quæ insperatō cōtingunt. Sub causis perspicuis uoluntatem cōprehendit & perturbationem. Nam perspicue causæ sunt, quæ appetitionē animi, iudiciumq; tangunt: atqui uoluntas et perturbationo sunt eiusmodi: ergo causæ perspicue sunt. Nam licet perturbationo iudicium non tangat, appetitionē tamen animi tangit. Est enim perturbationo quidam appetitus animi, id est animi cupiditas, ut ira, libido, & cætera id genus. Porro uoluntas, cum sit rationalis, iudicij particeps est. Eadem præterea appetitio quædam animi dicitur, quippe quæ desinitur appetitus rationalis. Cæterum quod Boetius ait, procul à sententia Tulliana abest: cum dicat naturam et artem sub causis perspicuis à Cicero comprehendit. Nam quod hoc à ueritate funditus alienum sit, id quod Cicero antè dixit, clare docet. Inquit enim Cicero, naturā & artem causas esse constantes. Quod si cōstantes sunt,

sanè

sanè non erunt eæ causæ, quas Cicero perspicuas appellat. Perspicuas enim non esse constantes affirmat, cum sic distribuit: Sed earum tamen causarū, quæ non sunt cōstantes, alie sunt perspicue, alie latent. Sunt autem ars & natura constantes causæ, siue ait Cicero testatur: eas igitur sub perspicuis non collocat, qui perspicuas sub inconstantibus reponit. Idem de habitu Boetius affirmat: sed illud iam refutauimus. Etiam uera quæ sūt.) Causarum alie sunt uoluntariæ, alie ignoratæ. Voluntariæ sunt causæ rerum earum, quæ homines consilio, & prudentia dirigunt. Sunt ignoratæ causæ rerum earū, quæ necessitate efficiuntur: necessitate quidem, non quod non fieri non possint, sed quia siue uelimus, siue nolumus fiat: id est rerum earum, quæ non sunt in manu, & potestate nostra: ut ignis necessitate accendit, terra necessitate deprimatur: in quibus uoluntas nulla est, neq; consilium dominatur: sed quia sic à natura sunt effecta, ideo sūt. Cæterum cum Cicero casum partim ignoratum, partim uoluntariū appellat, seipsum paulo post interpretatur, cum dicit: Tacere uerō uoluntatis est, ferre quæ nolueris, fortunæ id est rei fortuitæ, principii uoluntariū est, exitus uerō ignoratus: ut cum Adrastus telum misit, liberum erat illi mittere, uel non mittere, sed cum misso telo filium Cresis interfecit, hoc non proposuerat, sed ignorabat. Nam alterius rei causa, non huius, telum miserat, scilicet, ut feram transfigeret. Præterea sub causis ignoratis animi perturbationes cadunt. Nam tametsi sunt uoluntariæ aliquando, quippe quæ admonitione & oburgatione placentur: interim tamen usq; ad eō turbulente sunt, & tam uehementes, & concitatos motus habent, ut totum hominem occupet, & sui iuris efficiant: ita, inquam, ut homo neque liberè, neque uoluntariè operari, sed necessitate agere dicatur, eiusmodi perturbationibus uictus. Quo fit, ut ignoratæ causæ perturbationes sint, id est, non uoluntariæ. Ex quo ardet.) Aricem autem pro defensione uirgopædas caput descendit autē reus si quod

C

3

factum

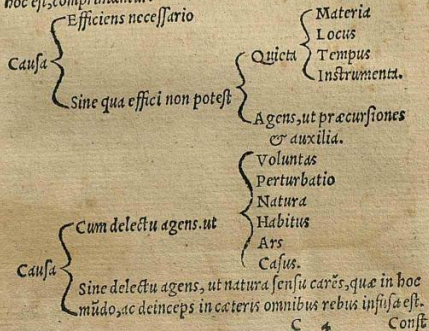
factum ignorantie tribuatur, non uoluntati. Non enim tam exitus rerum quam consilia hominum legibus uindicare debent, ut pro Milone Cicero testatur. Aries est machina bellica feriens, more arietis ferrata fronte, & in cornua distincta. uel (ut Vegetius definit) cuius caput ferro uestitur, quæ propterea dicitur aries, quod durissimam frontem habet, ut quæ subruat muros, aut quia more arietis retrocedit, & cum impetu uehementius feritur apud Vergilium,

Instat uel patria Pyrrhus, nec claustra, nec ipsi
Custodes sufferre ualent, labat ariete crebro
Ianua, & emoti procumbunt cardine postes.
Fit uia uel, rumpunt aditus, primosq; trucidant
Inmissi Danaï, & late loca nullo complent.

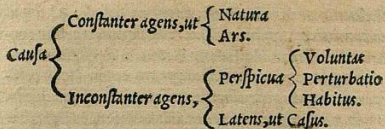
BARTH. LATOMVS.

Omnium autem causarum.) Et hæc diuisio non ad uim, sed ad modum efficiendi pertinet. Nam in his causis inest constantia, quæ semper eodem modo, quasi opus suum efficiunt, inconstantia autem quæ uariè. Quæ non sunt constantes.) Vt quæ efficiunt uoluntate, perturbatione animi, habitu, casu. Aliæ sunt perspicuæ.) Nempe ijs qui agunt, & à quorum sensu proficiuntur: cæteris ignorari possunt. Etiam ea quæ fiunt.) Diuidit etiam effecta causarum, sed in duo diuizat genera, ut sint uel ignorata, uel uoluntaria. Ignorata, id est non prouisa, nec destinata à nobis, ac proinde nec uoluntaria: ut ea quæ consilij nostri non sunt, sed necessario eueniunt. Sed ab hac diuisione excipiuntur fortuita, quæ utriusque generis sunt, & modò uoluntaria, modò ignorata, ut quæ in cæteris simplicia sunt, in his duplicia reperiantur. Nam iacere telum uoluntatis est.) Iactus teli uoluntarius est, quia ex causa uoluntaria, & perspicua: sed ictus est fortuitus, hoc est, tum imprudens, tum uoluntarius. Nam si percussisset quem uolueris, uoluntarius est, sin aliter, ignoratus. Ex quo aries ille
subij

subijcitur.) Aries ille, id est, fortissima defensio ad oppugnandum iudicem, & liberandum reum, nimirum cum in confessione facti ad imprudentiam & fortunam confugitur. Sumpta est metaphora ab ariete bellico, quo in oppugnandis uribus porta & muri percutiuntur. Sed hodie non est in usu, cum in eius locum *hombarda* successerit. Si telum manu fugit, hoc est, elapsum est. Sunt uerba iuris. Cadunt in ignorantiam.) Soluit dubitationem de perturbationibus animi, quæ quamuis uoluntaria sint, tamen non immeritò ad necessitatem, uel certè ad imprudentiam referuntur, propter impotentiam earum, quæ aut uincunt animum, nisi ualde constantes fuerimus: aut impetu quodam consilium eius anteuertunt. Itaque & hæc defensiones in iudicijs proferruntur. Adolescens fecit, lapsus est, amauit, timuit, iratus fecit, quæ potissimum in deprecando ualere solent. Quod autem uoluntati subiectæ sint, id signi est, quod obiurgatione, & ammonitione deijciuntur, hoc est, comprimantur.

C. * Const

Omnium autem causarum) Alia causarū diuisio. Quaedam certos effectus, quaedam dissimiles & contrarios effectus habent. Omnes tamen causae ad superiores referri possunt, uoluntatis & naturae. In natura & in arte.) Quia ars est uelut aemula, & effectū certū habet. Aliae sunt perspicuae) Quas uocamus uoluntarias. Aliae latent) Vt fortuna. Sunt autem causae fortuitae aliquando naturales & diuinae, aliquando uoluntariae. Est enim fortuna, cum euentus nullo nostro consilio regitur, & tamen is euentus causam aliquā habet. Et sunt nonnunquā naturales causae eiusmodi euentuum, quarum pleraeq; sunt nobis ignotae: ut si quis morbum ex grauitate caeli contrahat, & rursus conualescat loci mutatione. Multa praeterea accidunt diuinitus, quae non habent proprias & necessarias ulla in natura causas. ut cum in naufragio contingat alium enatire, alium perire. Item regnorum uices. Recte igitur definitur fortunam euentum esse qui non nostro sed diuino consilio regitur. Huc illud Salomonis pertinet. In sinum deiciuntur sortes, at à deo iudicium earum proficiscitur. Ex quo aries,) id est, nos sepe argumentamini in iure de fortuna. nam multum interest uoluntarie quis an insciens occiderit.

Cadunt in ignoracionem, atque) id est, affectus possunt etiam uideri naturales causae, & non uoluntariae.

CHRIST. HEGEND. *Samnath*

Perspicuae sunt,) id est, quae à motu animi uel iudicio profi

proficiuntur: ut est perturbatio, uoluntas, ars, habitus. Hoc ipsum fortunae.) Finitio est casus. Est enim casus, euentus causis latentibus effectus. Si celum in manu.) Hoc est, si quis caedis accusatur, optima defensio est dicere, celum quo aliquis occisus sit, magis è manu nostra fugisse, quam iactum esse, id est fortuito factam à nobis eadem, non ex animo. Vide in paragrafo Iniuria. Instit. de lege Aquilia. At ne is quidem hac lege tenetur, qui casu occidit, si modò culpa eius nulla inueniatur.

ANITII MANLII SE- VERINI BOETII IN

Topica M. T. Ciceronis Com-
mentariorum liber
Sextus.

ORE quosdam, Patrie Rhetorum peritissime, nō dubitauerim, qui hunc in Topicis altiorum ex philosophia tractatum, uaria obrectatione reprehendant: quia inter Logicam dissertationem, Physicā interposuerim. Ii uerò sunt, uel quibus hoc totum philosophari displiceat, uel qui in argumentorum locis naturalis admiseri causas oportuisse non existimant. Sed contra priores quidem & à M. T. & ab ipsa quodammodo humana ratione, quae in motu posita aliquid semper inquirat, atq; amore scientiae neq; decipi patitur, neq; ullo modo à ueritatis ratione traduci: sepe multūq; responsum est. Iis uerò qui sequestrandae ab Oratoria facultate Philosophiae disciplinas putant, respondendum breuiter existimo. Ratione quidem re periri quid potest: sed id melius atq; facilius artifex faciet, si in opere, construendi artis facilitatem, atq; elegantiam cōparet. In argumentis quoq; idem esse manifestum est. Vi namq; naturalis ingenij argumenta promuntur. Sed ars facultate imitata, naturae

uiam quandam rationemq; reperit, qua id effici facilius, ac melius possit. In qua re illorum necesse est reprehendatur error, qui Rhetoricam facultatem, naturalem esse dixerunt: quoniam quilibet totius artis alienus, & intendere in alteri crimen, & sese purgare solet, & argumento aliquid probare cōtendit. Reprehendendiq; sunt, qui eandem facultatem in sola arte positam esse dixerunt. Oportuit enim eos animadvertere, Omnem quidem artem sui materiam essectus, ex natura suscipere: sed in ea tamen ratione propria facilitatem, elegantiamq; experiri. Hæc itaque, quæ artium ratio perficit, ab imperitis etiã fieri, utcūq; contingerit, possunt: bene autē, ac facile nemo efficit, nisi artis ratione fuerit instructus. Cū igitur totius operis hæc sit intentio, ut argumenta, quæ confusa & ueluti clausa natura suppediat, artificialiter uestigentur: quid sit, per quod efficere id, quod promittit, ars ualeat, sub exempli ratione demonstrat. Ut enim facilius argumenta reperiantur, illa res efficiet, si demonstrentur loci, in quibus argumenta sunt collocata. Etenim, ut si quis aliquid querat, facilius id inuestigare possit atq; inuenire, si locus ei monstretur, ubi sit positū id, quod inquiri: ita etiam, cū quis argumentū inuenire conatur, si ei locus, ubi argumentū sit positum, declaratur, facilius argumentū quod querit, ualeat inuenire. Ita enim Aristoteles, & ita Tullius appellat eas sedes in quibus argumenta sunt collocata, id est Locos: qui ab Aristotele Topica uocati sunt. Sed quoniã de sedibus argumentorū loquimur, id cuiusmodi sit, paulo altius expediamus. Locus enim non uno modo intelligitur. In quibus exponendis, posteriùs, quid sit quod dicimus, clarius apparebit. Nunc cōmuniter de tota locorum ratione, deq; argumentatione, ac de quaestionibus, & propositionibus, earumq; terminis uideatur esse tractandum. Ac primum, quoniã locus qui tractatur in Topicis, non cuiuslibet rei, sed tantū locus est argumenti: exposito prius argumenti intellectu, deinceps de loci ratione tractabimus. Desinit igitur Tu-

lius

lius argumentū hoc modo. Argumentum est ratio, quæ rei dubiæ faciat fidem. Sumpsit igitur rationē, ut genus. Omnes enim iniuriosi sunt, qui orationis uirtutem à sapientiæ ratione sciungunt, aliamq; esse dicendā artem uolunt, aliam intelligēdi. Nam si nihil oratione aliud agimus, nisi interius cogitata uulgamus: quæ malum ratio est orationis elegantiam à sententiarum grauitate seponere? Quæ porro sententiarum grauitas esse potest, sine earum rerum, de quibus dicendum est, cōprehensione? Quæ uerò alia disciplina naturas, proprietatemq; rerum omnium docet: uel quæ omnino eorū quæ intelligi possunt, scientiam proficitur, nisi hæc tantum, ex qua nos pauca presumpsimus, Philosophia? Quæ longe aliter de his ipsis in proprio sapientium tractatu disputare solet, neque ita cursim ut nos: quæ si, ut in illorum libris solet, prolixius differenda sumpsissem, quis ferret insolentium hominū temeritatem profectus suos culpæ uolentium, si studiosi potius, quàm queruli esse mallet? Sed his contentionibus neq; antiqua caruit etas: neque nos ita delicati sumus, ut quibus patientia doctissimorum hominum sæpius obstitit, ferre nolimus: dum & pluribus prodesse possumus, & sapientium iudicia consequamur, ad quem finem hic noster labor, & totius operis summa contentidit. Sed hoc hæc actus. Nunc susceptæ expositionis ordinem persequamur.

CICERO.

Toto igitur loco causarum explicato, ex earum differētia in magnis quidē causis uel Orationum, uel Philosophorum magna argumentorum suppetit copia. In uestris autem, si non uberior, at fortasse subtilior. Priuata enim iudicia maximarum quidem rerum, in iuriscōsultorum mihi uidentur esse prudētia. Nam & adsum multum, & adhibentur in consilio, & patronis diligenti-

gentibus

gentibus ad eorum prudentiam cōfugientibus, hastas minifrant. In omnibus igitur nōs iudicijs, in quibus, Ex fide bona, est additum, plurimus earum usus est: ubi uerō etiam, Vt inter bonos bene agi oportet, in primisq; in arbitrio rei uxoriæ, in quo est quod æquius, melius parati esse debent. Illi enim dolum malum, illi fidem bonā, illi æquum bonum, illi quid focium focio, quid eum qui negotia aliena curasset, ei cuius ea negotia fuissent: quid eum qui mandasset, eum uē cui mādatum esset, alterum alteri præstare oporteret: quid uirum uxori, quid uxorem uiro, tradiderunt. Licebit igitur diligenter cognitīs argumentorū locis, non modō Oratoribus & Philosophis, sed Iuris etiam peritis copiose de consultationibus suis disputare.

SEVER. BOETIVS.

DIVISO causarum loco atq; ordine suis partibus distributo, de loci eiusdem facultate, quibusq; uberius, quibusq; angustius accomodetur, uti sepe Cicero mos est, disserit. Primum enim, inquit, Oratoribus ac Philosophis, quorum in disputationibus largamateria est, nulla ex causarum loco argumentorum suppetit copia. Cōmunis quippe Oratoribus ac Philosophis hic locus esse perspicitur, qui est a causis: his naturas rerū, quod est Philosophiæ proprium: illis, quod Oratoriæ facultatis est, factū probantibus. Nam & cum res quælibet queritur, eius causæ à Philosophis nestigari solent: quibus præmissis, ut superius dictum est, comitatur statim, quod concludendum est. Et Oratores ad suspicionem mouendam, detergendam uē, factorum causas requirunt. Hoc quippe stabile in hominum mentibus manet, quod

neq;

neq; factum neq; res ulla, præter illam omnium principem naturam, sine proprijs causis possit existere. Quo fit, ut uberrimus causarū usus sit in Rhetorū orationibus, Philosophorumq; tractatu. Sed ut hunc libellum M. T. uel scribens, plerq; omnia Tribatio dedisse uideatur, hunc locum Iuris quoq; consultis attributum esse, demonstrat, dicens, Esti non tam uberes opportunitates habeat hic locus in Iurisperitorū responsionibus, subtilius certe, atq; acutius pro ipsius artis natura tractari potest: scilicet ubertatē, quæ deerat, subtilitate, quæ poterat inesse, cōpensans. Habent enim etiā ipsi propriū campum, in quo eorum uirtus possit enitere. Est enim Iuriscōsultorū provincia, priuatarū quæstio causarum: maximq; in illis negotijs hic causarum locus examinabitur, in quibus bonæ fidei iudicia necesse sunt. In his enim qui fuerit animus contrahentium quæri solet: qui deprehendi uix poterit, nisi præcedentibus causis intelligatur. In his igitur iudicijs in quibus additur, ut ex bona fide iudicentid est, ubi ita iudices dantur, ut non strictæ inter litigantes stipulationes, sed bonam fidem quærant: plurimus causarum usus est. Additur, Vt inter bonos bene agier oportet, cōsideranturq; mores, inquiruntur consilia, statuitur quibus quidq; de causis administratum sit. In primisq; in iudicio uxoriæ rei uberrimus causarū tractatus est. Est autem iudicium uxoriæ rei, quoties post diuortium de dote contentio est. Dos enim, licet matrimonio constante in bonis uiri sit, est tamen in uxoris iure, & post diuortium uelut res uxoria peti potest. Quæ quidem dos interdum his cōditionibus dari solebat, Vt si inter uirum uxoremq; diuortium cōtingisset, quod melius æquius esset, apud uirum remaneret: reliqui dōtis restitueretur uxori: id est, ut quod ex dote iudicatu fuisset, melius æquius esse ut apud uirū maneret, id uir sibi retineret: quod uerō non esset melius æquius apud uirum manere, id uxor post diuortium reciperet. In quo iudicio non tantū boni natura spectari solet, uerum etiam comparatio bonorum fit: ut non tam

quod

et æquum quod* bonum, sed quod melius æquiusque est, id sequendum sit. Que omnia ex precedentibus causis inuestigari solent. Nam si uiri culpa diuortii factum est, æquius melius est, nihil apud uirum manere. Si mulieris est culpa, æquius melius est sextas retineri. In hisque omnibus peritissimi Iuriconsulti esse debent. Quo fit, ut Trebatium quoque hortetur ad studium. Multa enim esse dicit, quæ eorum operâ expectant. Illi enim, inquit, dolum malum illi bonam fidem, illi æquum bonum, illi etiam quid socius socio prestare debeat, quid is qui alienum in se gerendum sponte negotiû suscepisset, ei cuius id negotium fuerit, quid is qui mandauerit, ei cui mandauerit suorum negotiorum actiones, quid uir uxori, quid uxor uiro tradiderunt. Que omnia ad posteriora cause sunt, atque ex inde iudicia sumuntur. Idcirco enim, uerbi gratia, quodlibet illud iudex pronuntiare debet in uxoris ac uiri causa, quod uirum hoc prestare decet uxori. Idcirco etiâ mandator ei, cui mandauerit, obligatus esse iudicandus est, quia inter mandatoris susceptoremque negotiû illud est obseruandû. Omnia quoque quæ quisque alteri prestare debet, ea in tractandis iudicandisque negotiis causæ sunt. Quocirca rectè concludit, dicens: Cognitis argumentorum locis, et Oratoribus, et Philosophis, et Iuriconsultis argumentorum copiam non desaturam.

IOAN. VISORIVS.

Toto igitur loco causarum explicato. Locus à causis Oratoribus et Philosophis familiarissimus est. Philosophis quidem qui duplices sunt Theoretici et Practici, quorum illi naturas, et qualitates omnium, quæ terra, mari, cœloque sunt, scrutantur. Hi uerò, de rebus bonis et malis, earumque causis et rationibus differunt. Oratoribus uerò, qui ad suspensionem facti mouendam causas adferunt, quibus facti coniectura colligatur; Deinde qui per eadem nonnunquam definiunt, idem que in iudiciali statu causas et rationes tractant, quibus reum defendant uel opprimant. Ex earum differentia) supra dictum est multas esse causarum

causarum differentias, necessitatem, uoluntatem, naturam, perturbationem, habitum, artem, et casum. De quibus omnibus tum Oratores, tum Philosophi disputant: de necessitate quidè utriusque, sed Philosophi eo in sensu, quo necessitatè superius accepimus, ut Necessitas sit causa, quæ sine ulla appetitione animi, sine uoluntate, sine opinione, siu quasi opus efficiat: à qua causa omnes proprie rerum naturalium motus oriuntur. At Oratores eam necessitatem sæpius in causam adferunt, quæ sub purgatione cõtinetur. Purgationem autem uoco, cum reus cõsulto se fecisse negat. Ea diuiditur in fortunam, imprudentiã et necessitatem. Fortunam, ut Scipio apud Tribunum plebis de amissione exercitus. Imprudentiam, ut ille qui de eo seruo, qui dominum occiderat, supplicium sumpsit, cui frater esset, antequam abulas testamenti aperuit, cum is seruus testamentum manuissus esset. Necessitatem denique, ut ille qui ad diem conuocatus non uenit, quod eum aqua interclusissent. Sic utriusque de uoluntate querunt, et Oratores, et Philosophi; Oratores, quidè, qui id de quo queritur ab eo factum cõtinuò colligunt, qui reus est: si uoluisse facere, et potuisse, probatum sit. Nam in ijs controuersijs, in quibus factum, nec ne sit aliquid, queritur, colligi solet, uoluerit, deinde, potuerit ne quis facere, id quod arguitur fecisse: quæ si probata fuerint, facillime est eius quod tertiu sumi solet, id est, quod fecerit, probandû uia. Philosophi quoque de uoluntate disputant, præcipue morales, qui uirtutum et uitiorum causam uoluntati, et consilio humano tribuunt: nec iniuria: sunt enim uirtutes et uitia in manu hominû posita. Insuper de arte utriusque et habitu: Philosophi quidem, qui artem uirtutis intellectualem speciem faciunt: quæ est recta faciendarum ratio, quique uirtutes omnes et uitia sub habitu collocat. Sic Oratores quoque de habitu in causis præcipue coniecturalibus. Nam in quo est habitus alienius rei, ille ad eandem procliuus est, et propesius. Item et Oratores et Philosophi de perturbatione disputant. Illi enim causam facti

non

non uoluntati, sed perturbationi tribuunt: proinde rem sic defendunt, quòd non consulto, sed perturbatione aliqua motus fecerit. Hi uerò perturbationes uirtutum & uitiorum materiam faciunt: uirtutum quidem, si rationi parent: contra uitiorum, si rationi dominantur & imperent. Denique de casu sæpius utriusque quaerunt. Philosophi quidem, ut qui casum inter causas accidentarias reponant: Oratores uerò casum purgationis loco adferunt, ut paulò ante dicebamus. In uestris autem.) Apud Iurisconsultos casus materiam & copiam argumentorum, si non uberrimam, at certè subtilissimam suggerunt. Nam cum sit in Iurisconsultorù prudentia positum de iure & æquo respondere, æquitatem & ius perspicere non poterunt, nisi causas rerum earum, de quibus consuluntur, præuiderint. Priuata enim iudicia.) Iudicia apud Romanos alia priuata erant, alia publica. Priuata, causarum erant ciuilium, quas Centumuirii iudicabant: ut de possessionibus, hereditatibus, testamentis ruptis, uel ratis, usucapione, telis, agnatione, gètilitate, & alijs id genus, quæ inter ciues litem faciunt. Publica uerò iudicia ad decurias iudicum pertinebāt, qui proprio & peculiari nomine Iudices uocabantur. Sunt autè publica iudicia de causis capitalibus, quas uulgo criminales appellant, ut de cæde, ueneficio, adulterio, parricidio, furto, sacrilegio. Vide Ciceronè libro primo de Oratore, & Budeù in prioribus Annotat. in Pandectas.

Nam & adfunt multum, & adhibentur in consilio.) Iurisconsulti olim dicebantur, ad quorum prudentiam & consilium, qui de iure rogabant, confugiebant, illiq; omnibus ad se aduentibus sui copiam in dando consilio faciebant: sicut Cicero libro tertio de Oratore scribit, ubi sub persona Crassi loquens ait: Equidem sæpe audiui de patre, & de socero meo, nostros quoque homines qui excellere sapientie gloria uellent, omnia quidem, quæ tum hæc ciuitas nosset, solitos esse complecti. Meminerant enim Sextum Aelium, Marcum uerò Manlium nos

etiam

etiam uidimus transuerso foro ambulantes: quod erat in signe eum qui id faceret, facere ciuibus omnibus consilij sui copiam. Ad quos olim & ita ambulantes, & in solio sedentes domi, sic adibatur, ut non solum de iure Ciuili ad eos, uerùm etiam de filia collocanda, de fundo emendo, de agro colendo, de omni denique aut negotio, aut officio referretur. Hæc fuit Publij Crassi illius ueteris, hæc Titi Coruncani, hæc Scipionis sapientissimi hominis prudentia, ut ad eos de omnibus diuinis atque humanis rebus referretur: ijdemq; & in Senatu, & apud populum, & in causa amicorum, & domi, & militie consilium suum fidemq; præstabant. Quomodo autem apud antiquos sacerdotes sui singulis dijs consecrati erant, qui de futuris atq; agenda consulentibus responsa dabant: sic uenerant illi Iurisconsulti omni genere literarum instructissimi gratuitam non quaestuariam iuris scientiam habentes, in publicum quotidie procedentes, unicuiq; ciui consulendos se antiquo instituto præbebant, & tanquã oracula iustitie promebant, hoc est, responsa boni & æqui plena. Vnde Seruius Sulpitius iuris antistes appellatus est, autore Quintiliano, ut sacrorù Antistes, Antistiaq; dicebantur. De Iurisconsultis Iustinianus habet, cum de responsis prudentum loqueretur: Responsa prudentum sunt sententia & opinionones eorù, quibus permissum erat iura condere. Nam antiquitius constitutum erat, ut essent, qui iur a publicè interpretarentur, quibus à Cesare ius respondendi datum est, qui Iurisconsulti appellabantur, quorum omnium sententia & opinionones eam autoritatem tenebant, ut iudici recedere à responsis eorum non liceret, ut est constitutum. Et patronis diligentibus.) A Sconius Pedianus, ut ante dictum est, in Diuinatione Ciceronis ait: Qui alterum in iudicio defendit, aut Patronus est, si est orator: aut Aduocatus, si ius suggerit, & presentiam suam commodat amico: aut procurator, si negotium suscipit: aut deniq; Cognitor, si causam presentis nouit, & tuetur ut suam. De patronis nunc agi

D

tur,

itur, id est, de Oratoribus, qui alterū in iudicio defendunt, quibus illis ad prudentiam Iuriscōsultorum confugientibus, & ab eisdem consilium petentibus, defensionem haste suppeditantur. Haestas Cicero uocat argumenta defensionis: qua in significatione idem Cicero in Partitionibus Hastam usurpat, cum dicit: Accusator ordinem rerum profequitur, & singula argumēta, quasi haesta in manu collocata, uehementer proponit, quod ita argumenta conuertat, cisq; compungat reum Orator, ut in militia hostem miles hasta petat. Itaque Cicero bene dixit, Iuriscōsultos hastas patronis ministrare, id est, ius suggerere quo patronus seipsum, tanquam miles hasta, defendat. Ex fide bona.) Fides bona pro æquo bono uel æquitate sumitur. Est autem Aequitas, quæ ex iure summo multum remittit: uel si maus, æquitas est iuris legitime emēdatio, quæ quod in iure durum est, & intolerabile, mitigat, lenit, castigat. Et Cicero libro 1. 1. 1. Officiorum de iudicijs bonæ fidei sic loquitur: ita nec, ut emat melius, nec ut uendat, quicquam simulabit aut dissimulabit uir bonus. Atque iste dolus malus, etiam legibus erat uindicatus: ut tutela duodecim tabulis, & circumscriptio adolescentum lege latoria: & sine lege, iudicijs in quibus ex fide bona agitur. Reliquorum autem iudiciorum hæc uerba maxime excellent: in arbitrio rei uxorie. Melius æquius in fiducia, ut inter bonos bene agier. Quid ergo aut in eo quod melius æquius est, potest ulla pars inesse fraudis? aut cū dicitur inter bonos bene agier, quicquam agi dolose, aut malitiose potest? Ut inter bonos bene agi.) Id est, non summo iure agendum, neq; ad extrema & inmutissima iura recurrendum. Nam summum ius, summa iniuria est: & summum ius, summa crux: summum ius, summa malitia. Sed ex æquo bono statuum est, & æqui boniq; consulendum. Hanc ipsam eandem locutionem Cicero 11. epistola ad Trebatium usurpat dicens, Vbi illa formula fiduciarum. Inter bonos bene agier oportet: Fiducia inter contrahentis bonæ fidei reponitur. In arbitrio rei uxorie.)

uxorie.) Arbitrium rei uxorie erat, quoties post diuortium de dote contendebatur, si culpa uiri diuortium factum fuisset, æquius melius erat, nihil apud uirum manere: si uero culpa mulieris, ipsa dote perdebatur. Aequum bonum.) Cui æquum bonum dicimus, absolutam bonitatem æquitatemq; & iuris medullam, germanamq; iustitiā significamus. Unde illa locutio, Aequi boni facio, ut apud Ciceronem libro 1. 1. Epistolarum ad Atticum, Tranquillissimus animus meus, qui totum illud æqui boni facit. Item apud Terentium: Ceterum equidem istuc Chremæ æqui boniq; facio. Insuper apud Liliū: Ceterum si uos nec cura ciuitatis, nec exemplum, nec periculum mouet, nos æqui boniq; facimus: id est, non indignamur, æquo animo ferimus, & bene interpretamur. Præterea ab æquo bono hæc formula nascitur, Aequū bonum impetrare, pro eo, quod uernacula lingua dicimus, Habere rationem ab aliquo, id est, ut suum obtinere, rem suam recipere. ut apud Ciceronem Philippica 1. 1. Igitur a quo uiuio, nec præsens, nec absens quicquam æqui boni impetrat, apud mortuum factus est gratus. Illi dolum malum.) Illi Iuriscōsulti ad quorum prudentiam in petendo consilio patroni confugiunt. Dolum malum.) qui simulatione & dissimulatione continentur. Fidem bonam.) id est, ius non acerbum, Aequū bonū.) id est, summi iuris interpretatione. Tradiderunt.) id est, ministrarunt & suggererunt. Insuper quid socius socio, quid proeurator ei, cuius negotia curaret: quid item is cui aliquid mandatum esset, ei qui mandasset: quid uero socina, aut contra præstare deberet, illi in qua sacrosancti iuris inter pretes suppeditarunt. In quibus omnibus hoc egregium præceptum ad omnem uitam pertinens est, hæc nox plena humanitatis obseruari debet, ut inter bonos bene agatur, id est, bonos ex fide debere præstare, etiam que non aperte lingua nuncupata sint. Est enim, ut ait Cicero 1. Officiorum, Fides fundamentum iustitiæ, quæ est dictorum conuentoriumq; constantia & ueritas: quam

Stoici sic appellatam ideo putant, quòd fiat quod dictum est.

BART. LATOMVS.

Vel Oratorum uel Philosophorum.) Oratorum, ut in coniecturis: Philosophorum, ut in officiorum quaestionibus, & uite præceptis explicandis. Priuata enim iudicia.) Hæc erant priuatarum causarum apud Centumuiros, quæ sepe in nullam certam legem cadebant. Itaque autoritate & prudentia iurisperitorum explicabantur, qui consulebantur à patronis causarum, & à iudicibus sepe in consilio adhibebantur. Publica autem iudicia, ad causas publicas pertinebant, ut ambitus repetundarum, maiestatis. &c. & primum agebantur apud Prætores: deinde ultima actione ad populum deferbantur. Sed in his, cum serè semper lex certa esset, quæ poenam statuebat crimini, minus iurisperitorum prudentia desiderabatur. In omnibus igitur ijs iudicijs.) Subiungit exempla eorum, quæ dicta sunt. Sanè priuata iudicia uaria erant, & formulæ earum concipiebantur à Prætores pro causarum diuersitate. Erant enim ex his alia bonæ fidei, alia stricti iuris, de quibus uide Insit. de Actionibus. In bonæ fidei igitur iudicijs à Prætores addebatur, modò, Ex fide bona agendù esse: modò, Inter bonos bene agi oportere: modò (ut in arbitrio rei uxorie, ubi de dote post diuortium restituenda agebatur) Quid æquius melius esset, spectandù esse. In quibus omnibus, iurisperiti consulebantur, multaque illi disputationum suarum materiam ex loco causarum ducebant. Illi enim dolum malum.) Iurisperiti hæc omnia explicant, quoniam scientia eorum tradita & constituta sunt. Dolus malus est cum aliud agitur, aliud simulatur, fraudandi causa. Fides bona, quæ in omni contractu præstanda est, & æquitatis causa: etiam si non sis obligatus. Acquum & bonum intelligitur, quod quamuis lege & more comprehensum non sit, tamen communis utilitatis causa seruandum est, & id rectum esse iudicatur. Sed his omnibus definiendis, inquit Cicero, iurisperiti præ sunt, qui expli-

cant

eant quatenus ista, quoties in controuersiam ueniunt, præstata sunt.

Toto igitur loco.) Concludit locum causarum. In tractatione causarum uersatur tota oratio pro Milone: quid consilij Clodius habuerit, quòd Miloni insatiatus sit: quid consilij Milo, quòd Clodium occiderit. Differentia.) Id est, oportet te obstruere alias esse naturales causas, alias necessarias. Neque enim sequitur, Clodium odio habuit Milonè, ergo illum occidit. Priuata iudicia.) Ciuiles controuersie, non capitales. Hoc iudicium exercebant Centumuiros. In omnibus igitur.) Subiecit exempla, & inquit locum causarum præcipue iureconsulti usui esse, quia sepe queritur qua causa aliquid sit factum, ut dolo ne an errore aliquis læsus sit. Diuortium qua causa factum sit. Item in actionibus bonæ fidei, qua causa emptor se uenditori præstare constituitur. Ducuntur enim in omnibus quaestionibus firmissima argumenta ex causis. Et id demù rectè docere est causas rei colligere & patefacere: ut cum docemus quid sit iustificatio, exponendum est, quòd Spiritus sanctus efficiat in animis hominù metum diuini iudicij, & quod in ea consternatione consoletur, & erigat animos per euangelium intuentes in Christù. Ex 3. Officiū apparet in iudicio de fiduciaria mancipatione hæc uerba in formulis solitis adscribere, Inter bonos bene agier. Quæ rebantur enim in iudicio cause, quomodo aliquis alteri fundù tradidisset, cur hic restituere recusaret. Fortassis & in lociorum controuersijs, & alijs actionibus bonæ fidei, eadem formula usi sunt. Est autem egrègium præceptum, ad omnem uitam pertinens, & uox plena humanitatis, ut inter bonos bene agatur: hoc est, bonos ex fide debere præstare etiam quæ non aperte lingua nuncupata sint. Actio rei uxorie erat, quando factò diuortio repetebatur dos. Ibi uir sepe causabatur impensas se fecisse, præterea alia, cur dotem recusaret reddere. Ergo in cognoscendo quid melius

D 3 æquius

æquius esset, querebāt & iudicabant ex æquitate quid uiro deberetur, ne mulier defraudaretur. Sed hæc actio, ut si aus excluderetur, præclarè correclat. *Quamuis autem & in hac conuouersia cause erant, an uir fecisset impensas, an res donatæ, &c. Eum qui aliena.) Procuratorem.*

CHRIST. HEGEND. *Jamraty*

Præuata enim iudicia.) Docet quomodo iurisconsulti loco à causis utantur. Præuata autem iudicia dicuntur iudicia rerum præuatarum, & quæ aguntur ab hominibus præuatis, ad discrimē publicorum iudiciorum, quorum executio cuius ex populo plerumq; datur paragrafo primo, Instit. de iudicijs publicis. Nā & adfunt.) Hoc est, in factis à iurisconsultis sepe cause perquiruntur, nimirum an aliquis quid uel consilio uel fortuito fecerit. Ex bona fide est.) i. in iudicijs bonæ fidei maximus est causarū usus. Porro iudicia bonæ fidei dicuntur actiones, in quibus maior æquitatis quæ stricti iuris ratio habetur. Nā bona fides in actionibus aliquando pro æquitate usurpatur ut indicat glossaunica in Rubrica iuris Canonici de Trinitate & fide catholica. Porro actiones bonæ fidei sunt, actio ex empto & uendito, ex locato & conducto, negotiorum gestorū, mandati, depositi, pro socio & aliæ actiones, quas uide paragrafo actionū autē, Instit. de Actionibus. In primis tñ in arbitrio.) Arbitrium rei uxoriæ est, quando post diuortium de dote conuouersia oritur. Cod. de Rei uxoriæ actione. Et dos quamuis matrimonio durante in bonis uiri sit. l. prima. ff. de iure dotium: est tamen in mulieris iure, & ita à diuortio uelut res uxoria peti potest. l. i. Cod. quemadmodū dos petatur soluto matrimonio. Et olim dos ea lege dari solebat, ut si inter uirū et uxore diuortium intercederet, quod melius æquiusq; esset, ut hic inquit Cicero, uiro relinqueretur, & quod reliquū dotis esset, uxori redderetur, quæ omnia ex cause antecedentibus perpe di solēt. Siquidē si culpa uiri diuortium contingit, æquius melius est apud uirū nihil dotis relinquī. l. Cōsensu quod

quod de Repudijs. Quod si culpa mulieris diuortium sit, æquius melius est sextatē apud mulierē remanere, uel ut ius Codicis sancit mulier dotē perdat. l. Cōsensu. Cod. ut supra. Quid cum qui mandasset.) Sēsus omnium istorū est ueluti in actione rei uxoriæ spectantur cause, ita quoq; in alijs actionibus bonæ fidei, ut in actione pro socio, actione negotiorum gestorū, actione mandati,

CICERO.

Coniunctus huic causarum loco locus ille est, qui efficitur ex causis. Vt enim causa quid sit effectum, indicat: sic quod effectum est, quæ fuerit causa, demonstrat. Hic locus suppeditare solet Oratoribus & Pœtīs, sæpe etiam Philosophis, sed hīs qui ornate & copiose loqui possunt, mirabilem copiam dicendi: cum denuntiant, quid ex quaq; re sit futurum. Causarum enim cognitio, cognitionem euentorum facit,

SEVERI. BORTIUS.

OMNIA quæ ad se referuntur, rectè dicuntur esse conuincta: ipsa enim relatio rerum efficit conuinctionem. Quod si causa, alicuius causa est, non alterius, nisi sui effectus est causa. Itemq; si est aliquis effectus, ex causarum principijs uenit. Iuregitur ab effectibus locus, causarum loco debet esse conuinctus. Quoniam uerò semper, quæ ad se referuntur, æquatur: necesse est, quæ uertitas sit causarum, eadē quoq; sit effectorum. Quoniam enim causa præter effectum esse non potest, eum sit causa, semper effectuum: necesse est ut ex euentibus quoq; atq; effectibus plurima argumenta suppeditant siquidem ex causis etiam plurima contrahuntur. Nam sicut cuiuslibet effectus potest causa tractari, sic ex qualibet causa potest, qui sit euentus, ostendi. Restatq; ait: Causarum cognitio euentorum cognitionem facit. Vt enim in Prædicamentis ostenditur, sciri relatiuum aliquod non potest, præter

reliqui scientiam relatiui.

IOAN. VISORIVS.

Coniunctus.) De causis dictum: nunc de euentis dicendum est. Sunt autem euenta, que uel ex impulsu causarum eueniunt. Rodolphus ea duplicia facit, destinata & effecta: ut sint Effecta que ab efficientibus causis eueniunt. Destinata uero, que ad certum finem referuntur: ut domus esse effectus & edificantis, & calceus pariter effectus calcarij futuris. Sed calceus & domus destinata quoq; dici possunt. Nam sicut domus habitationis causa fit, ita calceus, ad tuandos pedes à frigore, uel est uimmodico destinatur. Verum Cicero de destinatorum non meminit inter Euenta, quemadmodum neque finium inter causas. Sed sicut finem ad efficientem causam, sic destinata ad effecta redegit: nec iniuria. Sicut enim idem efficiens & finis esse potest, sic destinatum & effectus in idem competere possunt: ut exemplo posteriori constat: quo domum & calceum destinata simul & effecta probauimus esse. Coniunctus est autem cum causis euentorum locus. Unde fit, ut causas & euenta Rodolphus uno nomine cognata uocet, quod altera alteris nascendi proueniendiq; origine coniuncta sint: aut, ut ait Cicero, quia quemadmodum causa quid effectum sit, inaicat: sic quod effectum est, causam demonstrat. Quia ergo uterq; locus cum altero coniunctus est, idem argumentum ab utroq; de promi potest, ut si auaritiam tollere uultis, mater eius tollenda est luxuricus. Hic locus suppeditare solet.) Cum de causis loqueremur, ostendimus locum causarum Oratoribus & Philosophis familiarissimum esse. Nunc addit Tullius effecta Philosophis, & Oratoribus, & Poëtis imprimi conuenire, nec non mirabile dicendi copiam eisdem suppeditare. Neq; immerito dixit. Si enim Oratorum est & Philosophorum de causis disputare, eorundem quoq; erit de effectis disserere. Nam causarum cognitio euentorum cognitionem facit. Et sicut ex causis effecta, sic ex effectis causas colligere possunt. Sed his qui ornate

ornate & copiose loqui possunt.) Signanter dixit qui ornate loqui possunt, de philosophis intelligens. Nam pauci uel potius nulli ab urbe condita ad seculum usq; Ciceronis, Latini philosophi ornate locuti sunt, ut libro primo *Questionum Tusculanarum* ubi inquit: Quemadmodum iam ante citauimus, Philosophia latuit usq; ad hanc ætatem, nec illum habuit lumen literarum Latinarum, que excitata & illustranda nobis est, ut si occupati profuimus aliquid ciuibus nostris, profuimus etiam, si possumus, otiosi: in quo eò magis est elaborandum nobis, quod multi iam esse Latini libri dicuntur scripti inconsiderate ab optimis illis qui dem uiris, sed non satis eruditis. Fieri autem potest, ut recte quis sentiat, & id quod sentit polite loqui non possit. Sed mandare quenquam literis suas cogitationes, qui eas nec dissonere, nec illustrare possit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis est intemperanter abulentis & otio, & literis. Itaq; suos libros ipsi legunt cum suis, nec quisquam attingit, præter eos, qui eandem licentiam scribendi sibi permitti uolunt. Quare si aliquid *Oratorie laudi* nostra attulimus industria, multò studiosius Philosophiæ fontes aperiemus, & quibus etiam illa manabant. Sed non solum ad ætatem Ciceronis usq; Latina Philosophia latuit, uerum etiam hodie latet: nec Latinarum Philosophorum quenquam habemus, præter Cicronem, qui dignus sit, ut legatur: nisi Senecam, Apuleium, & Boëtium Latinos esse Philosophos dicimus. Sed totam Senecæ dictionem Quintilianus, & Gellius notant. Apuleium nimia affectatione uitiosum facit. Deniq; Boëtius, si Laurentio credendum est, de lingua Latina male meritis censetur: cuius proprietatem non animaduertens, ad grecissandum nos inducit. Cæterum eorum, qui hodie Philosophiam tractant, quotus quisq; Latinus est: Sane quemadmodum Philoxenus Erxyialis filius, & Gnato Siculus gula proceres, imò uero extremi perditiq; gulones, conuiujs aabbiti, emungere se in pularijs solebant, ut abstinentibus cæteris, soli epulis

ampliter fruereur: ita hodierni Philofophi uocabulis fordidis, & ex infima plebei sermonis face acceptis, foedant & contaminant omnia, ut bonis mentibus, & præclaris ingenijs inde auerfis, foli ipfi rerum potiantur, ac citra æmulum regnent.

BART. LATOMVS.

Oratoribus & Poëtis.) Vt Cicero pro Milone, denuntiat quò furor Clodij euasurus fuerit, fi homo feditiofus ad Præturam & Confulatam perueniffet. Et Aeneas apud Vergilium, quantas clades illaturus Latinis & Turno fit, poftquam arma Vulcania à matre acceperit. Quæ denuntiationes euentorum ex caufis fiunt.

Coniunctus huic.) De effectibus fequitur locus. In tota duntaxat ferè Philofophia fit ut caufæ ex effectibus querantur, & econtrà: ut eft arcus in nubibus, ille eft effectus, caufæ queruntur cur ita fiat.

Jamnaty CHRIST. HEGEN.

Quid ex quacq; re futurum.) Vt fi Orator dicat, quid uel ex pace uel ex bello efficiatur.

CICERO.

Reliquus eft comparationis locus: cuius generus, & exemplum fuprà pofitum eft, ut cæterorum nunc explicanda tractatio eft. Comparantur igitur ea, quæ aut maiora, aut minora, aut paria dicuntur: in quibus fpectantur hæc, numerus, fpecies, uis, quædam etiam ad res aliquas affectio. Numero fic comparantur, ut plura bona paucioribus bonis anteponantur, pauciora mala malis pluribus, diuturniora bona breuioribus, longe & latè peruagata anguftis, ex quibus plura bona propagentur, quæq; plures imitentur,

tur,

tur, & faciant. Specie autem comparantur, ut anteponantur quæ propter fe expetenda fiunt, ijs quæ propter aliud: & ut innata atq; infita, affumptis & aduentitijs: integra, contaminatis: iucunda, minus iucundis: honefta, ijs etiam utilibus: procliuia, laboriofis: neceffaria, non neceffarijs: fua, alienis: rara uulgaribus: defiderabilia, ijs, quibus facile carere poffis: perfecta, inchoatis: tota, partibus: ratione utentia, rationis expertibus: naturalia, non naturalibus: artificiofa, non artificiofis. Vis autem in comparatione fic cernitur: efficiens caufa grauior, quàm non efficiens: quæ feipfis contenta fiunt meliora, quàm quæ egent alijs: quæ in nofta, quàm quæ in aliorum potestate fiunt: ftabilia, incertis: quæ eripi non poffunt, ijs quæ poffunt. Affectio autem ad res aliquas eft huiufmodi: principum commoda maiora quàm reliquorum: itemq; quæ iucundiora, quæ pluribus probata, quæ ab optimo quoq; laudata. Atq; ut hæc in comparatione meliora, fic deteriora, quæ his fua contraria. Parium autem comparatio nec elationem habet, nec fubmiffionem: eft enim æqualis. Multa autem fiunt, quæ æqualitate ipfa cõparantur, quæ ita ferè concluduntur, Si confilio iuuare ciues, & auxilio, æqua in laude ponendum eft, pari gloria debent effe ij qui confulunt, & ij qui defendunt: at quod primum eft, quod fequitur igitur.

SEV

SEVER. BOETIVS.

OMNIS comparatio duplex est. Aut enim æqualia sibi met comparantur, aut inæqualia. Sed in his quæ sunt æqualia, semper eadem esse notatur æqualitas. Inæqualia autem in gemina ueluti membra diuiduntur, minoris scilicet, atq; maioris. Nam quod minus est, non per se minus est, sed comparatione maioris: itemq; quod maius est, minoris comparatione dicitur maius. Quæ cum ita sint, diuidit, atq; ante oculos ponit omnium comparationum modos: & quod raro in superioribus locis fecit, ipsas maximas propositiones ponit, in comparationibus constitutas. Vt si quando loco sit nobis comparationis utendum, habeamus quoddam uelut inuentionis exemplar, ad quod querentem animum posimus aduertere. Omnis igitur comparatio aut in numero constat, aut in specie, aut in ui, aut in aliqua locata extrinsecus affectione. Nam quodcumq; conferre contendimus, aut numero comparamus, & secundum id, aliud maius, aliud minus esse discernimus: aut speciem ipsam intuentes, eamq; alij comparantes, de excellentia iudicium damus: aut illud consideramus, quid res quæq; possit efficere, & in quantum eius possit progredi natura: aut ex aliorum quodammodo continentia, & ex circumstantium affectione, rem quam alij conferimus, intuemur. Numero igitur que comparantur, si ex eodem sint genere, plura paucioribus anteponuntur: uelut si bona omnia sint æqualia, iure quisquam plura bona paucioribus anteponit. Et est hæc maxima propositio, plura bona paucioribus anteponuntur. & in cæteris quoq; eadem ratio perscrutitur maximarum propositionum. At si omnia in contrario sint genere, pluralitati paucitas preferenda est, ut pauca mala pluribus malis: mala uero ipsa bonis nullo modo conferuntur. Quæ enim ullo modo compensantur, in eodem esse genere debent, non in contrario. Nam cum aduersus se contrarias, & e regione locata sint, conferri comparariq; non possunt: quia sibi esse intelliguntur inimica. Est etiam secundum

secundum numerum comparatio in temporis quoq; ratione. Nam cum tempus certis quibusdam spatijs diuidatur, uelut horæ diei, mensis, atq; anni: ex æqualibus bonis ea magis eligenda sunt, quæ diuturnius perseverant: quod in numero positum esse, nullus ignorat. Ipsa enim diuturnitas, plurimos esse uel dies, uel menses, uel annos fatetur, quibus duret id quod eligitur. Longè & latè peruagata bona angustis, & in unum minimum locum coarctatis, numeri comparatione præcedunt. Nam quæ longè lateq; peruagata sunt, ea in plurimas gentes regionesq; diffusa sunt. Pluralitas uero cuiuslibet rei numerum spectat. Iam uero, ex quibus plura propagantur bona, quis non iudicet esse meliora his, quorum est inops honorû, contractiorq; fecunditas: Quis etiam bonum, quod plures imitentur, & faciant, cæteris, quæ ita non sint, excellere non arbitretur? quod in numero constare quis nesciat, quando in numero pluralitas constat? Specie uero comparantur, quæ per se ipsa considerata, suæ quodammodo pulchritudinis merito cæteris anteferrunt. Meliora enim sunt, quæ per se, quam quæ propter aliud expetuntur: ueluti salus, quæ per se expeditur: medicina, propter salutem: quocirca melior est salus, quam medicina. Atq; hæc non ad aliquem numerum, non postremò ad aliquam quantitatem, sed ad ipsam speciem salutis, ac medicinæ considerationem referentes, iudicium promittimus. Illa quoq; quæ innata atq; instita sunt, assumptis & aduentitijs meliora iudicantur. Vnde innata moribus grauitas, longè plus excellit ea, quæ per imitationem affertatur. Integra etiam potius, quam contaminata, melioris iudicium ferunt. Nam quæ integra sunt, suam speciem seruant: quæ contaminata sunt, atq; ex aliqua parte uitata, si qua etiam inerat, speciei pulchritudinem perdidertunt. Iucunda minus iucundis meliora, communis omnium animatum natura diiudicatur: honesta uilibus sapientes anteponunt: procliuia laboriosis antefert illi res monstrat, quod nemo ad eundem finem per laboriosam atq; asperam uiam tendere cupiat,